

შორენა კორტავა

პოლიტიკის სოციოლოგიის საკითხები

**გამომცემლობა „ანკავა“
თბილისი 2016**

შორენა კორტავა მკითხველს ამჯერად მეტად საინტერესო და ორიგინალურ ნაშრომს სთავაზობს სათაურით – „პოლიტიკის სოციოლოგიის საკითხები“. წიგნი პირობითად ორ ნაწილად შეიძლება გაიყოს – I. ძალაუფლება, როგორც კომუნიკაციის საშუალება. II. პოლიტიკური სისტემა და მისი შემადგენელი კომპონენტები. ავტორი ეყრდნობა იმ ინტელექტუალურ ტრადიციას, რომელიც მე-20 საუკუნის დასასრულს ჩამოყალიბდა და „პოსტმოდერნიზმის“ სახელითაა ცნობილი. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ავტორზე უფრო გავლენას ახდენს თანამედროვე გერმანული სოციოლოგიის თვალსაჩინო წარმომადგენელი ნიკალას ლუმანი. ნაშრომში ასევე განხილულია ფერნან ბროდელის, ჟან ბოდრიარის, მიშელ ფუკოს და მორის დიუვერჟეს ნააზრევნი.

მკითხველი წიგნის პირველი გვერდებიდან მიხვდება, რომ საქმე გვაქვს მაღალ ინტელექტუალურ გემოვნების ავტორთან, რომელმაც ზუსტად იცის, თუ რა აინტერესებს მას, როგორც მეცნიერს და როგორ მიაწოდოს მკითხველს საკუთარი კვლევის შედეგები.

წიგნი საინტერესო იქნება სტუდენტებისთვის და სოციალური მეცნიერებებით დაინტერესებული მკითხველთა ფართო წრისათვის.

რედაქტორი: სოხუმის უნივერსიტეტის პროფესორი,
პოლიტიკის მეცნიერებათა სპეციალისტი
მაია წურწუშია

რეცენზენტი: განათლების მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, **ნინო სოზაშვილი**

© შ. კორტავა, 2016

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2016

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge; universal505@gmail.com

ISBN 978-9941-22-805-6

როგორც ნახატი მოითხოვს ჩარჩოს, ასევე ნებისმიერი მიკროსამყარო მოითხოვს მის გარემომცველ მაკროსამყაროს, კონტექსტს, რომელშიც ის იქნება მოთავსებული. თუ ძალაუფლებას და პოლიტიკურ სისტემას – მოცემული სახელმძღვანელოს განხილვის საკითხს – მივუდგებით ამ კუთხით, მათთვის მაკროსამყარო იქნება საზოგადოება, თუმცა ასეთი მიდგომა არ უნდა გავიგოთ, როგორც საზოგადოებისა და პოლიტიკური სისტემის ურთიერთისაგან გამიჯვნის მცდელობა. რადგანაც ყოველი საზოგადოება არსებობს საზოგადოებაში, აქედან გამომდინარე ნაწილსა და მთელს შორის ძნელია მიჯნების მონიშვნა, თუკი საერთოდ არის შესაძლებელი. დანანევრება ხდება მხოლოდ პირობითად. ამ შემთხვევაში დანანევრება უბრალოდ მოსახერხებელი ინსტრუმენტია, საკითხის გაშლის გასაიოლებლად. სიტყვათხმარებაში ხშირია კომბინაციები: პოლიტიკა და საზოგადოება (შესაბამისად: პოლიტიკის და საზოგადოების სისტემა), ეკონომიკა და საზოგადოება (შესაბამისად ეკონომიკის და საზოგადოების სისტემა) და ა.შ. კულტურა, სამართალი, მრეწველობა – მათ გარკვეული გაუგებრობის გამოწვევა ძალუძთ. ერთი შეხედვით იბადება აზრი, თითქოსდა შესაძლოა პოლიტიკის, ეკონომიკის, კულტურის სამართლისა და ა.შ. საზოგადოებისაგან განკერძოებით არსებობა. რათა ამგვარი შემთხვევები თავიდან ავიცილოთ, მართებულია საზოგადოება უპირველესად განვიხილოთ, როგორც სუპერსისტემა, გავიგოთ იგი როგორც „სიმრავლეთა სიმრავლე“, რომლებიც თავის საზღვრებში მოიცავს განსხვავებულ იერარქიებს, ერთმანეთს შორის მუდმივად ურთიერთკავშირში მყოფთ, ე.ი. ღია, მოძრავი საზღვრების მქონეთ. საზოგადოება არ უნდა გავიგოთ, როგორც უბრალო ჯამი მის ფარგლებში მოცემულ სისტემათა, თუმცა ეს საკითხი ცალკე განხილვას საჭიროებს და ამ შემთხვევაში კი ამ ფაქტის კონსტატირებით შემოვიფარგლებით.

დავუბრუნდეთ კვლავ ნაშრომის ძირითადი ინტერესის საგანს, ძალაუფლება და პოლიტიკური სისტემა საზოგადოების ევოლუციურ ჭრილში. ძალაუფლებისა და პოლიტიკური სისტემის განხილვისას აქ თავს იჩენს მისწრაფება სინთეზისადმი.

არის მცდელობა პოლიტიკური სისტემის, ძალაუფლებისა და საზოგადოების ერთიან პლანში მოქცევისა, რაც ცხადია არ უნდა გახდეს მეტისმეტი გლობალიზირებით ეკლექტიზმის მიზეზი.

ნებისმიერი საკითხის მეცნიერული განხილვა წაანყდება ტერმინთა და განსაზღვრებათა სწორი ინტერპრეტაციის პრობლემას, რომელთა ბუნდოვანებაც ხშირად გაურკვეველობის წყაროა. ადამიანები ვითხოვთ რა განსაზღვრებებს, ვცდილობთ ორაზროვნებისაგან „გავათავისუფლოთ“ ისეთი სიტყვები, როგორიცაა „დემოკრატია“, „თავისუფლება“ და ა.შ. ცხადია არ შეიძლება განისაზღვროს ყველა ტერმინი, მაგრამ შესაძლოა განისაზღვროს ზოგიერთი მეტნაკლებად არაცხადი ტერმინი და ამით დავკმაყოფილდეთ. განმსაზღვრელი, ძირითადი ტერმინები საჭიროა მივიღოთ, როგორც რწმენა, ე.ი. შევჩერდეთ განსაზღვრის ერთ ან ორ კოგნიტურ ოპერაციაზე, რათა ავარიდოთ თავი რეგრესს უსასრულობაში. ე.წ. „ნასესხები“ შესაძლოა დროდადრო არასწორად გამოიყენებოდეს, თუმცა მათი კორექტურის მცდელობაც ჩვეულებრივ საქმეს არ აუმჯობესებს. მეცნიერებაში ზოგიერთი განსაზღვრება საჭიროა არა ტერმინთა მნიშვნელობის დასადგენად, არამედ სარფიანი და შემოკლებული აღნიშვნების შემოსატანად (მაგალითად: ტერმინი „ჰიპერრეალური ძალაუფლება“ ან „პოლიტიკური ანატომია“, „სიმულაკრი“, „სიმულაცია“ და მსგავსნი).

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით თხრობა დაიწყება „მარჯვნიდან მარცხნივ“ – საპირისპირო მიმართულებით, ანუ დაიწყება განმსაზღვრელი ფორმულით, რომ შემდგომ მისთვის მოძიებულ იქნას „მოკლე“ აღნიშვნა, ნომინალისტური ინტერპრეტაცია არისტოტელესეული ესსენციალისტური ინტერპრეტაციის საწინააღმდეგოდ.

ფორმულა, რომელიც წარმოადგენს მოცემული შრომის ცენტრალურ რგოლს ასეთია: საზოგადოება არის კომუნიკაციათა ერთობლიობა, რომელნიც ერთმანეთს ცვლიან დროში; საზოგადოების სტრუქტურირების პრინციპი მდგომარეობს კომუნიკაციათა დიფერენცირებაში; საზოგადოებაში ყოველი კომუნიკაცია იმართება საკუთარი კოდით – განსხვავებულთა პარადოქსული ერთიანობით. განვსაზღვრავთ რა ამოსავალ პარა-

დიგმას, საზოგადოების არსს, შემდგომ საკითხად განვიხილავთ ძალაუფლებას, როგორც კომუნიკაციის საშუალებას. ძალაუფლების წარმოების ფუნქციას, როგორც ვიცით თავისთავზე იღებს საზოგადოების პოლიტიკური სისტემა, ის მართავს მას (ძალაუფლებას) და ახორციელებს მასზე კონტროლს. პოლიტიკური სისტემის „თვითაღწერას“ კი წარმოადგენს სახელმწიფო. სახელმწიფო გვევლინება სემანტიკურ არტიფექტად, რომლის ფუნქციაც თავად ძალაუფლებისაგან პოლიტიკური სისტემის დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფაა. სახელმწიფო ძალაუფლების გენერალიზაციის უმაღლესი პუნქტია.

ძალაუფლებისა და პოლიტიკური სისტემის ფუნქციონირების მექანიზმის სწორი გაგება მოითხოვს საზოგადოების თეორიაზე დაყრდნობით კომუნიკაციურ საშუალებათა ევოლუციისა და დიფერენციაციის ჭრილში, ერთიან კონტექსტში განვიხილოთ პოლიტიკური სისტემა, სახელმწიფო და ძალაუფლება. ასევე მართებულია ყურადღება გავამახვილოთ სახელმწიფოსა და ეკონომიკურ სპექტრს შორის არსებულ ურთიერთმიმართებაზე, რომელიც უშუალო გავლენას იქონიებს საზოგადოების პოლიტიკური სისტემის სპეციფიკაზე.

გამომდინარე აქედან, მოცემული ნაშრომი – ძალაუფლება, როგორც კომუნიკაციის საშუალება და პოლიტიკური სისტემა -მედგება ორი ნაწილისაგან: I. ძალაუფლება, როგორც კომუნიკაციის საშუალება. II. პოლიტიკური სისტემა და მისი შემადგენელი კომპონენტები.

მოცემულ საკითხთა განხილვისას საყრდენ თეორიებად გამოიყენება ნ.ლუმანის, ფ. ბროდელის, მ. ფუკოს, კ. პოპერის, ჟ. ბოდრიარის, მ. დიუვერჟეს, დ. ისტონის ნაშრომები. ასევე ჯ.სოროსის, ჰ.მარკუზესი და სხვათა.

თავიდანვე ვალიარებთ როგორც აპრიორს – ძალაუფლებისა და პოლიტიკური სისტემის საზოგადოების ჩაროებში განხილვის აუცილებლობას. ასევე მივაკუთვნებთ უპირატესობას საზოგადოებისა და ძალაუფლების საკითხთა განხილვისას თანამედროვე სისტემურ-კომუნიკაციურ თეორიებს. რაში მდგომარეობს მათი უპირატესობა სხვა საზოგადოებრივ თეორიებთან მიმართებაში? – სოციოლოგიაში, კერძოდ კი ე.წ. „კლასიკურ“ თეორიებში გამოიკვეთებოდა საზოგადოების საკუთარი ქვესისტემები-

საგან დამოუკიდებლად ახსნის ტენდენცია, ან ადგილი ჰქონდა მეორე უკიდურესობას – ქვესისტემების ანალიზი მიმდინარეობდა დანარჩენ ქვესისტემებთან მათი მიმართებებისა და ამ სისტემათა გარესამყაროზე დამოკიდებულების ფაქტორის გაუთვალისწინებლად. „დამოკიდებულებაში“ ვგულისხმობთ გარესამყაროს ზეგავლენას ქვესისტემის სპეციფიკაზე და პირუკუ. იყო განსხვავებული ვარაუდებიც, ზოგიერთი თეორეტიკოსი უგულებელყოფდა სისტემათა როლს საზოგადოების ქმნადობის პროცესში და წარმოიდგენდა მას პრიმიტიულად, უბრალოდ როგორც ურთიერთქმედებაში მყოფ ადამიანთა გაერთიანებას. აქედან გამომდინარე გვებადება შეკითხვა, მაშ რატომ გვაქვს მსგავსი დაყოფები: გვარი, თემი, ტომი, - ერთის მხრივ და მეორეს მხრივ საზოგადოება. პირველთ ვუნოდებთ პრეისტორიულ საზოგადოებებს, ანუ პრესაზოგადოებებს და შემდეგ კი მოვნიშნავთ ათვლის წერტილს ისტორიული და მეცნიერული ანალიზისათვის „საზოგადოების“ ეტაპიდან, ანუ რისი თქმა გვსურს, საზოგადოება უფრო მეტია ვიდრე ადამიანთა მარტივი ერთიანობა და მათ შორის არსებული ურთიერთქმედებების ნაკადი. საზოგადოება ესაა სუპერორგანიზმი, რომელიც თავისი მრავალგანზომილებიანობით უზრუნველყოფს მიმართებათა სხვადასხვა პლასტებზე უწყვეტ მდინარებას, თანაც წინასწარ განსაზღვრული, საზოგადოების არსებობისათვის საჭირო ფორმით. საზოგადოება ადგენს სოციალურ იერარქიებს მიმართებათა დიფერენციაციის საფუძველზე, ანუ ის სტრუქტურირდება კომუნიკაციათა განსხვავების საფუძველზე.

ნაშრომის მიზანია არათუ საზოგადოების სტრუქტურირების მექანიზმის გაგება კომუნიკაციათა დიფერენციაციის ფონზე, არამედ ისტორიული ეპოქებისაც, ანუ, ისტორიული ეპოქების სტრუქტურირებისაც, რაც სხვა არაფერია თუ არა საზოგადოების ევოლუცია. ყურადღების ცენტრში მოექცევა „რეალურ“ და „არარეალურ“ (უფრო ზუსტად ფორმალურ და არაფორმალურ) ძალაუფლებრივ იპოსტასთა შორის პოზიციების დისბალანსი. ძალაუფლება განიხილება ცოდნასთან მიმართებაში. ირკვევა, რომ რეალური ძალაუფლება ვერ გასცდება ცოდნის მიჯნებს, ანუ ვერ იფუნქციონირებს ცოდნისაგან დამოუკიდებლად. ვცდილობთ ხაზი გავუსვათ ცნობილ მაქსიმას – „Wissen ist macht“

და ვაჩვენოთ, რომ ესაა არათუ ფრთიანი გამონათქვამი, არამედ არის ობიექტური რეალობა, რომელიც საფუძვლად ედება საზოგადოებრივ სისტემას. ძალაუფლება არის დროისა და სივრცის დაპყრობის სტრატეგია. ხოლო დროსა და სივრცეში გაბნეული ადამიანების დაპყრობა – ერთდროულად მათი გარემომცველი სტრუქტურების მკაცრ კონტროლზე აყვანისა – მიიღწევა მხოლოდ ცოდნის საფუძველზე. ე.წ. რეფორმაციის ეპოქამდე აღნიშნული მექანიზმი ცხადია მუშაობდა, მაგრამ არაფორმალურად, ხოლო „ოფიციალურად“ კი მეცნიერულ ცოდნაზე დაფუძნებით საზოგადოებრივი სივრცის დეტალურ აღრიცხვას, კონტროლსა და მართვას საფუძველი ჩაეყარა დისციპლინარულ საზოგადოებაში, როდესაც პოლიტიკური სისტემის იდეოლოგიად გამოცხადდა „პოლიტიკური ანატომია“. თუ რა იგულისხმება „პოლიტიკურ ანატომიაში“ და როგორ ტრანსფორმირდება საზოგადოება და ადამიანთა ცნობიერებაც კი კომუნიკაციათა დიფერენციაციის ზეგავლენით – აი რისი ნათელყოფაც არის მოცემული ნაშრომის მიზანი.

ნანილი - ქალაუფლება, როგორც კომუნიკაციის საშუალება

1.1. საზოგადოება - კომუნიკაციათა ერთობლიობა

ტრადიციულად საზოგადოებას განიხილავდნენ, როგორც ურთიერთმიმართებაში მყოფ ადამიანთა ერთობლიობას. საზოგადოების კომუნიკაციურმა თეორიამ აბსოლუტურად საწინააღმდეგო თვალსაზრისი შემოგვთავაზა. თანამედროვე კომუნიკაციურ თეორიებში

ადამიანი (ადამიანები) უკვე აღარაა საზოგადოების ნანილი, რამეთუ მიეკუთვნება საზოგადოებისთვის გარე სამყაროს (Umwelt). საზოგადოება ინტერპრეტირდება როგორც კომუნიკაციათა ერთობლიობა, რომლებიც ერთმანეთს ცვლიან დროში. საზოგადოების სტრუქტურა წარმოდგენილია დანესებულებებით, რომლებთაც შესწევთ უნარი დააკავშირონ ეს წამიერი მოვლენები, ხოლო სტრუქტურირების პრინციპი მდგომარეობს კომუნიკაციათა დიფერენცირებაში. თანამედროვე საზოგადოებაში დიფერენცირდება არა ადამიანთა ჯგუფები, არამედ კომუნიკაციათა ტიპები, რომლებშიც – თამაშობს რა როლს ამომრჩევისა, მოსწავლისა, მყიდველისა და ა.შ.- ჩართულია ადამიანი. ადამიანი, როგორც მთელი, არის გარე სამყაროს სისტემის რეალი, ის დამკვირვებელია. არის „მშენებელი“ თეორიისა. თუმცა საზოგადოების ნებისმიერი თეორია – რამდენადაც უნივერსალური არ იყოს იგი – ეკუთვნის საზოგადოებასვე. ანუ, არის „შემდეგი“ და თემატიზირდება კომუნიკაციის პროცესში. ამ აზრით ის მიმართულია თავის თავზე, არის თვითშემცვლელი და თვითრეფერენცირებადი „პიესა პიესაში“. აქედან კი მოგვეცემა „სინამდვილის გაორების“ მუდმივი პარადოქსები. ასეთი მიდგომით (ე.ი. კომუნიკაციური თეორიის ძირითადი პოსტულატების გაზიარებით) მიუღებელია საზოგადოების ცნებასთან რამენაირი ერთჯერადი წარმოდგენების დაკავშირება. ისიც კი, რასაც ჩვეულებრივ მოვიხსენიებთ „სოციალურად“, სულაც არ აღნიშნავს მხოლოდ რაღაც ერთ ობიექტს. თუმცა საზოგადოების აღწერის მცდელობა შეუძლებელია განხორციელდეს საზოგადოების მიღმა. საქმე რაშია – აღწერისას გამოიყენება კომუნიკაცია, აქტივირდება სოციალური ურთი-

ერთობები. მცდელობა საზოგადოების აღწერისა აღმოჩნდება დაკვირვებადი, როგორადაც არ უნდა განისაზღვროს საგანი, თავად დეფინიცია უკვე გახლავთ საგნის ოპერაცია. თავად აღწერადი განახორციელებს აღწერას. ამგვარად, აღწერის მსგელობაში აღწერა უნდა აღწერდეს ასევე საკუთარ თავსაც. ის უნდა შეიცნობდეს თავის საგანს, როგორც თავად თავის აღმწერს საგანს.

საზოგადოება სულაც არ უდრის ერთად აღებული ყველა ადამიანის მოცულობას და ის ყოველ დაბადებასთან და სიკიდილთან არ იცვლის თავის იერსახეს. საზოგადოების კვლავ წარმოება არაა კავშირში ადამიანთა უჯრედებში მიკრომოლეკულათა ცვალებადობასთან ანკიდე ცალკეულ ადამიანთა ორგანიზმში მიმდინარე უჯრედთა ცვლასთან. ამრიგად, ის არ „ცოცხლობს“. ასევე სერიოზულად შეუძლებელია ვინმემ განიხილოს ცნობიერებისათვის მიუწდომელი ტვინის ნეიროფიზიოლოგიური პროცესების საზოგადოებრივ პროცესებად.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, არასწორად მიგვაჩნია „საზოგადოების“, როგორც ასეთი დეფინიციისას ადამიანის მარტივი ფორმულით ოპერირება, რითაც მავანნი ვითომ და ჰუმანურობას ჰმატებდნენ მოცემულ ცნებას. მსგავსი დაჟინების მიზეზია შიში, რომ სხვაგვარი მიდგომის შემთხვევაში მოუწევთ საზოგადოების ნებისმიერ შეფასებაზე უარის თქმა და ამავედროულად მოსალოდნელია უარი საზოგადოების „ადამიანურად მონყობის“ ნებისმიერ მოთხოვნაზე. ასეც რომ იყოს, საჭიროა დავადგინოთ – კერძოთ, რას ქმნის ადამიანებისაგან საზოგადოება და არა მექანიზმები ფუნქციონირებენ ადამიანთა „მექანიზაციის“ პროცესში.

ადამიანის მარტივი ფორმულის უკუგდების შემდგომ საჭიროა გავთავისუფლდეთ საზოგადოების ტერიტორიალური გაგებისაგან. მეტად, ვიდრე ოდესმე, სოციალურის ყველა დეტალში იჭრება მსოფლიო მასშტაბის ტერიტორიალური ურთიერთდამოკიდებულებანი. ვინც მოცემული ფაქტის იგნორირებას ცდილობს, საზოგადოების კულტურულ-ნოსტალგიურ გაგებას უნდა მიუბრუნდეს. მათ ჩასაჭიდებლად გლობალურ სისტემებზე საუბრებილა დარჩენიათ. მაგრამ ეს ცნება („გლობალური სისტემები“) ტრადიციული სამოქალაქო საზოგადოების ცნებისგან არაფრით არ განსხვავდება. საზოგადოების ცნება აღმოჩნდება

დაკავშირებული სახელმწიფოთა ხელუწუნურად გავლებულ საზღვრებთან, რის გამოც ორიენტაცია გაკეთდება რეგიონალური კულტურის ენებსა და სხვა მსგავს კომპონენტებზე.

იმ შემთხვევაში, როცა საზოგადოების ცნება უკავშირდება ადამიანს, მასში იგულისხმება ზედმეტად ბევრი; ხოლო საზოგადოების ტერიტორიული გაგებისას – საკმაოდ მცირე. ორივე შემთხვევაში ალბათ იმიტომ უჭერდნენ მხარს არახელსაყრელ ცნებებს, რომ საზოგადოებაზე სურდათ ეფიქრათ, როგორც რაგაც გარედან დაკვირვებადზე.

ამრიგად საზოგადოების კომუნიკაციური თეორიაზე არჩევის შეჩერებით ვრისკავთ შევიმუშაოთ საზოგადოების თავისებურად „ანტიჰუმანისტური“ და „ანტირეგიონალური“ გაგება. რაც ცხდია სულაც არ უარყოფს, რომ ადამიანები არსებობენ, არ უარყოფს დედამიწის ზურგზე სიცოცხლი პირობებში ყველაზე მკვეთრი წინააღმდეგობების არსებობას, მსგავსი მიდგომა უარს ამბობს მხოლოდ საზოგადოების ცნების დეფინიციის გამოყვანას ზემოთ დასახელებული კრიტერიუმებიდან გამომდინარე.

საზოგადოების თეორია უნდა წარმოადგენდეს სისტემათა თავისებურ მეტათეორიას, რომელიც თავისი ინტერპრეტაციების ნაკადში მოაქცევს ყველა არსებულ სოციალურ ქვესისტემას. ამგვარად, საზოგადოება უპირველესყოლისა განიხილება როგორც სისტემა, ხოლო ფორმა სისტემისა სხვა არაფერია, თუარა განსხვავება სისტემას და გარემომცველ სამყაროს შორის. საზოგადოება, როგორც გარემომცველი, შემომგარსველი სისტემა არ იცნობს (არცნობს) მის საზღვრებს გარეთ არანაირ სოციალურ სისტემებს.

თანამედროვე საზოგადოების სისტემების თეორიის წინამძღვრები ანალთა ისტორიული სკოლის ტრადიციებში იღებენ სათავეს. ანალთა ფრანგული სკოლის დამარსებელი ფერნან ბრდელი კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდა საზოგადოების ცნების დეფინიციისას ადამიანის მარტივი პორმულით ოპერირების ჩვეულებას. „ჩვენი ამოცანა არაა (ამბობდა ბროდელი) უბრალოდ ადამიანის ფორმულის აღმოჩენა – რითაც არაერთხელ უხელმძღვანელიათ ბოროტად – არამედ სხვადასხვა სიდიდის სოციალური ჯგუფების ამოცნობა, რომელნიც განუწყვეტად ურთიერთქმედებენ ერთმანეთში. ნებისმიერი თავის-

თავად დაკვირვებადი სოციალური რეალობა იმყოფება უფრო მაღალი სიმრავლის ჩარჩოებში. აქედან გამოდინარე, უნდა გავითვალისწინოთ, – შეუძლებელია ერთს მიაყენო დარტყმა ისე რომ მან რიკოშეტით არ აღძრას დანარჩენი. საზოგადოებაზე უმჯობესია საუბარი, როგორც სიმრავლეთა სიმრავლეზე. საზოგადოება არის ჩვენი შემომგარსველი, ყოვლის გამსჭვალავი, ის ახდენს ჩვენი ცხოვრების ორიენტაციას თავის მრავალფეროვანი, ყოვლის მომცველი რეალობით¹.

როგორც ზემოთ უკვე ავლნიშნეთ, საზოგადოება ესაა კომუნიკაციათა ერთობლიობა, რომელნიც ერთმანეთს ჩაანაცვლებენ დროში. საზოგადოებისა და ძალაუფლების ე.წ კომუნიკაციურ თეორიებში საკმაოდ პოპულარული და აქტუალურია გერმანელი მოაზროვნის ნიკლას ლუმანის შრომები (განსაკუთრებით კი ნაშრომები: „ძალაუფლება“ და „საზოგადოება საზოგადოებაში“). ფერნან ბროდელი და ლუმანი თუმც მძიკუთნებიან სხვადასხვა მეცნიერულ სკოლებსა და ამავდროულად ეპოქებს, მათ მოსაზრებებში მრავლადაა ურთიერთგადამკვეთი პუნქტები. ბროდელი მარკ ბლოკთან და ლუსიენ ფევრთან ერთად აწარმოებდა ბრძოლას ისტორიული მეცნიერებების გლობალიზაციისათვის. ანალები მიიჩნევდნენ, რომ ისტორია ესაა საზოგადოების თავისეული მეტათეორია, რომელსაც შეუძლია თავის ჩარჩოებში მოაქციოს არათუ სოციალურ ხდომილებათა ქნოლოროგიული აღწერა და დაჯამება, არამედ მათი ახსნა, ინტერპრეტაცია ამ ე.წ მეტა-ისტორიას უნარი შესწევს გაიგოს საზოგადოების ფუნქციონირების მექანიზმი, სოციალური კანონზომიერებები.

ანალები აღნიშნავდნენ, რომ „მეტა-ისტორიისათვის“ ანუ, უფრო ზუსტად, -სოციალურ მეცნიერებებში ამ ახლებური მიდგომისათვის ყველაზე შესაფერი იქნებოდა სახელდებად „სოციოლოგია“, მაგრამ მათთვის სამნუხაროდ იგი უკვე „მისაკუთრებული“ აღმოჩნდა კონტის მიერ. მარკ ბლოკი „ისტორიის აპოლოგიაში“ განიხილავს ე.წ შუა საუკუნეების მსოფლიო სისტემას, კერძოდ კი აწარმოებს შედარებით ანალიზს შუა საუკუნეების ადრეულ და გვიანდელ პერიოდებს შორის კომუნიკაციათა

¹ ფერნან ბროდელი, „მატერიალური ცივილიზაცია“

ქსელის განვითარებისა და დიფერენციაციის ფონზე, რაც იმ დროისათვის სოციალურ თეორიებში საზოგადოების განვითარების მექანიზმების ინტერპრეტირებისას იყო სრულიად ახალი მანერა. ბლოკთან ასევე პირველად ვხვდებით ცოდნისა და ზალაუფლების ერთიან პლანში განხილვის შედეგად ძალაუფლების პიპერეალური იპოსტასის ქმედითი ასპექტზე მინიშნებას, თუმცა ამაზე დაწვრილებით ქვემო თავებში ვილაპარაკებთ. ბროდელის ნაშრომებში ყველაზე ფუნდამენტალურია (და ამ შემთხვევაში საზოგადოებისა და ძალაუფლების თანამედროვე კომუნიკაციურ თეორიასთან კავშირში) „მატერიალური ცივილიზაცია და ადამიანები“, ესაა ტრილოგია სამ ტომად I- „შესაძლებელი და შეუძლებელი“, II- „გაცვლითი თამაშები“, III- „მსოფლიო დრო“. მოქმედება კვლავ შუა საუკუნეებიდან იშლება და გადადის „რეფორმაციის ეპოქის საზღვრებზე. შუა საუკუნეები და მისი შემდგომი პერიოდი ხშირად აირჩევა საზოგადოების ინტერპრეტაციის მცდელობებში საკითხის გასაშლელ სარფიან ველად, რადგანაც დღესაც კი იგია ყველაზე ნაყოფიერი ნედლეული სოციალური მობილობებისა და ცვლილებების, საზოგადოებრივ ევოლუციის თანმიმდევრული პროცესების საილუსტრაციოდ. ბროდელის ნაშრომში მკვეთრად ფიქსირებული პოსტულატები არის სწორედ ძალაუფლებისა და საზოგადოების კომუნიკაციური თეორიის ფუნდამენტი. კერძოდ რაზეა ლაპარაკი: I-ბროდელმა უარყო საზოგადოებრივი ქვესისტემების პირამიდული მოწყობის მოდელი, უარი თქვა პოლიტიკური სისტემის აპოლოგიის მანერაზე, საზოგადოების დანარჩენ სტრუქტურებზე პრიმატის ქონის თვალსაზრისით, და ბოლოს, ყველაზე საინტერესო ნივთთა სისტემის აღერით შეეცადა ჩანვდომოდა ევროპელი საზოგადოების სპეციფიკას, და უფრო მეტიც, მან (ბროდელმა) ნივთთა სისტემის ანალიზური „დაპყრობით“ მონიშნა ევროპული საზოგადოების რეალური ძალაუფლებრივი მიჯნები ანუ საუბარია ძალაუფლებრივი იერარქიების ფიქსირებაზე არაფორმალური გზით, ათნლეულების შემდგომ იგივე მანერა გაიმეორა ბოდრიარმა. მან თავის ნაშრომს უწოდა კიდევ „ნივთთა სისტემა. ესაა მცდელობა „რეალური“ ძალაუფლებრივი მიჯნების პოლიტიკური სისტემის მიღმა მონიშვნისა.

დავუბრუნდეთ კვლავ ბროდეს. ბროდელის მიდგომის უპი-

რატესობას წარმოადგენს საზოგადოების სიმრავლეთა სიმრავლედ გამოცხადება, რომელშიც ქვესიმრავლეები იერარქიზირდებიან, რაც განსაზღვრავს სწორედ საზოგადოების სტრუქტურირებას. კომუნიკაციურ თეორიაში იგივე მოვლენა – საზოგადოების სტრუქტურირება – აიხსნა კომუნიკაციურ საშუალებათა დიფერენციაციით, რაც ფაქტიურად ჰომოლოგიური ინტერპრეტაციაა. რაც შეეხება „დროში ცვალობადობას“, აქაც გვაქვს „ტავტოლოგიები“. ბროდელი ყურადღების გარეშე არ ტოვებს იმ ფაქტს, რომ საზოგადოების როგორც სუპერორგანიზმის სიცოცხლისუნარიანობის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს იერარქიზირებულ ქვესიმრავლეთა შორის ადგილთა მონაცვლეობა. იგი მიუთითებს რომ საზოგადოებაში ადგილი აქვს ქვესიმრავლეთა ცვალებადობას დროსა და სივრცეში. აქ რა თქმა უნდა იგულისხმება მხოლოდ საზოგადოების ფარგლებში მოქცეული სივრცე. ბროდელი ამბობს, რომ თანამედროვე საზოგადოების იერარქიაში „პირამიდის“ მწვერვალზე ფორმალურად შესაძლოა იმყოფება პოლიტიკური სისტემა, მაგრამ მიუხედავად ამისა „არა გვაქვს საბაზი ვირწმუნოთ პოლიტიკის ისტორიის უკამათო და მუდმივი პრიორიტეტი, – სახელმწიფოს შეუზღუდავი უპირატესობა. გარემოებებთან დამოკიდებულებაში შეძლებელია სახელმწიფომ განსაზღვროს ყველაფერი ან პირიქით, არ გამოიწვიოს არავითარი შედეგი. ქვესისტემები იმყოფებიან მოძრავ იერარქიაში, გლობალური სისტემის-საზოგადოების შიგნით ისინი არ წყვეტენ ურთიერთშორის თამაშს".²

ჩვენ თავიდანვე შევეხეთ ზოგიერთ „საჭირო“ ტერმინთა აუცილებელი განსაზღვრის საჭიროებას. საზოგადოების კომუნიკაციურ თეორიაში თვალშისაცემად ფიგურირებს ცნება „აუტოპოიეზისი“. მასზე საავტორო უფლებები ჰუმბერტო მატურანს ეკუთვნის, ხოლო სოციოლოგიაში მისი გააქტიურება ნიკლას ლუმანის დიდი დამსახურებაა. რა მოაზრება აუტოპოიეზისის, როგორც პროცესის ქვეშ და რას ნიშნავს საერთოდ „აუტოპოიეზისი“ კომუნიკაციურ ველში? საზოგადოება, როგორც მოგვეხსენება ოპერატიულად დახურული თავის თავში ჩაკეტილი, თვითრეფერენცირებადი, აუტოპოიეტური სისტემა. აუტო-

² ფერნან ბროდელი, „მატერიალურიცივილიზაცია“

პოიეტური სისტემა – ეს ისეთი სისტემაა, რომელიც აწარმოებს არა მხოლოდ საკუთარ სტრუქტურას, არამედ საკუთარ ელემენტებსაც, სწორედ ამ ელემენტების ქსელშივე. ელემენტები (დროით აქსპექტში ელემენტებად გვევლინება ოპერაციები), რომელთაგანაც შედგება აუტოპოიეტური სისტემა, არანაირ დამოუკიდებლობას არ იქონიებენ.

ისინი არიან არა მხოლოდ შეთანადებულნი, სისტემაში დაკავშირებულნი, არამედ ინარმოებიან მხოლოდ სისტემაში და სისტემის მიერ. ელემენტები გამოიყენებიან როგორც განსხვავებანი, ინფორმაციები, რომელთა მეშვეობით ხერხდება სისტემის სტრუქტურირება.

როდესაც ლაპარაკია საზოგადოებრივი სისტემის დახურულობაზე, ეს ისე არ უნდ გავიგოთ, თითქოს საუბარი გვექონდეს მის თერმოდინამიურ იზოლირებულობაზე. აქ საუბარია მხოლოდ ოპერაციულ დახურულობაზე. საკუთარი ოპერაციების დონეზე მას (საზოგადოებას) არ აქვს კონტაქტი გარემოცველ სამყაროსთან, ის კომუნიკაციურად ჩაკეტილია – კომუნიკაციებს აწარმოებს თავად კომუნიკაციების მეშვეობით.

ნებისმიერი კომუნიკაცია მიჯაჭვულია ცნობიერებასთან. ცნობიერების გარეშე კომუნიკაცია შეუძლებელია. მაგრამ ცნობიერება არა არც „სუბიექტი“ კომუნიკაციისა, არც რაიმე სხვა აზრით კომუნიკაციის „მატარებელი“. ამიტომაც კლასიკურ მეტაფორებზე მოგვინევს უარის თქმა, რომლებიც კომუნიკაციების თაობაზე მეტყველებენ, როგორც სემანტიკურ შემცველობათა ერთი ფსიქოლოგიური სისტემიდან (რომელიც უკვე ფლობს მათ) მეორეში გადატანაზე. მხოლოდ კომუნიკაციას და არა ადამიანს ძალუძს „კომუნიცირება“. კომუნიკაცია ქმნის ემერჯენტულ რეალობას *sui generis*.

ცნობიერების სიტემები, ზუსტად ისევე, როგორც კომუნიკაციური სისტემები (ხოლო მსგავსამდე – სხვა მხრივ – ტვინიც, უჯრედებიც და ა.შ), არსობრივად არიან ოპერატიულად დახურული სისტემები და არ ძალუძთ ურთიერთშორისი კონტაქტების მხარდაჭერა. არაა არანაირი კომუნიკაცია ცნობიერებიდან ცნობიერებისაკენ და არ არსებობს კომუნიკაცია ინდივიდსა და საზოგადოებას შორის.

მხოლოდ ცნობიერებას ძალუძს „აზროვნება“, თუმცა,

ამისთვის არ საჭიროებს თავისი აზრის სხვა ცნობიერებაში გადატანას. შესაბამისად მხოლოდ საზოგადოებას ძალუძს კომუნიცირება. ორივე შემთხვევაში საუბარია ოპერატიულად დახურული სტრუქტურულად დეტერმინებული სისტემის კერძო ოპერაციებზე.

ამგვარად ვასკენით, რომ საზოგადოების ცნების შემუშავებისას ამოვდივართ სისტემის ცნებიდან. სისტემა ესაა ფორმა განსხვავებისა, რომელსაც გააჩნია ორი მხარე: სისტემა (ფორმის შიდა მხარე) და გარემომცველი სფერო (ფორმის გარეგანე მხარე). სისტემა არის წარმოებადი ნაწარმოები. სისტემას არ შეუძლია ოპერირება თავის საზღვრებს მიღმა და ყოველი მისი ოპერაცია არის შინაგანი, აღინერება სისტემის ოპერატიული ჩაკეტილობის ცნებით, რაც არვითარ შემთხვევაში არ ნიშნავს სისტემის ავტარქიას, ან კოგნიტურ სოლიფსიზმს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, აუტოპოიეზისური სისტემის ცნება საზოგადოების ცნების „მაინტერპრეტირებულია“, მისი წყალობით საზოგადოებრივი სისტემიდან გამოირიცხებიან ადამიანები და ქვეყნები, თეორიის ინტერესი მიმართულია ცალსახად თვითდაკვირვებისა და თვითაღწერის ოპერაციებზე. თუმცა მისთვის (ე.ი. – თეორიისათვის) ადამიანები, ქვეყნები, მათი დემოგრაფიული და გეოგრაფიული განსაკუთრებულობანი არ კარგავენ მნიშვნელობას, რამდენადაც წარმოადგენენ გარემომცველი სამყაროს რეალიებს, სისტემის სფეროს (როგორც განსხვავების უცილო კომპონენტს). ე.წ მეორადი რეალიები, ანუ ისინი რომლებიც ზემოთ ჩამოვთაღეთ – უბრალოდ იმყოფებიან არა იქ სადაც ჩვეულებრივ მათ მოიაზრებენ თეორიისათვის ფატარული შედეგებით, ანუ არინ არასაზოგადოებაში, არამედ მისთვის გარეგან თემატურად სრულიად განსხვავებულ სამყაროში. აქ ლაპარაკია ფიზიკურ და სოციალურ სფეროთა დუალობაზე.

საზოგადოება ესაა თვითაღმწერი ობიექტი, სზოგადოებრივი თეორიები წარმოადგენენ საზოგადოებაში საზოგადოების თეორიებს. სოციალური მოქმედების ცნება არ გამოდგება ბაზისად საზოგადოების კონკრეტული ცნების დიფერენციისათვის. მოქმედება უკავშირდება არასოციალურ ცვლადებს – სუბიექტს, ინდივიდს, ცოცხალ ორგანიზმს, ანუ ადგილს სივრცეში. კომუნიკაციის ცნება, პირიქით იძლევა საშუალებას წარმოჩინდეს სოციალური სისტემა როგორც ოპერატიული დახურუ-

ლი, აუტოპოიეტური სისტემა, რომლის ელემენტებიც – კომუნიკაციები, კვლავ აწარმოებენ თავის თავს ამ ელემენტთა ქსელების მეშვეობით. საზოგადოების კომუნიკაციათა აუტოპოიეზისურ სისტემად წარმოდგენა რომლის კვლავ წარმოების ოპერაციებადაც გვევლინებიან კომუნიკაციები, კომუნიკაციის ცნებას ანიჭებს საზოგადოების ცნების განსაზღვრისას უპირატესობას. აქედან გამომდინარე საზოგადოების თეორია უნდა აიგოს სისტემურ და კომუნიკაციურ თეორიულ მიდგომებზე დაყრდნობით. მხოლოდ ამგვარად შეიძენს ის საჭირო სიზუსტეს. კომუნიკაციის ცნება, მოცემულ შემთხვევაში არ დაიყვანება ჰაბერმასისეული კომუნიკაციურ მოქმედების გაგებაზე, სხვისი მონაწილეობის კონსტატაციაზე, არც ინფორმაციის ერთი ადგილიდა მეორეზე გადატანაზე, რამდენადაც ინფორმაცია არაა დაკავშირებული მათ მატარებლებთან, ისინი კომუნიკაციის მიღმა არიან კონსტრუირებულნი. სისტემური და კომუნიკაციური თეორია მოითხოვს კომუნიკაციის ისეთ გაგებას, რომელიც მოგვცემს საშუალებას განვაცხადოთ: ყველა კომუნიკაცია ინარმოება მხოლოდ კომუნიკაციით გარემოცულ სფეროში, რომელიც უშვებს და უზრუნველყოფს მას.

კომუნიკაციის ცნება ეფუძნება ინფორმაციის განსხვავებასა და სინთეზს, შეტყობინებასა და გაგებას. ინფორმაციის განსხვავება, შეტყობინება და გაგება არის განსხვავება, რომელიც აწარმოებს განსხვავებას. განხორციელდა რა ერთჯერადად, იგი მხარს უჭერს სისტემურ ფუნქციონირებას.

სოციოკულტურული სამყაროს ევოლუცია ენის, დამწერლობისა და ტელეკომუნიკაციის მეშვეობით იმდენად ამცირებს სივრცითი ურთიერთობების მნიშვნელობას, რომ სადღეისოდ კომუნიკაციით განისაზღვრება სივრცის მნიშვნელობა და არა პირიქით.

კომუნიკაციის წყალობით საზოგადოებას ძალუძს თავისი თავის თემატიზირება, ინფორმირება საკუთარი კომუნიკაციების თაობაზე; ძალუძს ინფორმაცია დაუვემდებაროს ეჭვს, უარყოს იგი, მოახდინოს კომუნიკაციის ნორმირება როგორც დაშვებადს ან დაშვებულის და ა.შ. სწორედ ასე აშკარა ხდება მოვლენათა ორობითობა; საზოგადოება არის თვითაღმწერი და თვითდაკვირვებადი სისტემა. მას არათუ შეუძლია საკუთარი ოპერაციების ქსელში სოციალურ ცვლადთა წრებრუნვის უზრუნველ-

ყოფა, არამედ მან ეს უნდა აკეთოს კიდეც აუცილებლობით (საზოგადოება ხომ სოციალური რეალობის მუდმივი კვლავნარმოების პროცესით არეგულირებს საკუთარ ყოფიერებას).

სისტემის კვლავნარობა მოითხოვს სისტემასა და „გარედან სფეროს“ შორის განსხვავების უნარს. კომუნიკაციებს ძალუძთ საკუთარ სფეროს შემეცნება და „სხვა“ ვითარებების განსხვავება.

არსებობს რა განცალკავებით, კომუნიკაციისა და ცნობიერების ინდივიდუალისა და საზოგადოების სტრუქტურულ დაკავშირებას უზრუნველყოფს ენა. ენა საზოგადოების სისტემურ-თეორიულ გაგებიდან ამოსვლით არ უნდა მოვიაზროთ სისტემად, ვინაიდან შეუძლებელია ერთდროულად ენისა და საზოგადოების სისტემად აღიარებაა. ენა არის სტრუქტურული შემაკავშირებელი. ბგერათა აკუსტიკურ სფეროში თავისებურებებისა და დამწერლობის სფეროში ნიშანთა განსხვავების წყალობით ენა უზრუნველყოფს ცნობიერებისა და კომუნიკაციის მეშვეობით საზოგადოების აღგზნებადობას. ენა ამავდროულად გამორიცხავს სოციალური სისტემის სხვა აღმგზნებ წყაროებს: ენა უზრუნველყოფს საზოგადოებების იზოლირებას გარემომცველი ფიზიკური სფეროს თითქმის ყველა მოვლენისაგან, მათ შორის ქიმიური ხასიათის მოვლენებისაგან, რომელთა მეშვეობითაც ხდება სიცოცხლის იერსახის ფორმირება. საზოგადოების ამგვარი, თითქმის სრული იზოლაცია, არის გარანტი მისი ოპერაციული ჩაკეტილობისა და საკუთარი სირთულის აგების მაღალი შესაძლებლობა. საზოგადოებაში ინდივიდის „მონაწილეობაც“ კატეგორიულად უნდა გამოვრიცხოთ. მათ შორის (ანუ საზოგადოებასა და ინდივიდს შორის) არაა არანაირი კომუნიკაციები, რამდენადაც კომუნიკაცია მუდამ საზოგადოებრივი სისტემის შინაგანი ოპერაციაა. ამიტომ, საზოგადოებას არასოდეს არ ძალუძს საკუთარი ოპერაციები მეშვეობით თავის საზღვრებს მიღმა გასვლა და ინდივიდუალთა მოცვა. ეს აშკარა, თუმცა გაუგებარია, რატომ არ აღიქვამენ ამ ფაქტს. ზემო თქმულის მიუხედავად ინდივიდი საზოგადოებას წარმოადგენს თავისთვის, ანუ აღიქვამს მას საკუთარი ყოფიერების ველად და ამავდროულად პროდუქტად, ხოლო კომუნიკაცია პიროვნებას გამოიყენებს ადრესატის სახით და სწორედ აქედან გამომდინარე ურთიერთობს ის არა ადამიანებთან, არა-

მედ სახელებთან. თითოეული არაა „მე“ ზუსტად ისევე, როგორც სიტყვა „ვაშლი“ არაა ვაშლი. ინდივიდუალურობა, ესაა ინდივიდთა მოღვაწეობის საკუთარი პროდუქტი.

შესაბამისად, საზოგადოებაში არ არსებობს ადამიანის არანაირი ნორმატიული ინტეგრაცია, არის მხოლოდ დაკვირვების შესაბამისი ფორმები (მაგალითად: კულტურა, ტრადიციები, სასამართლო სტრუქტურები, ასევე მასობრივი ინფორმაციის საშუალებანი – როგორც კომუნიკაციური სისტემები), რომლებიც განსაზღვრავენ ეთანადება თუ არა ქცევა ნორმას. რეალური საფუძველი ნორმისა თუ კონსესუსისა დამკვირვებლისათვის მათზე რეფლექსიისას ასეთუისე ღიავდება და თუ უარს ვიტყვით ღმერთის, როგორც საკუთარ სამყაროს დამკვირვებლის ინსტანციიდან ათვლაზე, მაშინ დამკვირვებლის პოზიციათა განსაზღვრის მრავალი სხვა შესაძლებლობა დაგვრჩება. ამრიგად სტრუქტურული შეკავშირების ცნება გვაჩვენებს რომ მიუხედავად ოპერაციული დახურულობისა, სამყაროში არ ხდება ყველაფერი, რაც დასაშვებია. ანუ პოტენცია არაა გარანტი ამა თუ იმ მოვლენის მატერიალური ობიექტივირებისა. რეალურობის სტრუქტურული შეკავშირება ანარმოებს ალგზნების სელექციას და უზრუნველყოფს სტრუქტურის თვითდეტერმინაციის შესაბამისი ტენდეციების განვითარებას, რაც დამოკიდებულია ალგზნების რელევანტურ სახეებზე. მაგალითად, ბიოლოგიური ორგანიზმები დედამინის მიზიდულობის ძალით არიან მოწყობილნი, ხშირად ძალიან სპეციფიკურადაც. ადამიანი იმყოფება მუდმივად განსაკუთრებულ ხმაურში რომელსაც ეწოდება „ენა“ და თითქმის ავტომატურად სწავლობს მეტყველებას. ყოველი საზოგადოება უზრუნველყოფს ინდივიდთა სოციალიზაციას. ენა არის ბინარულად კოდირებული და მას ძალუძს თითოეულ შეტყობინებას უპასუხოს ან დადებითად ან უარყოფითად. თითოეული ნორმა მიმართულია უარყოფითი ქცევის წინააღმდეგ. ამდგვარად, საზოგადოება სრულიად უკონტროლოდ ინდივიდუუმებს განაბნევს ოფციონარულ სქემაში, მაგრამ თანახმაა იმაზე, რომ ის რისი შეცვლაც არ შეიძლება არის თავისუფლება და ამას აკეთებს იმდენად სქემატური ფორმით რომ კომუნიკაციის გაგრძელება შესაძლებელი ხდება „დიახ“ და „არა“ გამონათქვამების მეშვეობით (წარმოებს შედარება კონფორმულ და გადახრად ქცევათა ეტალონებს შორის) იმისგან დამოუკიდებლად, როგორ გადანყვეტს ინდივიდუუმი. ევოლუციის თვალსაზ-

რისით ამაშია აზრი უკიდურესად უცნაური ძალზედ მაღალი სელექტიურობის მქონე მექანიზმების დანაწილებისა, თავისუფლებისა და წესრიგის სისტემის ევოლუციური შეერთებისა.

ჩვენ ზოგადად განვიხილეთ თანამედროვე საზოგადოებისა კომუნიკაციური თეორიის ძირითადი პოსტულატები. საზოგადოების კომუნიკაციური თეორია თავის ჩარჩოებში მოიცავს ძალაუფლების იმ გაგებას რომელსაც საფუძველი გასული საუკუნის დასასრულს „ახალი ფრანგული ფილოსოფიის სკოლის“ ტრადიციებში ჩაეყარა. საზოგადოების კომუნიკაციური თეორია ძალაუფლებას წარმოაჩენს კომუნიკაციის საშუალებად, რომელიც საზოგადოებას „წარეგზავნება სიმბოლურად გენერალიზირებული კოდის მეშვეობით როდესაც ძალაუფლების ცნებას უკავშირდება კომუნიკაციის ცნება იბადება შეკითხვა – შეიძლება ძალაუფლება ჩაითვალოს ზემოქმედებად, მოსალოდნელ წინააღმდეგობაზე რეაქციად? არის ის არასასურველი გარემოების კაუზური შედეგი? იქნებ ძალაუფლება გაცვლითი სიდიდიდეთა ან თამაში მოწინააღმდეგეთა შორის? ნებისმიერ ამ შეკითხვაზე პასუხი წარგზავნის საზოგადოების თეორიისაკენ რომელიც ეფუძნება სიმბოლურად გენერალიზირებული კომუნიკაციური საშუალებების ანალიზს.

მოცემული ნაშრომის ამოცანას შეადგენს ძალაუფლების საზოგადოების თეორიის ჩარჩოებში განხილვა და მისი წარმოჩენა კომუნიკაციის საშუალებად, რომელიც სიმბოლურადაა გენერალიზირებული.

საზოგადოების თეორია შეისწავლის თუ როგორაა ადამიანური სივრცე ჯგუფებად და ფუნქციონალურ ქვესისტემებად დიფერენცირებული (1), ასევე საზოგადოების როგორც ასთვის სოციოკულტურულ ევოლუცია როგორ ზრდის დიფერენციაციის ხარისხს. სწორედ ეს ამოსავალი პუნქტი აერთიანებს საზოგადოების თეორიის ორივე რგოლს.

ვინაიდან სოციალური სისტემები წარმოიშობიან კომუნიკაციათა საფუძველზე, კომუნიკაციათა ნებისმიერი თეორია უნდა განთავსდეს ჯგუფებად და ფუნქციონარულ ქვესისტემებად დიფერენციაციის კატეგორიაში (ვგულისხმობთ საზოგადოების თეორიის პირველ მიმართულებას, რაზეც ზემოთ მიუთითებდით).

ნებისმიერი სოციალური სისტემა ჰორიზონტალურად

კონფლიქტურია. არც თუ ისე შემთხვევით თქმულა: *bellum omnium contra omnes*. სისტემათა ერთერთ განსხვავებულ კრიტერიუმად შეიძლება ავიღოთ კონფლიქტთა ხარისხი. თავის მხრივ, კონფლიქტთა ხარისხს განსაზღვრავს სისტემის დიფერენციაციისა და საზოგადოებრივი ევოლუციის დონე.

კონფლიქტი მიმართულია არჩევანზე „დიახ“ და „არას“ შორის. იგი ცხადია ვერ იქნება მართული მხოლოდ ენის საშუალებით. ენა თავის საზღვრებში ორივე შესაძლებლობას იტევს. არჩევანს ვერც „შემთხვევა“ გადანყვეტს. ყოველ საზოგადოებაში არსებობს „რეალობის კონსტრუქცია“ – როგორც თარგი სელექციის განსახორციელებლად ნებისმიერ „დიახსა“ და „არას“ შორის. რეალობის კონსტრუქცია კონკრეტულ საზღვრებში ეფუძნებას ენას, კულტურას, ჩაფესვებულია ისტორიის სიღრმეებში და სუნთქავს ამ საზოგადოების საუკუნოვანი გამოცდილებით.

როდესაც ვსაუბრობთ საზოგადოებაზე, ანალიტიკურ შკალაზე ილუსტრაციულად განვალაგებთ შემდეგ დაყოფებს: პრეისტორიული საზოგადოება ე.წ ისტორიული და თანამედროვე.

კონფლიქტი არის ის ელემენტი, რომლის ხარისხის დასაშვებ ნორმაზე გადაჭარბება ნებისმიერ სისტემას აბრუნებს პრეისტორიულ დონეზე. ლოგიკურია, აქ საუბარი არაა ისტორიულ დროში უკუსვლაზე, არამედ ევოლუციური პროცესის შეფერხებაზე. კომუნიკაცია კი გახლავთ ელემენტი რომელიც აერთიანებს ორმაგი კონტინგენციის სხვადასხვა პოლუსებს. ენა კომუნიკაციის საშუალებაა ანალოგიურად, -ძალაუფლებაც. ძალაუფლება არ უდრის მისი ჭეშმარიტი გაგებით ზემოქმედებას, იგი უფრო თანამოქმედებაა. სწორედ ამიტომ ძალაუფლება არაა ავტონომიური, მისი გავრცელების სფერო მთელი საზოგადოებაა. მასში როგორც კომუნიკაციის აქტში ყველა მონაწილეობს თუმცა არა ერთიდაიმავე სტატუსით.

კომუნიკაცია გულისხმობს სოციალურ სიტუაციის, რომელიც სახეზეა მისი თითოეული მონაწილისათვის არჩევანის შესაძლებლობა, ანუ სიტუაცია ორმხრივი კონტინგენტური სელექციურობით.

სელექცია საჭიროებს სიმბოლოებს, ესაა მოქმედებებში აბსტრაგირებისა და გამარტივების საშუალება. ამიტომაც ზო-

გადი ორიენტაციისათვის კომუნიკაცია ავითარებს სიმბოლურად გენერალიზირებულ კოდებს. კომუნიკაციის საშუალებანი აჯგუფებენ ერთის მხრივ ორიენტაციათა ზოგადობას და მეორეს მხრივ – სელექციათა ინდივიდუალურობას. ძალაუფლება როგორც კომუნიკაციის ერთი გამოვლინება, ფუნქციონირებს მხოლოდ ამ ძირითადი პირობების უზრუნველყოფით.

ძალაუფლება აწესრიგებს სოციალურ სიტუაციებს თავის მრავალგანზომილებიანი სელექტიურობით. სოციალური სისტემის ღიაობა ზრდის ძალაუფლების მასშტაბს. სწორედ აქედან გამომდინარე უნდა განვასხვავოთ ძალაუფლება ამათუიშ კონკრეტულ იძულებისაგან. იძულებას დაქვემდებარებული მოკლებულია არჩევის შესაძლებლობას. იძულების უკიდურესი ფორმა ფიზიკური ძალადობაა. ძალაუფლების სამიზნეს არ ძალუძს ძალაუფლების წარმოება, ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს სხვა ადამიანთა მოქმედებების მოძალადის მოქმედებით პირდაპირ ჩანაცვლებას. ძალადობის ფუნქციების შეძენით ძალაუფლება კარგავს საკუთარ ფუნქციას. რაც მდგომარეობს ორმაგი კონტინგენციის პოლუსებს შორის ხიდების გადებაში, ანუ ის უკვე აღარაა კომუნიკაცია. იძულება ნიშნავს უარს სიმბოლური გენერალიზაციის უპირატესობაზე. შენ კარგავ უნარს პარტნიორის სელექციის მართვისა. მოძალადე თავის თავზე იღებს ტვირთს სელექციისა და გადანყვეტილების მიღებისა. უმეტესად ძალადობას მიმართავენ ძალაუფლების უკმარობის შემთხვევაში.

ძირითადად ძალადობა ხორციელდება საზოგადოებაში, სადაც სახეზეა „იძულების ორგანო“. ჩვეულებრივ ე.წ. „დახურულ საზოგადოებაში“ პოლიტიკური სისტემა სწორედ „იძულების ორგანოა“ და არა ქვესისტემა რომლის ფუნქციააა დიფერენციაციის გზით საზოგადო მიზნის მიღწევა.

ძალაუფლება მასშტაბურია, თუკი მრავალფეროვანია მისი გატარების საშუალებები, ანუ როცა ძალაუფლების მატარებელი საკუთარი გადანყვეტილებების რეალიზაციისათვის ფლობს სხვადასხვა ხერხებს. ძალაუფლების მასშტაბურობა გულისხმობს ძალაუფლების ობიექტის შემთხვევაშიც მოქმედებებში ალტერნატივითა სიმრავლეს.

საზოგადოების დიფერენციაცია იწვევს კომუნიკაციური საშუალებების განვითარების აუცილებლობას. ძალაუფლების პლასტიკის (თუ გნებავთ იერარქიების) სწორი შეფარდება მო-

ითხოვს მისი სუბტიტუტების არსებობას. რანგი შეიძლება გავიგოთ, როგორც სუბტიტუტი. ის უზრუნველყოფს ძალაუფლების ასიმეტრიულ განაწილებას. სუბსტიტუტია ასევე „სოციალური კაპიტალი“. ცნება ამ უკანასკნელ პერიოდში გააქტიურა ფრენსის ფუკუიამამ. მან მოცემულ საკითხს მიუძღვნა ნაშრომი „დიადი განხეთქილება“. თუმცა აქ ჩვენ არ გვაინტერესებს „სოციალური კაპიტალის“ ფუკუიამასეულ კონტექსტში ანალიზი. სოციალური კაპიტალი, როგორც ძალაუფლების სუბსტიტუტი, ესაა ფაქტიურად სისტემის ისტორია. კომპლიქტური სიტუაციების წარმატებით გადაჭრის პრეცედენტები ილექებიან მეხსიერებაში, გარდაისახებიან ნორმებად, გენერალიზირდებიან მოლოდინების ფორმით. სოციალური კაპიტალი მნიშვნელობას, ვინაიდან მისი, როგორც ეტალონის, სახეზე ყოფნა გულისხმობს მოქმედებათა თავისებური კალაპოტით დეტერმინაციას. სუბტიტუტთა მაგალითების ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს. მთავარია მათ არსში გავერკვეთ. ნებისმიერ შემთხვევაში ძალაუფლებისადმი პირდაპირ კომუნიკაციურ მიმართვას ჩაანაცვლებს სიმბოლოებისადმი მიმართვა. სიმბოლო მოქმედების ორივე მხარეს, აკისრებს ნორმატიულ ვალდებულებებს, იგი უფრო თვალსაჩინოდ წარმოაჩენს ძალაუფლების დონეებს შორის არსებულ ლაკუნებს.

სიმბოლოების ინსტიტუციონალური სახით დაფუძნება აორმაგებს მათ სიმძლავრეს. დაკანონების შემდგომ სიმბოლო იმდენად ეფექტურად მუშაობს, რომ არცაა აუცილებელი ძალაუფლების ხარისხის ზუსტი ინდიკატორის ძიება. ეს ხომ ყოველთვის პრობლემატური საკითხი იყო. შუა საუკუნეებშიც კი, როცა პოლიტიკური ძალაუფლების აბსოლუტური მონოპოლისტი გახლდათ მონარქი, რჩებოდა კითხვის ნიშნები ძალაუფლების საზღვრების უეჭველ მიჯნებზე დავისას. ავიღოთ ერთი მაგალითი (რათა ნათელვყოთ რაზეა კონკრეტულად საუბარი) დანაშაულის და სასჯელის მიმართებების ფონზე. შუა საუკუნეებში საზოგადოება ცალმხრივად იყო დიფერენცირებული, – მონარქი და ხალხი. ხალხთა ფენა ცხადია ნანევრდებოდა ე.წ. კეთილშობილებად და მათ დაქვემდებარებაში მყოფ გლეხებად, მაგრამ როცა საქმე ეხებოდა პოლიტიკურ გადანყევტილებებს, ისინი თითქმის ყოველთვის ერთ ნიშაში აღმოჩნდებოდნენ.

კეთილშობილი, ეს სტატუსიც კი არ განისაზღვრებოდა თავისთავად, ანუ არ იყო მხოლოდ „ცისფერი სისხლით“ დე-

ტერმინირებული. მონარქს სიგელით შეეძლო მსგავსი წოდების ბოძება წარმოშობისთვის გვერდის ავლითაც, ღირსების ამათუ იმ ფორმით გამოვლენის შემთხვევაში.

როდესაც ადგილი ქონდა დანაშაულის ფაქტს, მისი აღკვეთა აღიქმებოდა პირველ რიგში მონარქის პრეროგატივად. დანაშაული, როგორც აქტი, უპირისპირდებოდა არა ხალხს, არამედ სუვერენს. სასჯელი იყო სუვერენის ძალაუფლების „შემცირების“ მცდელობის აღკვეთა, დარღვეული წონასწორობის აღდგენა.

სასჯელალსრულება იყო საჯარო. ხალხი გამოდიოდა მაცურებლის როლში. იგი ხდებოდა მონმე სანახაობისა თუ, როგორ იბრუნებდა ჯალათის მარჯვენით მონარქი მისთვის დამნაშავის მიერ წატაცებული თუნდაც მიზეზული ძლაუფლების წილს. ხალხი ხშირად დასჯილს უფრო გულშემატკივრობდა, ვიდრე ძალაუფალს. რამაც შვა ეჭვი, – იყო კი უკიდევანო ძალაუფლების ხარისხი მაღალი? იყო მსგავსი ძალაუფლება ფუნქციონალური? რადგანაც მთავარია არა ძალაუფლების მოცულობა, არამედ მისი ეფექტურობა. მათ შორის ცნობიერებაზე ზემოქმედების თვალსაზრისითაც, რთულია ზუსტი მიჯნების განსაზღვრაზე პრეტენზიების ქონა.

სუბსტიტუტები სახეზეა ნებისმიერ საზოგადოებრივ ქვესისტემებში, იქნება ეს კულტურა, ეკონომიკა თუ რომელიმე სხვა. ეკონომიკის სფეროში ორმა სიმბოლიზაციასაც კი აქვს ადგილი. ფასი გახლავთ კაპიტალის სიმბოლო. ხოლო თანამედროვე მარკეტინგში ფასის სიმბოლოც კი აქტიურდება. ესაა რეკლამა. რეკლამა მიზნად ისახავს მოგვანოდოს ამათუიმ საქონლის დახასიათება, რათა ხელ შეეწყოს მის მოხმარებას (გაყიდვას). რეკლამა ინფორმაციიდან გადაიზარდა შთაგონებაში, შემდგომ „უხილავ შთაგონებაში“, რეკლამის ამოცანაა მოხმარების კონტროლი. ინდუსტრიალურ ხანაში მოხმარების მასშტაბის გასაფართოებლად ხშირად მიმართავენ ფასდაკლების ტაქტიკას. პოსტინდუსტრიული ეკონომიკა კი გაცილებით მეტად ზრდის მოხმარებას, თანაც სასურველი მიმართულებით, „რეკლამა შთაგონების“ რუპორით. ესაა მაგალითი მინიმალური დანახარჯით მაქსიმალური მოგების მიღებისა. თანდათან რეკლამა, როგორც გენერალიზირებული სიმბოლო, არღვევს

საზოგადოების ეკონომიკური ქვესისტემის საზღვრებს და შეიძენს პოლიტიკურ დატვირთვას. ჩვენ რეკლამის მხოლოდ ესპლიციტურ ფუნქციაზე არ უნდა გავამახვილოთ ყურადღება. იგი მომხმარებელს უნერგავს არა ამათუიმი კონკრეტულ მარკას („ბეკო“, „სონი“, „პანასონიკი“ ან „ნოკია“), არამედ რაღაცას, ფუნდამენტალურად უფრო მნიშვნელადს საზოგადოებრივი ნესრიგისათვის. მასთან მიმართებაში „ბეკო“ და „ნოკია“ მხოლოდ ალიბის ფუნქციას ასრულებენ. რეკლამა თავის თავში შეიცავს ფარულ მნიშვნელობებს, რომელიც ირიბი გზით მკვიდრდება ინდივიდთა ცხოვრებაში. საზოგადოებაში ინტეგრაციის პროცესს ნაწილობრივ რეკლამაც უწყობს ხელს.

დავუბრუნდეთ კვლავ ძალაუფლების ფუნქციის განსაზღვრას. ძალაუფლების ფუნქცია გულისხმობს გარემოებათა მართვას ძალაუფლებას დამორჩილებული ადამიანის ნების გამორიცხვით. ძალაუფლების კაუზალურობა მდგომარეობს დაქვემდებარებულის ნების განეიტრალებაში თავად დაქვემდებარებულის გატეხის გარეშე. იგი დაქვემდებარებულს შეეხება მაშინაც კი, როცა თავად მიჰყვება ფეხდაფეხ ძალაუფალს. ძალაუფლების ფუნქცია კონტინგენციის რეგულირებაა. როგორც ნებისმიერი სხვა მედიური კოდი, ძალაუფლების კოდი მიმართებაშია მართულისა და მმართველის სელექციის შედეგების შესაძლო (და არა ასათუოდ ნამდვილ) დაშორებებთან, კერძოდ ის ახდენს მათ „ეგალიზირებას“.

ძალაუფლების მფლობელის ძალის აღწერა არ ამოიწურება მისი, როგორც ძალაუფლების მქონის სტატუსის მითითებით. ძალაუფლების ფლობა არ გამოდგება მისი ოდენობის აღწერისას არც მიზეზად და არც პოტენციურ მიზეზად. ძალაუფლება ჰგავს კატალიზატორის კომპლექსურ ფუნქციას. კატალიზატორი აჩქარებს (ან ანელებს) ამათუიმი მოვლენის სვლას, რომელიც მოსალოდნელია სისტემასა და გარე სამყაროს შორის შემთხვევით მიმართებათა ჩარჩოებში. თავად კატალიზატორი მუდმივად მდგრადია, იგი არ იცვლება. კატალიზატორი დროში მოგებას აწარმოებს. ეს კი მუდამ კრიტიკული ფაქტორია კომპლექსური სისტემის სტრუქტურისათვის. კატალიზატორს მასთან მიმართებაში მყოფ პროდუქტებთან შედარებით, რომელთა წარმოშობაშიც ის მონაწილეობს, გააჩნია უნივერსალური ხასიათი. კატალიზის პროცესში კატალიზატორი არ იცვლება, ყო-

ველ შემთხვევაში ტრანსფორმირებულ იპოსტასშიც ის ყოველთვის რჩება სხვათათვის ჩარჩოდ.

როდესაც ვსაუბრობთ ძალაუფლებაზე, გონებაში მუდმივად წარმოისახება რეალურად არსებული სტრუქტურა, და არა ანალიტიკური მიმართება. გამომდინარე აქედან, ძალაუფლებას ენიჭება შანსი გაზარდოს ადრე წარმოუდგენელი სელექციური მიმართებების წარმოშობის ალბათობა. რეალურად არსებული შესაძლებლობებისათვის შინაგანად მახასიათებელია თვითგაძლიერების ტენდენცია: თუკი ცნობილია, რომ რაღაც დასაშვებია, მის განორციელებას უფრო შეეგუებიან, ვიდრე განუხორციელებლის. ხოლო როცა მაღალია მისი რელევანტურობა, რეალიზაციის პროცესის მოძრაობაში მოსაყვანად დაბალი ზღვარიც სრულიად საკმარისია.

ძალაუფლება უნდა გავიგოთ მხოლოდ როგორც სიმბოლურად გენერალიზირებული კომუნიკაციური საშუალება. სიმბოლურად კონტროლირებად სელექციურ კავშირებზე აბსტრაგირების საშუალებით მიიღწევა ძალაუფლების გამოთავისუფლება მმართველისაგან მართულზე უშუალო ზეგავლენის ქონის ვინაობა ჩარჩოებიდან. ყურადღების ცენტრში ექცევა ზოგადად კომუნიკაცია. ანუ რას ვგულისხმობთ, დაქვემდებარებულმა სხვადასხვა შემოვლითი გზებით უნყის წარსული თუ მომავლისათვის მოსალოდნელი ძალაუფლებრივი ქმედებების სელექციათა ხასიათის შესახებ. ძალაუფლების გენერალიზაციის ფუნქცია არის სწორედ მსგავსი შემოვლითი გზების გამონახვა ძალაუფლების კოდისა და კომუნიკაციის თემის იდენტიფიკაციის შენარჩუნებით.

როდესაც სიკეთეთა (სარგებელთა) რაოდენობა შეზღუდულია, ერთი მოქმედის „ჩარევა“ ხდება პრობლემა მეორისათვის. სწორედ ამ სიტუაციას სჭირდება კომუნიკაციური საშუალებებით დარეგულირება. საჭიროა ვინმე A პარტნიორის (აგენტის) მოქმედებათა სელექცია გადავიყვანოთ B-ს თანაგანცდაში, რათა ის ამგვარად გახდეს უფრო მისაღები ამ უკანასკნელთათვის. ეს პროცესი ჩამოჰყავს ჭეშმარიტების აღმოჩენის პროცესს. ჭეშმარიტება ხომ დაძლეული ეჭვია (კომუნიკაცია კი თანაგანცდით დაძლეული მეტოქეობაა). როდესაც ძალაუფლების აგენტები აღმოაჩენენ, რომ მათი „თამაში“ არ სრულდება არცერთი მხარისათვის ნულოვანი ჯამით, თანხმდებიან. ურთიერთქმედების პროცესის სახეს სამი კომპონენტი განსაზღვრავს: 1- ფაქტი, 2 – ინტერპრე-

ტაცია, 3 – ემოცია, როგორც გადანწყვეტილების პრედიკატი. ფაქტი ინტერპრეტაციამ უნდა განსაზღვროს, უფრო ზუსტად, გამიჯნოს ინტერესები, რაც გამოიწვევს დადებითი ემოციების შემთხვევაში თანამშრომლობის გადანწყვეტილებას. ვთქვათ მიმდინარეობს ქალაქში ერთდროულად მერისა და გამგებლის არჩევნები. არის ორი კანდიდატი „დაპირისპირებული“ პარტიებიდან. A შეეცდება B-ს ხელი შეუშალოს მის მცდელობაში, გახდეს გამგებელი. B-ს შეუძლია მოიქცეს ანალოგიურად. ამოქმედდება ე.წ. „დაპატიმრებულის დილემა“ („მე და სემი“). მე და სემი ვართ პატიმრები. შევთანხმდით და დავგეგმეთ გაქცევა. სემს შეუძლია დამასმინოს, ანუ ის „ალასრულებს“ განაჩენს და მე დამსჯიან. ასევე პირიქით, მე შემიძლია დავასმინო იგი. თუ კი არ ვითანამშრომლებთ – დავრჩებით კვლავ საპატიმროში. როცა ვურთიერთობთ ადამიანთან, რომელსაც სავარაუდოდ ამ კონკრეტული ფაქტის შემდეგ აღარასოდეს შევხვდებით, დიდია რისკი, რომ იგი ჩვენგან განზილებული დარჩეს და პირუკუ. ხოლო თუ თანამშრომლობა დაგეგმილია ხანგრძლივ დროით ინტერვალში, ვინცებთ ანგარიშს: როდის ვიყავით ალტრუსიტი და როდის ეგოისტი, რადგან ეს პარტნიორობა მეხსიერებაში ილექება და განსაზღვრავს მათი უკუშემოქმედების ხასიათს. მსგავს ვითარებაში თანხმობის ნორმა (თუ შეიძლება ასე ითქვას) – წარმოიშობა სპონტანურად, ვინაიდან კეთილსინდისიერი მოთამაშის როლი იქცევა ადამიანის უპირატესობად და მსახურობს ძალაუფლების პაკეტის ზრდის პრედიკატად. როცა გამოცდილება კომუნიკაციის დულაბი ხდება, ნორმა გადაიზრდება კულტურულ არტეფექტში.

მივუბრუნდეთ კვლავ გამგებელი-მერის არჩევნებს. „დაპატიმრებულის დილემის“ ლოგიკით მერობის კანდიდატი ამჯობინებს დაპირისპირებული პარტიიდან გამგებლობის კანდიდატს ხელი არ შეუშალოს თავისი მიზნის მიღწევაში, რადგან ამგვარად „დაზოგავს“ საკუთარ მიზანს. ისინი თუმცა სხვადასხვა ბანაკებში იმყოფებიან, ეს ფაქტია, მათი ინტერესები განსხვავებულია, გამომდინარე აქედან მოვლენების ინტერპრეტაციამ უნდა შვას გადანწყვეტილება თანამშრომლებისა თუ არანეიტრალიტეტისა მაინც. ინტერესთა განსხვავებულობის იმიტაციას ასევე ძალუძს „დამცავ“ საშუალებად ყოფნა. თუმცა ეს სხვა საკითხია და ამჯერად მას არ შევეხებით.

რაც შეეხება ურთიერთობათა მუდმივი ხასიათის ქონას დროით კონტექსტში კომუნიკაციური პროცესის ნებისმიერი კატეგორიის ეფექტურობისათვის იქნება ეს პოლიტიკა, ეკონომიკა თუ ა.შ. – ამას უზრუნველყოფს საზოგადოებრივი სისტემა და მისი ქსელები.

ეხლა კი ორიოდ სიტყვით, რა არის ქსელი მისი ახლებური ინტერპრეტაციით. ესაა არაფორმალური ორგანიზაციის სახე, რომელიც თანამედროვე საზოგადოებაში ჩაანაცვლებს ბიუროკრატიულ ორგანიზაციას. მაქს ვებერი ამტკიცებდა, რომ ბიუროკრატიის ფორმით რაციონალური იერარქიული ძალაუფლება წარმოადგენდა თანამედროვეობის კვინტესენციას. მაგრამ მე-20 დასასრულს ბიუროკრატიულ იერარქიას აღმოაჩნდა ვარდნის ტენდენცია პოლიტიკაში თუ გნებავთ ეკონომიკაში. მის ადგილს იკავებს ნაკლებად ოფიციალური თვითორგანიზებადი ურთიერთქმედების ფორმები. ქსელი ძლიერად დეცენტრალიზირებულ ორგანიზაციათა კოორდინაციის პრობლემის გადაჭრაა. იგია ფორმა სპონტანური წესრიგისა, რომელიც აღმოცენდა არა რაიმეგვარი ცენტრალიზებული ძალაუფლების ზეგავლენით, არამედ დეცენტრალიზებული აგენტების მოქმედების შედეგად. ქსელების ეფექტურობა განსაზღვრულია არაფორმალურ ნორმებზე მათი დაფუძნებით. ქსელები ჩაანაცვლებენ ფორმალურ ორგანიზაციებს თანამედროვე სისტემებში. ისინი დამოკიდებული არიან „სოციალურ კაპიტალზე“. სოციალური კაპიტალი კომუნიკაციის ამათუიმ კოდის სიმბოლურ გენერალიზაციას წარმოადგენს და იგი შეიძლება იყოს ძალაუფლების ჰომოლოგიურიც უფრო ზუსტად წარმოადგენს ძალაუფლების გარვეულ იმოსტასს.

ქსელის ქმედითობის საფუძველია (როგორც ნებისმიერი სიმბოლურად გენერალიზირებული კოდისათვის კომუნიკაციაში) ვირტუალური სტრუქტურისათვის მნიშვნელობის მინიჭება; აღიარება არაფორმალური ნორმებისა და ღირებულებებისა და მოქმედებები უბრალოდ „რწმენის“ საფუძველზე.

ქსელური სისტემა მახასიათებელია მაღალ დიფერენცირებადი საზოგადოებისათვის. საზოგადოებრივი დიფერენციაციის ხარისხის ზრდა იწვევს სიტუაციათა ოდენობის ზრდას. კონტინგენციისა და სპეციალიზაციის მაღალი დონის მიუხედავად, სელექციითა ტრანსლაცია აუცილებლობით უნდა განხორციელ-

დეს მხოლოდ ასე შენარჩუნდება განვითარების მიღწეული დონე. მნიშვნელოვან ფუნქციონალურ სფეროებში ინტერესთა სიტუაციური კონგრუენტულობა უკვე ველარ იქნება უზინდებურად ხშირი და იმდენად სპეციალიზირებული, რომ ჩავთვალოდ თვითკმარად. აი ამ დროს კი მოცემული პრობლემის გადაწყვეტაზე ორიენტირებული ძალაუფლების სპეციფიური კოდის განვითარება იქცევა შემდგომი ევოლუციის ქვაკუთხედად.

რატომ ავირჩიეთ კომუნიკაციის თეორია ძალაუფლების არსის უკეთ გამოსავლენად – დროებით შევაჩეროდ ამ საკითხზე ყურადღება. ძალაუფლების სხვა თეორიებთან შედარებით კომუნიკაციურ საშუალებათა თეორიის უპირატესობა ისაა, რომ იგი ძალაუფლების ფენომენს გაიგებს კოდსა და კომუნიკაციურ პროცესს შორის არსებული განსხვავების საფუძველზე. სწორედ ამიტომ ძალაუფლებას, როგორც თავისეულ მახასიათებელს ის არ მიაწერს ძალაუფლებრივი ურთიერთობების არცერთ მოქმედს. ჩვენ შევთანხმდებით, რომ ძალაუფლება კოდით მართული კომუნიკაციაა.

რა თვალსაზრისით შეიძენს „ძალაუფლება“ (როგორც ასეთი) განსაკუთრებულ მნიშვნელობას საზოგადოების თეორიისათვის? კოდის სიმბოლური გენერალიზაციები, რომელთა შესატყვისადაც ფორმირდებიან მოლოდინები, წარმოადგენენ ძალაუფლების, როგორც სპეციალიზირებული საშუალების გამონანევრების გზას, რომელთა მიზანიცაა განსაზღვრული პრობლემური სიტუაციების გადაჭრა. ამრიგად, შესაძლებელი ხდება განსაზღვრულ პირობებს დაქვემდებარებული მოსალოდნელი შედეგების მიღწევა. გენერალიზირებული მედიური კოდი თავის თავში ფარავს საზოგადოებრივი ევოლუციის ყველა მიღწევას. ამიტომაც მნიშვნელობს ძალაუფლება საზოგადოებრივ თეორიაში.

რითი განსხვავდება ძალაუფლება სხვა კომუნიკაციური საშუალებებისაგან? ძალაუფლების კოდი მისი მოქმედებისაგან (ან აგენტებისაგან) მოითხოვს ორმხრივ კომუნიკაციურ მიმართებებს, რათა კომპლექსურობის რედუცირება მოხდეს არა განცდებით, არამედ ქმედებებით.

როდესაც სელექციური (ანუ შერჩევითი) ქცევა იმყოფება თავად სისტემასთან მიმართებაში, ჩვენ ვინყვბთ საუბარს მოქმედებებზე. თეორიის ინტერესს მიღმა რჩება ე.წ გარე სისტემასთან მიმართებანი.

მოქმედების მიკუთვნებულობა სისტემის ან გარესამყაროსადმი (umwelt) განაპირობებს სხვა დანარჩენი საზოგადოებრივი სისტემების მხრიდან იდენტურ სელექციას ან კიდევ ანიჭებს მათ თავისუფლებას, განახორციელონ განსხვავებული ტიპის სელექციები. განცდა უნდა იყოს ერთგვაროვანი, მოქმედება კი დასაშვებია განსხვავებულადაც. გამოდინარე ამ განსხვავებიდან იბადება შეკითხვა, ამათუიმ მოქმედების აღსრულებაზე რა ტიპის შეზღუდვებია სისტემაში ინსტიტუციონალური თუ არაფორმალური სახით ქმედითი? მთარული, სამართლებრივი თუ უშუალოდ ძალაუფლებრივი? განცდებთან მიმართებაში კონტინგენციათა შეზღუდვის მსგავსი ფორმები სრულიად ზედმეტია. განცდებში (აღქმებში) ცდომა გაიგება, როგორც დაბნეულობა, თუკი დადგება მათი სანქცირების საკითხი. ასეა მოდერნური ტიპის საზოგადოებაში. არცთუ შორეულ წარსულში „განცდის“ კონტინგენტურობის (განსხვავებულობის) გამო სისტემას (კერძოდ კი პოლიტიკურ სისტემას შეეძლო ნეგატიური სანქციის ამოქმედება.

დღესაც როცა ესაა „დახურული საზოგადოების“ შემთხვევა, მოსალოდნელია ასეთივე რეაგირება. ვლაცლავ ჰაველი ესეში „ძალა უძალოთა“ მოგვითხრობს ხილბოსტნის მაღაზიაში დახლიდარის მიერ გამოფენილი ლოზუნგის თაობაზე.

ლოზუნგი ასეთია- „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა შეერთიდ“. იგი ხმამაღლა განმარტავს დახლიდარის განცდას, რათა მისი სხვაგვარად გაგების შემთხვევაში მოსალოდნელი ნეგატიური სანქცია იყოს არიდებული. უფრო მძიმე ვითარება ფეოდალური საზოგადოების ეტაპზე. განცდათა, შეხედულებათა კონტინგენტურობა ხდებოდა საბაბი ინკვიზიციისათვისაც კი.

რაც შეეხება ქმედებებს, ის ნებისმიერ საზოგადოებაში ექვემდებარება სპეციფიურ სოციალურ კონტროლს, რომელიც ამ მოქმედებათა განხორციელების შესაძლებლობებთან ერთად უმაღვე იშვება.

არსებობს სოციალური კონტროლის შემდეგი სახეები: ფსიქოლოგიური, ეკონომიკური, პოლიტიკური და პროფესიური. ზოგიერთ შემთხვევაში ეკონომიკური კონტროლი ურო მძლავრია, ვიდრე პოლიტიკური. დემოკრატიულ საზოგადოებაში პოლიტიკური კონტროლის საჭიროება არც არსებობს, ვინა-

იდან დემოკრატიის ძირითად ღირებულებებს უმრავლესობა თავისთავად აღიარებს, როგორც რწმენას და გამომდინარე აქედან არცაა ამ კუთხის მოქმედებებში დიდი განსხვავებულობა. ეკონომიკურ ზენოლას შეუძლებელია არ გაენიოს ანგარიში. კონტროლი თავისებური სახით იძულების ფორმას წარმოადგენს როდესაც საფრთხის ქვეშ აღმოჩდება ყოფითი სახსრები და მოგება, ძნელია ვინმე გულგრილი ან დაუდევარი იყოს. კაპიტალიც და შრომაც წარმატებულად გამოიყენებენ კონტროლის ამ ინსტრუმენტს ჩვენს საზოგადოებაში.

კონტროლი ეკონომიკური საშუალებანი ეფექტურად მოქმედებენ უშუალოდ ეკონომიკასთან კავშირში მყოფთ ინსტიტუტთა მიღმაც. საგანმანათლებლო (ვთქვათ უნუვერსიტეტები) და რელიგიური დანესებულებები წარმატებით იყენებენ ეკონომიკურ სანქციებს თავიანთ პერსონალში დევიანტური ქცევების აღსაკვეთად, ანუ იგულისხმება ისეთი ქცევა, რომელიც შესაბამისი მმართველობის მხრიდან ფასდება დასაშვების ზღვარს მიღმა მყოფად.

იქ სადაც ადამიანები ცხოვრობენ ან მუშაობენ კომპლექსურ ჯგუფებად, სადაც პირადათ იცნობენ ერთმანეთს და დაკავშირებული არიან პირადი მიჯაჭვულობის გრძნობებით (მსგავს ჯგუფებს სოციოლოგიაში ვუწოდებთ პირველად ჯგუფებს), რეალური და პოტენციური დევიანტების მოთოკვისათვის მუდმივად მოქმედებენ ეფექტური და იმავდროულად ძალიან ფაქიზი (ნატიფი) მექანიზმები კონტროლისა. მათ მიეკუთვნება ისეთი მექანიზმები, როგორიცაა დარწმუნება, დაცინვა, ჭორები და ზიზღი. ცნობილია, რომ ჯგუფური დისკუსიების მსვლელობისას, რაღაც პერიოდის ჩაელის შემდგომ ინდივიდები იცვლიან თავიანთ პირველად შეხედულებებს და უახლოვებენ მათ ჯგუფურ ნორმას რომელიც წარმოადგენს ყველას მოსაზრების თავისებურ საშუალო არითმეტიკულს.

დაცინვა და ჭორები ნებისმიერი ტიპის პირველად ჯგუფში მძლავრ ინსტრუმენტს წარმოადგენენ სოციალური კონტროლისათვის. ჭორები განსაკუთრებით ეფექტურად მუშაობენ მცირე ერთობებში, სადაც ადამიანები მუდმივად ერთმანეთის თვალწინ იმყოფებიან, არიან თავიანთი "მეზობლების" მუდვი მეთვალყურეობის ქვეშ. ჭორი მსგავს ერთობებში კომუნიკაციის ერთ-ერთი არხია, რომელიც უზრუნველყოფს სოცია-

ლური კვლავწარმოების უწყვეტობას. დაცინვითა და ჭორებით მანიპულირება შეუძლია ნებსმიერ "მოხერხებულ" მსურველს, ვისაც კი ხელი მიუწვდება მათი გავრცელების არსებზე.

დასჯის გავრცელებული ხერხი, რომელიც იმყოფება ადამიანური ერთობის განკარგულებაში, გახლავთ სისტემატური ზიზლი და ოსტრაკიზმი ერთ-ერთი ნევრის მიმართ. ჯგუფის ძირითადი ტაბუების დამრღვევს ემუქრება ბოიკოტი ჯგუფის სხვა წევრების მხრიდან. მას ანულირებას უკეთებენ, აღარ ამჩნევენ, რაც გულისხმობს შემდეგს: გარიყულს შეუძლია ერთობაში დარჩენა და მუშაობა, მაგრამ მასთან ჯგუფის არც ერთი ნევრი არ იკონტაქტებს.

შეიძლება ჯგუფის ნევრიდან ანალოგიით განვზოგადდეთ მსოფლიო თანამეგობრობის ქვეყნებზეც. შედარება გვანახებს, რომ ე.წ. არაფომალური კონტროლის მექანიზმის ინდივიდის ცალკეული ჯგუფისა თუ ქვეყნის შემთხვევაში ჰომოგენური ლოგიკით ფუნქციონირებს. პოლიტიკაში (და არა მხოლოდ) თანამედროვე მსოფლიოს ძირითადი ტაბუა "დასავლური ღირებულებები". სწორედ მოცემული ტაბუს არ მიღებით, გაუზიარებლობით აღმოჩნდა ერაყი "გარიყული" ქვეყნის სტატუსის მატარებელი. საბჭოთა კავშირი თავისი არსებობის მანძილზე მიუხედავად იმისა, რომ მას ანგარიშს უწევდნენ, მაინც გახდათ იზოლირებული. თუმცა ეს გარკვეულ წილად განსხვავებული შემთხვევაა, ვინაიდან იზოლაციის სურვილს მძლავრად თავად საბჭოთა კავშირი იჩენდა, ეს იყო საკუთარი არჩევანი.

სოციალური კონტროლის ნეგატიურ სანქციას ინდივიდის თუ ჯგუფის მხრიდან შეიძლება დაუპირისპირდეს თანაგანცდის იმიტაცია.

საზოგადოებაში ერთის მხრივ გვაქვს აგენტი, რომელსაც გარს ახვევია სოც. კონტროლის ქსელები, ხოლო მეორეს მხრივ კონტროლის სხვადასხვა სახეობები: 1-კონტროლის პოლიტიკურ-იურიდიული სისტემა; 2- პროფესია; 3- მორალი, ჩვევები, ტრადიციები; 4- ოჯახი.

შიდა წრე (პირველადი), ესაა პოლიტიკურ-იურიდიული სისტემა, რომელსაც აუცილებლობით უნდა დაემორჩილოს თითოეული. ესაა სისტემა, რომელიც უძღვება გადასახადების აკრეფას, ინვესტს სამხედრო სამსახურში, აიძულებს დაემორჩი-

ლოს თავის უსასრულო წესებსა და დადგენილებებს. თუ საჭირო გახდა მას ძალუძს თავისუფლების აღკვეთა და უკიდურეს შემთხვევაში სიცოცხლის ხელყოფაც კი.

სოციალური კონტროლის მორიგი წრე გახლავთ მორალი, ტრადიციები და ჩვევები. მცდარია აზრი, თითქოს თანამედროვე საზოგადოებაში ისინი არ მნიშვნელობენ. ცხადია ისეთივე ხარისხით ვეღარ, როგორც ადრეულ პერიოდში (ვთქვათ, შუა საუკუნეებში). მათ მაინც ანგარიშს უწევენ. სოციალური კონტროლის ის სფეროები რომლებიც ძალაუფლების მხრიდან მიჩნეულნი არიან ყველაზე აუცილებლად, მხარდაჭერილნია ლეგალური სანქციებით. თუმცა ეს არ გულისხმობს, რომ დანარჩენში დასაშვებია ამორალურობა, ესქცენტრულობა და უცენზურობა, – აქ ამუშავდება სოციალური კონტროლის ყველა სხვა ინსტრუმენტები. ამორალურობა სამსახურიდან დათხოვნით ისჯება, ექსცენტრულობა – ახალი ადგილის პოვნის შესაძლებლობის დაკარგვით, უცენზურობის კვალდაკვალ უკვე აღარ მოგვიწევს სტუმრად წრეში, სადაც პატივის სცემენ კარგ აღზრდას. საზოგადოებაში ჩვეულებების უკიდურეს უპატივცემულობას შესაძლოა მოჰყვეს "ურჩი" ადამიანის "ავადმყოფად" აღიარება კონტროლის ეს აპარატი საკმაოდ რთულია.

ინდივიდის მიერ არჩეულ პროფესიას თან ზღევს მაკონტროლებელი ზეგავლენის მთელი პაკეტი. ინდივიდს უშუალოდ აკონტროლებენ ლიცენზირებული ორგანიზაციები, პროფესიონალური გაერთიანებები და პროფკავშირები, ასევე ცხადია ის ოფიციალური მოთხოვნები, რომელთაც ადგენს უშუალო ხელმძღვანელობა. არა ნაკლებ მნიშვნელოვანია კონტროლის სხვადასხვა საშუალებები კოლეგებისა და თანამშრომლების მხრიდან.

ენ. "ხულიგნობისათვის" ყველაზე ხშირად და ეფექტურად გამოიყენება ეკონომიკური სანქციები ლექტორს უარს ეუბნებიან პედაგოგიურ მოღვაწეობაში ადრე მისთვის მისანვდომ ყველა სასწავლებელში; მეწარმე შეიძლება გარიცხონ პროფესიონალური ორგანიზაციიდან "არა ეთიკური ქცევისათვის" და ა.შ. ნებისმიერი პროფესიონალი როლი საზოგადოებაში, თუნდაც ყველაზე უმნიშვნელო, გულისხმობს ქცევის სპეციალურ კოდექსს, რომელთა უგულვებელყოფა თითქმის შეუძლებელია. ამ კოდექსის ერთგულება, როგორც წესი ისევე აუცილებელია პროფესიონალური კარიერისათვის, რამდენადაც

ტექნიკური კომპეტენტურობა და შესაბამისი განათლება. პროფესიონალური სისტემის სოციალური კონტროლი უდიდეს მნიშვნელობას იქონიებს, ვინაიდან პროფესია და თანამდებობა წყვეტენ – რაა დასაშვები ინდივიდისათვის და არა მისი ცხოვრების გზაზე. პროფესია განსაზღვრავს რომელ ნებაყოფლობით გაერთიანებებში განევრიანდება იგი, როგორი იქნება მისი ნაცობების წრე, ქალაქის რომელ უბანში ექნება მას ცხოვრების შესძლებლობა. ავიღოთ ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითი. თუკი ადამიანი ისწავლის სასულიერო აკადემიაში და ეკურთხება მღვდლად, იოლი მისახვედრია, რომ იგი აღარ იქნება "მძიმე მეტალისტა" ჯგუფის, "ჰიპების" ან "გეი-კლუბის" წევრი, მაგრამ 80%-ით სავარაუდოა მისი პაციფისტთა გაერთიანებაში ან ნითელი ჯვრის საზოგადოებაში ყოფნა. პროფესიამ მიახლოებით შეიძლება გვიკარნახოს ისიც კი, თუ რა სახის ლიტერატურას და მუსიკას ეტანება ადამიანი.

ინდივიდზე სოციალურ კონტროლს ასევე ახორციელებენ მის პირად ცხოვრებაში ჩართული ადამიანები: ოჯახის წევრები, პირადი მეგობრები.

სოციალური კონტროლის ეს წრე საკმაოდ მძლავრია, თუმცა იგი ოფიციალური ინსტიტუტებისათვის ნიშანდობლივი იძულების ფორმალურ საშუალებებს არ ფლობს. გაკიცხვა, ნდობის დაკარგვა, მასხრად აგდება ან ზიზლი ახლობელთა წრეში იქონიებს გაცილებით ძლიერ ფსიქოლოგიურ ზემოქმედებას, ვიდრე დირექტივები "სხვა" ადრესატებისგან. ადამიანები ოჯახში ხშირად გაცილებით იოლად თმობენ თავიანთ პოზიციებს, ვიდრე სამსახურში. სწორედ ამიტომაც რომ ფიასკოს "გარეთ" ზოგიერთები იოლად ეგუებიან, ვიდრე შიგნით. თუმცა ყოველი შემთხვევა ინდივიდუალურია და განსაზღვრულია ინდივიდის ფსიქოლოგიური ტიპაჟით. ნებისმიერ შემთხვევაში "ინტიმური სფერო" ძლიერი მაკონტროლებელი პლასტია.

როდესაც ვსაუბრობთ სოციალური კონტროლის სახეებზე და მექანიზმებზე გვერდს ვერ ავუვლით სოციალური სტრატეგიკაციის საკითხს. სტრატეგიკაცია გულისხმობს, რომ თითოეული საზოგადოება დაყოფილია დონეებად, რომლებიც ერთმანეთთან მიმართებაში იმყოფებიან დაქვემდებარება-მართვის დამოკიდებულებაში. არაა არსებითი, ეხება ეს ძალაუფლებას, პრი-

ვილეგიიებს თუ პრესტიჟს. სტრატეგიკაცია ნიშნავს, რომ ნებისმიერი საზოგადოება ფლობს რანჟირების განსაზღვრულ სისტემას: ცალკეული პლასტები მდებარეობენ მაღლა, დანარჩენი კი ქვემოთი, ხოლო ერთიანობაში კი ქმნიან კონკრეტული საზოგადოების სტრატეგიკაციულ სისტემას. თანამედროვე სამყაროში სტრატეგიკაციის ყველაზე მნიშვნელოვანი სახეა სოციალურ ფენათა სისტემა. ამათუიმ ფენისადმი მიკთვნებულობა განსაზღვრავს ინდივიდისათვის მის სოციალურ პოზიციებს. როგორც ერთხელ ენამახვილურად აღნიშნა პიერ ბურდიემ თავის ნაშრომში "პოლიტიკის სოციოლოგია", "ბუმბულიან ცხოველს უფრო მეტი შანსი აქვს ფრთების ფლობისა, ვიდრე ცხოველს ბენვის საფარველით", ასევე, ე.წ. ინტელიგენციის წარმომდგენლებს უფრო მეტი შანსი აქვთ იყონ ხშირი სტუმარი მუზეუმებისა, ვიდრე ამ წრის მიღმა დარჩენილ ადამიანებს. "ფენა", "კლასი" – მისდამი კუთვნილება განსაზღვრავს ადამიანისათვის სასიცოცხლო შესაძლებლობებს, ე.ი. როგორი იქნება ისი სოციალური მობილობის ხასიათი და ხარისხი, ანუ იქნება მობილობა ჰორიზონტალური თუ ვერტიკალური და სოციალურ იერარქიათა შკალაზე რამდენ კოორდინატს "დალაშქრავს" მინუს თუ პლუს უსასრულობისაკენ. თუკი ინდივიდი მოქმედებებში ამათუიმ სოციალური ფენისადმი მიკუთვნებულობიდან გამომდინარე მოლოდინებით იზღუდება ან ნახალისდება, ცხადია საქმე გვაქვს კვლავაც სოციალური კონტროლის სისტემასთან, რომელსაც ამჯერად წარმოადგენს სოციალური სტრატეგიკაცია.

სოციალური კონტროლის მექანიზმების გაშიფვრის საჭიროება მოქმედების და მისი წანამძღვრის, განცდათა სელექციის ახსნის მცდელობამ მოიტანა. როდესაც განვიხილავთ სოციალურ მოქმედებას, უნდა გამოვყოთ შემდეგი შენაწევრებები: 1 – მიწერილობები და ეტიკირება (სოციალური კონტროლის მიერ გაკვალური თავისებური კალაპოტი ამათუიმ შესაძლო მოქმედებებისათვის); 2 – კატეგორიზაცია, რაც გულისხმობს და ნათელს ხდის მოქმედების ვითარებას; 3 – საკუთარი ან სხვისი მოქმედების "მომწესრიგებელი" განცდა. "განცდასთან" შეიძლება დავაჯგუფოთ "ნება". მიწერილობა და ეტიკეტები, მსახურობენ როგორც მოტივები, ამიტომაც მართებულია მათი ერთ ფლანგზე დაჯგუფება. მოტივები არ წარმოადგენენ ბიძგს, "ნახალისებას"

ამათუიმ ქმედებისაკენ, ისინი უფრო მოთხოვნებია ქმედების გასაგებათ განცდისათვის. სოციალური წესრიგი და ინტეგრაცია ამიტომაცაა მოტივების შემთხვევაში უფრო ძლიერ გამოკვეთილი, ვიდრე ეს თავად ქმედების დონეზე ხდება.

როგორ მოქმედებენ ძალაუფლების შემთხვევაში მოტივაციები "ძალაუფლების" ორივე მხარისათვის, ანუ ძალაუფლების სუბიექტისა და ობიექტისათვის? უპრველეს ყოვლისა უნდა აღვნიშნოთ, რომ ძალაუფლებასა და შესაბამის მოტივებს შორის კავშირებს უზრუნველყოფს ძალაუფლება. თავისათვად ძალაუფლება როგორც თვისება არ მიენერება ძალაუფალს და არ შობას ნებას პრედიკატად მოტივაციებისათვის. ძალაუფლების კომუნიკაციურ პროცესში ნება თავდაპირველად "ინარმოება", მხოლოდ შემდგომ ხდება მისი მოთვინიერება, მოთოკვა, რისკისა და მოულოდნეობის აღკვეთა, მისი "ცდუნებაში" შეყვანაც თუ გნებათ და ფიასკომდე დაყვანა. კოდის გენერალიზირებული სიმბოლოები თანამდებობრივი ამოცანები და ინსიგნიები, იდეოლოგიები და ლეგიტიმაციის პირობები ემსახურებიან ნების უფრო მკვეთრ არტიკულაციას. თუმცა, ძალაუფლებრივი ქმედებების აღსრულებას მის წანამძღვრად მყოფ მოტივებთან აკავშირებენ მხოლოდ თავად კომუნიკაციები.

1.2. საზოგადოება და საზოგადოებრივი ქვესისტემები

ე.წ. კლასიკურ სოციოლოგიურ თეორიებში (კერძოდ კი სისტემურ თეორიებში, რომლის ერთერთი ცნობადი წარმომადგენელია ტალკოტ პარსონსი) საზოგადოება განისაზღვრება, როგორც სოციალური სისტემის ტიპი, რომელიც თავის გარემოსთან მიმართებაში ფლობს თვითკმარობის უმაღლესი ხარისხის, მოიცავს რა საკუთარ ფარგლებში დანარჩენ სოციალურ სისტემებს. საზოგადოების სტატუსს – როგორც მოქმედების სისტემის ქვესისტემას – სრული თვითკმარობის ცნება შესაძლოა არ ეთანადებოდეს. სისტემის სახით ნებისმიერი საზოგადოების არსებობის შენარჩუნება დამოკიდებულია გარემოცველ სისტემებთან მისი ურთიერთგაცვლის წესრიგზე. ეს კი ნიშნავს, რომ თვითკმარობა გარემოსთან მიმართებაში გულისხმობს ურთიერთგაცვლის პროცესების სტაბილურობას და სა-

კუთარი ფუნქციონირების ინტერესებში მყოფი ურთიერთგაც-
ვლის პროცესების კონტროლირების უნარს.

ფიზიკურ სფეროს საზოგადოებისათვის ადაფტაციური
მნიშვნელობა გააჩნია, ვინაიდან იგია წყარო მატერიალური რე-
სურსებისა, რომელნიც საზოგადოების მიერ გამოიყენება ტექ-
ნოლოგიური, ეკონომიკური, წარმოებითი მექანიზმების საშუა-
ლებით.

მატერიალურ რესურსთა მოხმარებაზე „მისაწვდომობის“
დანაწილება მოითხოვს - საზოგადოებრივი ცხოვრების ეკოლო-
გიური ასპექტით დაკავშირებულია რა შრომის დანაწილების
სისტემასთან - გადაიჭრას მოსახლეობის სხვადასხვა ქვესის-
ტემათა ტერიტორიულ განლაგების საკითხი, ასევე გამაგ-
რდეს მათ უკან სხვადასხვა ეკონომიკური ინტერესები. ფიზი-
კური სფერო საზოგადოებისათვის მეორე მნიშვნელოვან ასპექ-
ტსაც იქონიებს, - სოციალური მიზნის ეფექტური მოითხოვს
განსაზღვრული ტერიტორიის საზღვრებში მოქმედებებზე კონ-
ტროლს (აქ საუბარია ფიზიკური ძალის გათვალისწინებით არა-
სასურველ მოქმედებათა შეკავებაზე). ჩვენ შეხება გვაქვს სა-
ზოგადოების თვითკმარობის ორგვარ გამოვლინებასთან, რო-
მელიც ფიზიკურ გარემოცვასთან მიმართებაში მიეკუთვნება
ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ფუნქციონირებას, ხოლო ტექნო-
ლოგიისა და ძალის ორგანიზებული გამოყენების თვალსაზრი-
სით საომარი ფუნქციების განხორციელების სფეროს.

სოციალური თვითკმარობის მესამე გამოვლინება ეხე-
ბა საზოგადოების ინდივიდუალურ წევრთა პიროვნულ სისტე-
მას, რომელიც მის ორგანიზმებთან იმყოფება განსაკუთრებუ-
ლი სახის ურთიერთგანმსჭვალავ მიმართებაში. ორგანიზმი
უშუალოდ დაკავშირებულია ტერიტორიულ კომპლექსთან,
რადგანაც მოქმედება მუდამ ხორციელდება რაღაც კონკრე-
ტულ ადგილზე. თუმცა, ტერიტორიის მიმართება სოციალურ
სისტემასთან, ძირითადად ხორციელდება პიროვნების მეშვეო-
ბით. წევრობის სტატუსი ურთიერთგანმსჭვალვის უმთავრესი
ზონაა. საზოგადოება თვითკმარია იმდენად, რამდენადაც ძა-
ლუძს საზოგადოების წევრთა ქმედებები დააბანდოს ადექავა-
ტურ შენატანებად სოციალურ ფუნქციონირებაში. საზოგა-
დოებისა და პიროვნების ურთიერთქმედებებისას მათი აბსო-
ლუტური ინტეგრაცია არაა აუცილებელი იმაზე მეტად, ვიდრე

ურთიერთგაცვლის სხვა შემთხვევებში (რომელიც ასევე გულისხმობენ თვითკმარობას). მაგრამ თუკი რაღაც საზოგადოების წევრთა მზარდი უმეტესობა განიცდის უკიდურეს გაუცხოებას, მაშინ ამ საზოგადოებაზე, როგორც თვითკმარზე საუბარი შეუძლებელია. საზოგადოების წევრთა მასობრივი გაუცხოება ემილ დიურკეიმმა „ანომიის“ ცნებით აღნიშნა. მისი მიზეზი საზოგადოების შემადგულებელი მორალური კოდის რღვევაა. საზოგადოებაში წევრთა ინტეგრაცია გულისხმობს სოციალურ და პიროვნულ სისტემათა შორის ურთიერთგანმსჭვალავი ზონების სახეზე ყოფნას. თუმცა აქ მიმართება სამხრივია, ვინაიდან კულტურის სისტემის ნაწილები, ისევე როგორც ნაწილები სოციალური სტრუქტურებისა ინტერნალიზირებულნი არიან პიროვნებაში. კულტურის სისტემის ელემენტები ამავდროულად საზოგადოებაშიც ინსტიტუციონალიზირდებიან.

ინსტიტუციონალიზირებული ღირებულებითი ნიმუშები სოციალურ დონეზე გამოდიან კოლექტიური წარმოდგენების სახით. ისინი განსაზღვრავენ სოციალური სისტემის სასურველ სახეს. ეს წარმოდგენები ეთანადებიან სოციალური სისტემების სიმბოლურ ნიმუშებს. მათი მეშვეობით ინდივიდები ორიენტირდებიან და რეალიზირდებიან. როგორც ამ მოცემული კონკრეტული საზოგადოების წევრები. შესაბამისად ღირებულებითი ორიენტაციების თაობაზე სწორედ საზოგადოების წევრთა კონსენსუსი არის გარანტი ღირებულებითი ნიმუშების ინსტიტუციონალიზაციისა. მსგავსი კონსენსუსი ბუებრივია ხორციელდება სხვადასხვა სახით (ანუ დონით). ამ კონტექსტში თვითკმარობას საზოგადოებრივ ინსტიტუტთა ლეგიტიმიზირებულობა განსაზღვრავს, რაც მისი წევრების მხრიდან ღირებულებებისადმი ერთგულებასთანაა დაკავშირებული.

კულტურის დონეზე სოციალური ღირებულებანი შეადგენენ უფრო ფართე ღირებულებითი სისტემის ნაწილს, რამდენადაც მოქმედების სისტემაში შემავალი ყველა სხვა ობიექტთა კლასი შეფასებას ექვემდებარება. ღირებულებანი დაკავშირებული აღმოცნდებიან კულტურის სისტემის დანარჩენ კომპონენტებთანაც – ემპირიული ცოდნით, ექსპრესიული სიმბოლოების სისტემების და სიმბოლური კონსტიტუციული სტრუქტურებით. ისინი აწარმოებენ რელიგიური სისტემების ბირთვს საბოლოო ჯამში ღირებულებები ძირითადად რელიგიურ ტერმი-

ნებში ლეგიტიმიზირდებიან. კულტურული ლეგიტიმიზაციის კონტექსტში საზოგადოება თვითკმარია, თუკი მისი უნსტიტუტები ლეგიტიმურობას იძენენ ღირებულებებიდან, რომელნიც საზოგადოების წევრების მიერ დიფერენცირებულნი არიან გარკვეული შეფარდებითი თანხმობის მეშვეობით.

ყოველი პოლიტიკურად ორგანიზებული საზოგადოება, დანარჩენ საზოგადოებებთან იმყოფება სხვადასხვა ტიპის „საერთაშორისო ურთიერთობებში“ (მეგობრულში ან მტრულში). სავარაუდოა, რომ მსგავსი ურთიერთობები თავადაა წყარო რალაცვარი სოციალური სისტემის წარმოქმნისა, რომელიც ზოგადი ცნებების წყალობის სოციალური სისტემის დანარჩენ სახეობათა დარად ექვემდებარება ანალიზს. ე.წ მეტა-სოციალური სისტემა შესაძლოა ჩამოყალიბდეს სოციალური სტრუქტურების მათი წევრებისა და კულტურებისაგან რომელნიც მიეკუთვნებიან ორ ან მეტს საზოგადოებას. ასეთი სისტემები მრავალრიცხოვანნი და მრავალფეროვანნი არიან. მაგალითად, უცხოეთში, რომ ემიგრანტთა ოჯახები აქტიურ კავშირებს ინარჩუნებენ. „ძველ სამშობლოში“ ნათესავებთან, ასე რომ ნათესაური სისტემა იქონიებს ორ განშტოებას: „უცხოეთი“ და „სამშობლო“. მსგავსი წესით შესაძლოა მოენყონ საქმიანი კომპანიები, პროფესიონალური ასოციაციები და რელიგიური გაერთიანებები... ამრიგად, ყურადღების მიღმა არ უნდა დაგვრჩეს სოციალური სისტემები, რომელნიც ფლობენ „ზენაციონალურ ხასიათს“, ვინაიდან ისინი თავიანთ ფარგლებში მოიცავენ მრავალ საზოგადოებას.

თანამედროვე პოსტმოდერნულ მეტა-სოციალური სისტემების არსებობის ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია ქსელური ორგანიზაციები. მათი „გენეოლოგია“ მოგვცა ფრენსის ფუკუიამამ ნაშრომში „დიდი გახლეჩა“. იგი თვლის რომ ქსელურმა კავშირებმა პოლიტიკური სისტემის ბიუროკრატიული წესით მოწყობაც კი ჩაანაცვლა და იქცა საზოგადოების დიფერენციაციის ახალ წყაროდ. ქსელი ესაა კომუნიკაციათა განხორციელების თავისებური ფორმა რომლის მუდმივობასა და სიმყარესაც საფუძვლად უნდევს სოციალური კაპიტალი. სოციალური კაპიტალი კი უფრო ძლიერი შემადგენლობეულია ქსელში ჩართული ქვეყნების კორპორაციებისა და თუ გნებავთ ინდივიდებისათვის, ვიდრე პოლიტიკური ძალაუფლება ანუ, საზოგადოება-

ში ძალაუფლების კონტროლი მისი განვითარების ფაზაზე გადის პოლიტიკური სისტემის გარეთ და ბიუროკრატიული მოწყობის აუცილებლობას საერთოდ ეჭვქვეშ აყენებს. რაც ეგზომ აქტუალური იყო მაქს ვებერთან.

სისტემურ თეორიებში საზოგადოება ძირითადად დაიყოფა ოთხ ქვესისტემად. ნიმუშის შენარჩუნებისა და კვლავ წარმოების სისტემა უკავშირდება კულტურულ სისტემასთან საზოგადოების მიმართებას; მიზანთ მიღწევის ანუ პოლიტიკური ქვესისტემა კი საზოგადოების მიმართებას ინდივიდთა სისტემასთან; ხოლო ადაპტაციის ანუ ეკონომიკური ქვესისტემა გულისხმობს ქცევითი ორგანიზმების მეშვეობით მატერიალურ სამყაროსთან საზოგადოების მიმართებების უზრუნველყოფას.

საზოგადოების ბირთვი არის მისი მაინტეგრირებელი ქვესისტემა, ანუ სოციალური ქვესისტემა, რომლის ძირითადი ფუნქცია მდგომარეობს ნორმათა სისტემისა და კოლექტიური ორგანიზაციების დაკავშირებაში, რაც ფლობს შინაგან ერთიანობასა და ლოგიკას.

პრისონსისეული „საზოგადოების“ სურათი სქემატურად ასე გამოიყურება:

ქვესისტემები:	სტრუქტურული კომპონენტები:	განვითარების პროცესის ასპექტები:	ძირითადი ფუნქციები:
სოციალური ერთობა	ნორმები	ჩართვა	ინტეგრაცია
ნიმუშის კვლავ წარმოება ანუ ფიდელობითი ქვესისტემა	ღირებულებები	ღირებულების გენერალიზაცია	ნიმუშის კვლავ-წარმოება
პოლიტიკა	კოლექტივები	დიფერენციაცია	მიზნის მიღწევა
ეკონომიკა	როლები	ადაპტაციური პოტენციალის ზრდა	ადაპტაცია

საზოგადოების სისტემურ თეორიებში კომუნიკაციური თეორიებისაგან განსხვავებული მიდგომა იჩენს თავს გარემოს, კერძოდ ფიზიკური გარემოს განხილვის საკითხში. პარსონსი, მაგალითად -საზოგადოებაზე ინტერპრეტაციების გავრცობას

ინყებს საზოგადოებისათვის ფიზიკური სფეროს როგორც ასეთი მნიშვნელობის დადგენით. წინა პლანზეა მუდამ ფიზიკური და სოციალური გარემოს დუალობა. ხოლო კომუნიკაციურ თეორიებში, კერძოდ კი ლუმანთან – დაშვებულია მხოლოდ ერთი გარემო (umwelt) საზოგადოებისათვის, ეს არის თავად საზოგადოება, სადანაც დამკვირვებელი (ანუ თეორეტიკოსი) აწარმოებს საზოგადოების შემეცნებას მეცნიერ ტერმინებში. ფიზიკური გარემოს როლი და აქედან მეცნიერული სახის განზოგადოებები ძველი ტრადიციაა, იგი ცნობილია გეოგრაფიული დეტერმინიზმის სახელით. გეოგრაფიული დეტერმინიზმით გატაცების ყველაზე თვლასაჩინო მაგალითია მონტესკიეს შრომები (კერძოდ "კანონთა გონი"), ცხადია სისტემურ თეორიებში ისეთივე ინტენსივობით არ მახვილდება ყურადღება ფიზიკურ გარემოსა და მის როლზე, მარამ როგორც წესი სიტემაზე მსჯელობა, როდესაც უნდა დაფიქსირდეს მისთვის სფერო, რომელშიც მყოფობს გარემო – მუდამ გულისხმობს ფიზიკურ – გეოგრაფიულ გარემოზე მითითებას. კომუნიკაციურ თეორიებში კი მსგავსი რამ გამორიცხული და მიუღებელიც კია.

ტ. პარსონსისათვის საზოგადოება (როგორც ნ. ლუმანისათვის) ასევე არის თვითკმარი სისტემა, მისი გარემო – არასოციალური ფიზიკური სამყაროა. საზოგადოება გაიგება სისტემათა ერთიანობად, სადაც საზოგადოება არის სისტემის ერთ-ერთი სახეობა (ტ. პარსონსი "თანამედროვე საზოგადოებების სისტემაში" ამბობს რომ "საზოგადოება მოქმედების სისტემის ქვესისტემაა"). პარსონთან ფიგურირებს შემდეგი ცნებები, ან უფრო სწორედ შეწყვილებები: "საზოგადოება და სოციალური ერთობა", "საზოგადოება და პოლიტიკა", "საზოგადოება და ეკონომიკა"... ლუმანისათვის მიუღებელია მსგავსი მიდგომა, ვინაიდან აქედან გამომდინარეობს რომ ეს ნაწილები ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი რეალობებია. ლუმანთან საზოგადოება სტრუქტურირდება კომუნიკაციათა დიფერენციითა და იმავე დროულად მათი კონსოლიდაციით. კომუნიკაციები იმართება კოდებით, რომელთაც აგებს ენა. ენა არის სწორედ კომუნიკაციების ცნობიერებასთან და თავად კომუნიკაციებთან დაკავშირების საშუალება. ის ასევე გახლავთ გარანტი საზოგადოების თავის თვში ჩაკეტილობისა, რაც თავის მხრივ უზრუნველ-

ყოფს საზოგადოების სიცოცხლისუნარიანობას (არსებობას). პარსონსთან კი მაინტეგრირებელი ფუნქცია ეკისრება სოციალურ ერთობას, რომლის არსიც მასთან საკმაოდ ბუნდოვნადაა წარმოჩენილი და ხშირად იქმნება შთაბეჭდილება რომ იგი გაიგივებულია კულტურის ქვესისტემასთან, ვინაიდან საზოგადოებაში წევრთა ინტეგრირებას უწყობს ხელს.

სისტემურ თეორიებში ასევე აქტუალურია ინდივიდის მიმართება ამათუიმ ქვესისტემასთან. კომუნიკაციურ თეორიაში ინდივიდი მხოლოდ კომუნიკაციის ნაწილია. ანუ, კომუნიკაციები ადიფერენცირებენ რა საზოგადოების სფეროებს, ქმნიან სოციალურ მოქმედებათათვის განსაზგვრულ მაგისტრალებს, მხოლოდ რომელთა შიგნითაც ძალუძთ ურთიერთქმედება ინდივიდუუმებს. როგორც დასაწყისში ავლნიშნეთ, ინდივიდი მკვეთრადაა ავოტონომიზირებული და თითქოს უკანა პლანზეა, თეორიისათვის მას მნიშვნელობა არ გააჩნია, თუმცა თეორია ცხადია ვერუარყოფს მის არსებობას. ინდივიდები და სისტემა არ კომუნიფიცირებენ, არამედ მხოლოდ კომუნიკაციები ერთმანეთს შორის, რომლებშიც როგორც მიკროკოსმოსები ჩართული არიან ამათუიმ როლის მატარებელი ადამიანები."კომუნიკაცია გამოიყენებს ადამიანებს ადრესატების სახით და სწორედ აქდან გამომდინარე (ამ შემთხვევაშიც კი) ის ურთიერთობს არა ადამიანებთან, არამედ სახელებთან"³.

ლუმანისა და პარსონსისეული მიდგომების მსგავსება განპირობებულია კომუნიკაციის სოციალური პროცესისადმი მათი საერთო ინტერესით. თუმცა, კომუნიკაციის პროცესის ახსნას ისინი არაერთგვაროვნად აწარმოებენ.

1.3. ძალაუფლება – ორმაგი კოდით მართული კომუნიკაცია

მოცემლ ნაშრომში ძალაუფლების, როგორც სოციალური მოვლენის ინტერპრეტაციებს ავაგებთ კომუნიკაციურ საშუალებათა თეორაზე დაყრდნობით, რადგან მსგავსი მიდგომა ფლობს უპირატესობას, რამეთუ იძლევა შესაძლებლობას ძა-

³ ნიკლას ლუმანი „ძალაუფლება“

ლაუფლების სხვა კომუნიკაციურ საშუალებებთან შედარებისა (მაგალითად: ჭეშმარიტებასთან და ფულთან). კომპარტივისტული ანალიზის პრიმატი ისაა, რომ საშუალება გვეძლევა სხვადასხვა თეორიული მიდგომების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე მაქსიმალურად ნათელვყოთ ძალაუფლების ფენომენი, გავიგოთ როგორია მისი ფუნქციონირების მექანიზმი (მიშელ ფუკომ ერთ-ერთ ნაშრომში აღნიშნა კიდევც, რომ სხვადასხვა თეორიები ესაა მასალა ახალი თეორიის შესაქმნელად. თუმცა ჩვენ ამ ნაშრომში არ ვისახავთ მიზნად რაიმე ახალი თეორიის შექმნას). კომტარატივისტული ანალიზი სათავე იღებს ჯერ კიდევ ელინიზმიდან, თავდაპირველად იგი გამოხატულებას ჰპოვებდა კომენტარების სახით. პირველი „კომენტატორები“ იყვნენ ორატორები. ანტიკურობაში კომენტარის ერთ-ერთ ფორმად იხსენიებოდა ე.წ. „ისაგოგე“. იგი გამოდიოდა ნაწარმოების შესავლის სპეციფიურ სახედ. კარგი კომენტატორების სახელით სარგებობდნენ სოფისტები. ისინი რიტორიკისა და პოლიტიკის ფლანგზე ერთდოულად იღწვოდნენ. ადრეულ შუა საუკუნეებში ბოეციუსმა ჩამოაყალიბა მეცნიერულ ანალიზზე პრეტენზიის მქონე თხრობისათვის კომენტირებს მექანიზმები. კომენტირების „ნესების“ განსაზღვრის საფუძველად არისტოტელესეული „ოთხი მიზეზის მოდელი“ ედებოდა. ბოეციუსმა გამოყო კომენტარის შემდეგი ელემენტები: 1 – ავტორის განზრახვა (*intentio auctoris*), 2 – სახელმძღვანელოების სარგებლიანობა (*utilitas*), 3 – მათი თანმიმდევრულობა (*ordo*), 4 – ნაშრომის აუტენტურობა და იმ ფილოსოფიური დისციპლინის პრობლემა, რომელსაც ეს ნაშრომი შეეხება (*ad quam philosophiae cuiuscumque libri ducatur intentio*). დღესაც არა თუ შუა საუკუნეებში ბოეციუსის მიერ მოხაზული სქემა მეცნიერული თხრობის აგებისას არის აქტუალური.

ეხლა კი რათა ჩვენი ძირითადი ინტერესის საკითხს შორს არ გავცდეთ, მიუბრუნდეთ კვლავ ძალაუფლების როგორც სოციალური ფენომენის განხილვას.

როდესაც ვსაუბრობთ ძალაუფლებაზე, როგორც სოციალურ მოვლენაზე, აუცილებელია იგი გავათავისუფლოთ ზეგავლების პროცესის ნიშნებით გადატვირთულობისაგან, რაც ფაქ-

ტიურდ ტრადიციად იყო ქცეული ე.წ. კლასიკურ სოციოლოგიურ თეორიებში.

საჭიროა ავლნიშნოდ, რომ პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული ბიუროკრატიის შიგნით ძალაუფლების კომპლესური ჯაჭვის განხორციელება შეუძლებელი იქნებოდა დამწერლობის გარეშე. დამწერლობამ თავიდანვე უზრუნველყო ძალაუფლების დემოკრატიული კონტროლი. ენის ორმაგმა კოდირებამ შეძლო საზოგადოებრივი კომუნიკაციური პროცესები გაეთავისუფლებინა სოციალური სიტუაციების მხრიდან მათი განპირობებულობისაგან.

„ძალაუფლება უნდა განვასხვაოთ რაიმე სახის კონკრეტულ მოქმედებაზე განხორციელებული იძულებისაგან. მას ვისაც უნევს იძულების განცდა, არჩევანის შესაძლებლობები ნულზე აქვს დაყვანილი იძულების ფუნქციის ათვისების ზომით ძალაუფლებას საკუთარ ფუნქციას ჰკარგავს, რაც მდგომარეობს ორმაგი კონტინგენციის სხვადასხვა პოლუსებს შორის ხიდების გადებაში. იძულება ნიშნავს უარის თქმას სიმბოლური გენერალიზაციის უპირატესობებზე, უარს იმაზე მართო პარტნიორის სელექტიურობა.“⁴

ძალაუფლების სუბიექტის ძალაუფლების მასშტაბები ფართოვდება, თუ კი ამ უკანასკნელს საკუთარი განზრახვების გასატარებლად მოქმედებათა მრავალფეროვან ვარიაციებში ძალუძს არჩევნის გაკეთება. თუკი ძალაუფლების ობიექტი ასევე იქონიებს მოქმედებათა განხორციელებისათვის ფართე რადიუსს, მოქმედებათა ველზე ძალაუფლების ხარისხი და მასშტაბი მით უფრო იზრდება. საზოგადოებაში ძალაუფლება ფართოვდება საზოგადოების ფარგლებში ალტერნატივათა მრავალფეროვნებების მატების ხარჯზე.

ძალაუფლება არ გულისხმობს უპასუხო მეტყველებას, ვინაიდან ძალაუფლება კომუნიკაციის საშუალებაა და იგი არ ამოიწურება დირექტივების მარტივი გაცემით, რომელნიც ყოველგვარი გააზრებისა თუ შენინააღმდეგების გარეშე უნდა იქნას მიღებულნი. ძალაუფლება არ ზღუდავს გაცვლის პროცესს და ეს არ შეზღუდვა არაა მხოლოდ სიმულაცია, ანუ რას ვგუ-

⁴ ნიკლას ლუმანი, „ძალაუფლება“

ლისხმობთ ძალაუფლების სუბიექტი იძულებულია საკუთარი მოქმედების სქემაში გაითვალისწინოს ძალაუფლების ობიექტის მოქმედებათა სქემა და შესაბამისად შეიტანოს მასში კორექტივები.

ძალაუფლება ეს ფანტომია რამდენადაც საბოლოო ჯამში შეერევა დაქვემდებარებულ მხარეს ტრადიციულად ის განისაზღვრებოდა როგორც პარტნიორის სელექციის შემზღუდველი სივრცე. მაგრამ მისი პერმანენტული პირობის თანამედროვე სტადიაზე (რაც ნიშნავს გადანყვეტილებაზე მიღებაში სელექციურობის ზრდას) დირექტივები, განკარგულებანი დაქვემდებარებულთა მიერ წინასწარ განეჭვრიტება, რაც იძლევა მისით მანიპულირების საშუალებას. დაქვემდებარებულს ძალაუფალი ესაჭიროება რათა მისი მეშვეობით გაიტანოს საკუთარი გადანყვეტილებები, სწორედ ამგვარად ყოველი ძალაუფალი შეჯახება დაქვემდებარებულთა „არაფორმალურ ძალაუფლების“ საპირისპირო ნაკადს (ანალოგიურ თემაზე საუბრობს ფ. ფუკუიამა, როდესაც „ისტორიის დასასრულში“ ურთიერთობათა ე.წ. მეორე ეტაპზე განიხილავს ბატონისა და მონის ურთიერთობებს. ასევე ვ. ჰაველიც ნაშრომში „ძალა უძალოთა“). ასე, რომ ძალაუფლება რეგულირდება ფორმალურ-არაფორმალური კოდით (ბინარული სქემატიზმით).

როგორც საზოგადოებისა და გარესამყაროს შემთხვევაში, აქაც ორმაგ მიმართება გვაქვს: ძალაუფალი, რომელიც იქვემდებარებს, ასევე არის დაქვემდებარებულიც.

ძალაუფლება როგორც ადრე აღვნიშნეთ მსგავსია კატალიზატორის კომპლექსური ფუნქციისა. კატალიზატორი არქარებს (ან ანელებს) ამა თუ იმ მოვლენის სვლას. მას მოქმედებათა გაშლისას კორექტივები შეაქვს დროით სივრცეში, ამცირებს სიტემასა და გარე სამყაროს შორის შემთხვევით აღმოცენებული არასასურველი მოვლენების განხორციელების შესაძლებლობას.

„კატალიზატორი“ (ამ შემთხვევაში ძალაუფლება) უზრუნველყოფს დროში მოგებას, ფაქტორს რომელიც კომპლექსური სიტემის სტრუქტურისათვის მუდამ კრიტიკულია. დროისა და სივრცის კონტროლი მათი მაქსიმალური დანანევრების ხარჯზე და ამ დანანევრებების მოდელისათვის საზოგადოებრივი ცხოვ-

რების ტემბრის მისადაგება გახლდათ პოლიტიკური ანატომიის ძირითადი ტაქტიკა და ე.წ. კლასიკურ ერაში დისციპლინარული ძალაუფლების საფუძველი. ძალაუფლება ფლობს უნივერსალურ ხასიათს: იგი ცვალებად მოვლენათა უცვლელი საფუძველია.

კომუნიკაციურ საშუალებათა თეორიის კიდევ ერთი უპირატესობა რაშია: მასში ძალაუფლების ფენომენი გაიგება განსხვავების საფუძველზე, რომელიც არსებობს კოდსა და კომუნიკაციურ პროცესებს შორის. გამომდინარე აქედან, მოცემულ თეორიაში ძალაუფლება, როგორც რაღაც კონკრეტული თვისება ანუ უნარი არ მიენერება ძალაუფლებრივი მიმართებების არცერთ პარტნიორს. ძალაუფლება არ მიენერება ასევე არც პოლიტიკურ სისტემას. იგი როგორც კომუნიკაციის ერთ-ერთი სახეობა არის თავად საზოგადოებისათვის ნიშანდობლივი და გახლავთ წანამძღვარი შესაბამისი ტიპის სისტემის წარმოქმნისათვის მოცემული საზოგადოების საზღვრებში. ძალაუფლება ესაა რაციონალურად „მართვადი“ კომუნიკაცია.

სოციოკულტურული ევოლუციის სფეროში უმნიშვნელოვანესი კოდი ენის მეშვეობით იწერება. ეს განსაზღვრულია უარყოფის უნარით, რომელსაც ფლობს ენა: ნებისმიერი გამოთქმა ენით ფუნქციის განკარგულებაში მომენტალურად წარმოადგენს შესაბამის ზუსტ უარყოფას. კოდი ნებისმიერ ენობრივ კომუნიაციას შეუთანადებს მის გამაბათილებელ, ყოველ ჭეშმარიტ გამოთქმას და უძებნის ზუსტად შესაფერ მცდარს, ყოველ გასავალს თუ შემოსავალს – მის თანაფარდ ბუღალტრულ აღრიცხვას, ყოველ ბგერას, ექვივალენტურ ასოს, და ა.შ. ამ გზით კოდი აწარმოებს შიდა სისტემურ შეწყვილებებს, როგორც წანამძღვარს შემდგომი ოპერაციებისა.

კოდის თვისების მქონე სტუქტურები დიდ როლს თამაშობენ კომპლექსური სისტემის აგებაში, არიან მათი უცილო თანმხლებნი.

ძალაუფლება მუდამ გულისხმობს ორმაგ კოდირებას. სწორედ ამგვარად კონტროლირდება კომუნიკაცია, ანუ მსგავსი წესით მუდამ უზრუნველყოფილია „თამაშის ნულოვანი ჯამით

დასრულების⁵ გამორიცხვა. გავაკეთოთ შედარება ავილოთ ეკონომიკის სფერო: გარკვეულ ეტაპზე კერძო საკუთრების (კაპიტალის) კოდის „გაორმაგებად“ (სიმბოლურ გენერალიზაციად) გვევლინება ფულის ნიშანი, რაც აორმაგებს მესაკუთრეთ ყოფნის შანსებს. ამ გზით მოძრაობაში მოდის საგნობრივი მატერიალური საკუთრება. არსებობს დიდი ალბათობა, რომ მატერიალურმა დოვლათმა „შეიცვალოს“ ფლობელი. ის ვინც ვერ გახდა უძრავ ქონების ფლობელი, შეიძენს შანსს შეიძინოს კაპიტალი კაპიტალის სიმბოლიზირებული კოდის მეშვეობით.⁶

ძალაუფლება საზოგადოებაში ააგებს ურთიერთდაკავშირებულ მოქმედებათა ჯაჭვს. მოქმედებათა გადაჯაჭვაში რას გულისხმობთ, – A უნარიანია აკონტროლოს არა მარტო B-ს მოქმედება, არამედ განსაზღვროს მისგან ძალაუფლების დირექტივების აღსრულები საშუალებანი და B-ს მიერ დანარჩენი პერსონებისადმი გაცემული ინსტრუქციების ხასიათი. ანუ, როცა A არის უნარის მქონე განკარგოს ის ძალაუფლება, რომელსაც B განახორციელებს C-სთან მიმართებაში.

ეს სიტუაცია ილუსტრირებულად ამგვარად გამოიყურება: მეფე უბრძანებს გენერალს, ხოლო გენერალი აძლევს მითითებას საკუთარ მეუღლეს, ეს უკანასკნელი რაღაცის შესრულებას თხოვს თავის მსახურს, რომელიც თავის მხრივ, მისი მდგომარეობის ძალით ატირანებს მეზობლებს. თუმცა აქ ჯერაც არ ქონია ადგილი ძალაუფლებრივ მოქმედებათა არანაირ გადაჯაჭვას. იგი აღმოცენდება მაშინ და მხოლოდ მაშინ როცა ძალაუფლება შეიქმნება უნარის მქონე აკონტროლოს ძალაუფლებრივი ჯაჭვის ნებისმიერი კვანძი.

თეზისების სახით განხილული საკითხის უკეთ ნათელსაყოფად ჩამოვაყალიბოთ ყოველივე ზემოთ თქმული:

1. სადაც გამოიყენება ძალადობა, ძალაუფლება ქრება;
2. ძალაუფლება არის ორმაგი კოდით მართული კომუნიკაცია;
3. ძალაუფლება, როგორც საშუალება კომუნიკაციისა, სხვა

⁵ იგულისხმება ტალკოტ პარსონსის მიერ ძალაუფლების თეორიებში დამკვიდრებული ფრაზა

⁶ ნიკლას ლუმანი, „ძალაუფლება“

ტიპის კომუნიკაციებთან კონსოლიდაციითა და იმავდროული დიფერენციაციით, ახდენს საზოგადოების სტრუქტურირებას.

4. ორმაგი კონტინგენციის სხვადასხვა პოლუსთა შორის ხიდების გავლებას მდგომარეობს სწორედ ფუნქცია ძალაუფლებისა (ხოლო რაც შეეხება თავად ძალაუფლების წარმოების ფუნქციას, მას თავის თვზე იღებს საზოგადოების პოლიტიკური სისტემა და ამ საკითხის განხილვა მოხდება ცალკე, მოცემული ნაშრომის მე-2 ნაწილში).

განვავრძოთ თხრობა. თუკი გადავწყვეტთ, რომ ძალაუფლება კაუზალური პროცესია, იქმნება საჭიროება ამ კაუზალურობის არაკაუზალური წანამძღვრის მოძიებისა; თუკი ძალაუფლებას განვიხილავთ, როგორც გაცვლათ სიდიდეს, მოგვიწევს დაინტერესება გაცვლის საფუძვლით, რომელიც თავისმხრივ არანაირ გაცვლას არ ექვემდებარება; თუკი ვიტყვი, რომ ძალაუფლება მონინააღმდეგეთა შორის გამართული თამაშია, ცხადია უნდა ვიპოვოთ ცალკეულ ინდივიდთა დონეზე ამ თამაშში მონაწილეობის სურვილის ფსიქოლოგიური თუ სოციალური საფუძვლები. საკითხის ამ გვარად წამოჭრა კვლავ საზოგადოების საკითხთან გვაბრუნებს. საზოგადოება, ესაა პირობა ძალაუფლების ნებისმიერი ფორმით არსებობისა. ყოველივე ამის გამო საჭიროა ძალაუფლების თეორია საზოგადოების შესახებ თეორიის ქრილში იყოს განხილული.

საზოგადოების თითოეულ ქვესისტემას (თუ იგი მნიშვნელობს), შეესაბამება მხოლოდ მისთვის ნიშანდობლივ კომუნიკაცია. ჩვენი მიზანია პოლიტიკური სისტემისათვის ნიშანდობლივი კომუნიკაციის გაგება, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა ძალაუფლება. ძალაუფლების სიმბოლურად გენერალიზირებულ კოდებად გვევლინებიან ინსტიტუციონალიზირებული სანქციები, თავად კონსტიტუცია, ასევე ავტორიტეტი, პრესტიჟი და ა. შ.

როგორც უკვე ავღნიშნეთ საზოგადოების სოციალური ქვესისტემები წარმოიქმნებიან მხოლოდ კომუნიკაციების საფუძველზე. სხვადასხვა სელექციური პროცესები ანტიციპაციურად თუ რეაქტიულად განაპირობებენ ერთმანეთს. სოციალური სისტემები აღმოცენდებიან სელექციური შეთანადების აუცილებლობიდან. თვის მხრივ, ამ აუცილებლობის აღქმა შესაძლებელია მხოლოდ სოციალურ სისტემებში. საშუალებანი, რო-

მელნიც განსაზღვრავენ მსგავსი კავშირების წარმოქმნას წარმოადგენენ ევოლუციის შედეგს და ევოლუციის კვალდაკვალ ტრანსფორმირდებიან. ევოლუცია ავლენს მოცემულ კონკრეტულ დროში არსებულ საზოგადოებრივი სისტემის შინაარსობრივ მხარეს; დიფერენციაცია კი მის საგნობრივ – შინაარსობრივ ხასიათს; რაც შეეხება კომუნიკაციას, იგი „სოციალურის“, როგორც ასეთის შინაარსის არტიკულაციას ემსახურება.

კომუნიკაციური საშუალებანი საორინტაციოდ იყენებენ სიმბოლურად გენერალიზირებულ კოდებს. წარმოქმნილ პროცესთა ჯაჭვში ყოველი შემდგომი ფაზა წარმოადგენს სელექციას, ისევე როგორც წინარე. რას გულისხმობთ: შერჩევის ხერხები (როდესაც A და B ობიექტები კომუნიფიცირებენ) რომელსაც მისდევს A ობიექტი საკუთარი მოქმედებების რეალიზაციისას და პარალელურად B ობიექტისათვის გახლავთ მოტივაციური სტუქტურა; ამგვარად სელექცია და მოტივაცია ერთმანეთს განაპირობებენ. მათი ერთიანობის სიმბოლოები „შუამავლის“ ფუნქციით არიან დატვირთული, ისინი ცხადყოფენ A და B ობიექტებს შორის კავშირს, რომელიც თავის მხრივ წინასწარ განჭვრეტადია; წინასწარ განჭვრეტადობა კი აძლიერებს სელექციურობას და ამარაგებს მას დამატებითი მოტივაციებით. ამგვარად, კომუნიკაციური საშუალებანი უზრუნველყოფენ ორინტაციათა კომუნიკაციისა და სელექციათა არაიდენტიურობას. ძალაუფლება, როგორც კომუნიკაციური საშუალება ფუნქციონირებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კი სახეზეა ორინტაციათა კომბინაცია და სელექციათა არაიდენტიურობა.

საზოგადოების განვითარებასთან დაკავშირებული დიფერენციაციის პროცესის გართულება აუცილებლობით მოითხოვს ძალაუფლებრივ დონეთა შორის არსებული განსხვავების ზუსტ განსაზღვრას. საზოგადოებრივი სისტემის ევოლუციას თან სდევს კომუნიკაციურ კოდთა სუბსტიტუტების განვითარება. ძალაუფლებისადმი პირდაპირი კომუნიკაციური მიმართება იცვლება სიმბოლოებისადმი მიმართებით, რაც კომუნიკაციაში მონაწილე ორივე მხარეს აკისრებს გარკვეულ მოვალეობებს.

შიდასტემური მობილობების ფონზე მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ ძალაუფლებრივ დონეთა (იერარქიათა) შორის შესაძლო მერყეობები, ანუ – ძალაუფლების საზღვართა მონაცვლეობა.

სუბსტიტუტების ინსტიტუციონალური გზით გამყარება და მათი შესაძლებლობათა სახით გამოყენება, თავიდან აგვაცილებს ძალაუფლების დონეთა ზუსტ მაჩვენებლებში აღწერის აუცილებლობას. მეცნიერება, თუკი იგი შეძლებს ძალაუფლების ზუსტი მიჯნების განსაზღვრას, კერძოდ, თუკი დაანგრევს სუბსტიტუტებს და გამოააშკარავებს მათ „მცდარ“ საფუძვლებს – შეცვლის სოციალურ რეალობას. ცხადია უფრო სარწმუნო და სინამდვილესთან ახლოა საზოგადოებრივი მეცნიერებების მხრიდან ძალაუფლების გაზომვის საკუთარი სუბსტიტუტების შემუშავება, რომელნიც საზოგადოების დანარჩენ სფეროებში იქნებიან, როგორც მეცნიერული სისტემის იდეები და მხოლოდ. ძალაუფლება, რადგანაც სიმბოლურად გენერალიზირებულია, კომუნიკაციური საშუალებაა, სიმბოლურად კონტროლირებადი სელექციური კავშირების ფლანგზე აბსტრაგირებით მიიღწევა ძალაუფლების განხილვა უშუალოდ მის განმხორციელებელთან კავშირის გარეშე. ყურადღების ცენტრში ექცევა ზოგადად კომუნიკაცია, ანუ კონკრეტულად, ის რომ ქვეშერდომი ნებისმიერი შემოვლითი გზით ასეთუ ისე ჩანვდება ზემდეგის სელექციას (აქ არაა საუბარი მარტივ ვარაუდზე, უბრალოდ ძალაუფლებების სუბიექტის ხრიდან სელექციის ქონისა).

სიმბოლური გენერალიზაციის ფუნქცია მდგომარეობს მსგავსი შემოვლითი გზების წარმოებასა და უზრუნველყოფაში, თანაც იმგვარად, რომ შენარჩუნებული იყოს ძალაუფლების კოდის და მისით კომუნიკაციაში მყოფთა იდენტიფიკაციის უნარი.

მზარდი საზოგადოებრივი დიფერენციაცია შობს მრავალფეროვან სიტუაციებს. თუმცა, მიუხედავად კონტიგენციის და სპეციალიზაციის მაღალი ხარისხისა, საზოგადოების მიერ მიღწეული განვითარების დონის შესანარჩუნებლად აუცილებელია სელექციათა ტრანსლაციის განხორციელება.

კოდის სიმბოლური გენერალიზაცია, რომლის შესაბამისადაც ხდება მოლოდინთა ფორმირება, წარმოადგენს ძალაუფლების, როგორც სპეციალიზირებული საშუალების განხილვის პირობას, რომელიც ორიენტირებულია განსაზღვრული პრობლემური სიტუაციების მოგვარებაზე და რომელიც განაპირობებს განსაზღვრული პირობებისადმი დაქვემდებარებული შედეგების მიღების უზრუნველყოფას. გენერალიზირებული მე-

დიური კოდი თავის თავში ფარავს საზოგადოებრივი ევოლუციის მიღწევების წყაროს. ამ თვალსაზრისით, ის იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას საზოგადოების თეორიისთვის.

უნდა აღინიშნოს, რომ ძალაუფლება ეფუძნება იმ შესაძლებლობების არსებობას, რომელთა რეალიზაციისაგან თავის არიდებას ცდილობენ. თავის არიდება შესაძლებელ სანქციებზე, აუცილებელია ძალაუფლების ფუნქციონირებისთვის.

ძალაუფლება, რომელიც წარმოადგენს მუდმივ შესაძლებლობას (მანსს) და უნარის ან თვისების სახით მიენერება ძალაუფლების მქონეს, არ შეიძლება გამოიყენებოდეს უწყვეტად (ე.ი.ბოროტად), ყველა ადამიანთან და ყველა ძალაუფლებრივ ველთან მიმართებაში. მოლოდინი, რომ ძალაუფლების მოხმარება საჭიროა ყველგან, სადაც კი ეს შესაძლებელია. არა მხოლოდ ზედმეტად ამძიმებს ძალაუფლების მფლობელს, არამედ -ისევე, როგორც მისთვის ძალაუფლებს კოდისა მინერა – ხელს უშლის მნიშვნელოვანი ძალაუფლებრივი გამოვლინებების აკუმულაციას. ძალაუფალი თავის ძალაუფლებას უნდა მიუდგეს სელექტიურად. მას მუდამ ესაჭიროება დაფიქრება: ამათუ იმ შემთხვევაში რა დოზითაა მისი ჩარევა საჭირო. მან უნდა ისწავლოს თვით-დისციპლინა, – რაზეც ჩვენ ზემოთ ვილაპარაკეთ (თავი 1.1).

სიმბოლოთა გენერალიზაცია ჩადებული კოდისა და (კომუნიკაციის) პროცესის დიფერენციაციის საფუძველზე. გენერალიზაციის ქვეშ უნდა ვიგულისხმოთ აზრობრივ (მნიშვნელობით) ორიენტაციით განზოგადოება, რაც განსხვავებულ სიტუაციებში შესაძლებელს ხდის სხვადასხვა ფაქტორებისათვის ერთგვარი მნიშვნელობების ფიქსაციას, რაც უზრუნველყოფს მსგავსი ან ერთგვარი დასკვნების მიღებას. ამგვარი სახით სიტუაციისაგან მიღებული შეფარდებითი თავისუფლება, ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში ახდენს ძალისხმევას რედუცირებას. იგი კავშირშია ინფორმაციის წარმოებასა და შეფასებასთან და უკუაგდება ერთი სიტუაციიდან მეორეში გადასვლისას ორიენტაციის ძირეული შეცვლის აუცილებლობას.

სიმბოლიზაციის ქვეშ (სიმბოლოების, სიმბოლური კოდეზის) უნდა გავიგოთ ზოგიერთი ინტერაქციული, კომპლექსური სიტუაციის გამარტივებული გაგება, რომელიც სიმბოლიზაციის შედეგად განიცდება, როგორც მთლიანობა.

„სიმბოლიზაცია, როგორც ასეთი, არის ძალაუფლების ფორმირების უცვლელი რეკვიზიტი. ენამ – და ამასთან, არამხოლოდ მეცნიერების თეორეტიკულმა ენამ – სიმბოლიზაციის მიზნებისათვის უკვე მოამზადა ასეთი დისპოზიციური ცნებანი, როგორიცაა ძალა, უნარი, პოტენცია. მოცემული ფორმულირებანი ახერხებენ შენიღბონ ის გარემოება, რომ ძალაუფლება გახლავთ კომუნიკაციური პროცესების მოდალიზაცია, რამდენადაც გამოთქმა „შესაძლებლობის“ მეშვეობით ნახსენები ფორმულირებები იმავდროულად აკავშირებენ ძალაუფლებას ძალოვანის ფიგურასთან. მსგავსი ფუნქციური დატვირთულობის ძალით ისინი თავად ძალაუფლების კოდის შემადგენელი ნაწილები ხდებიან.“⁷

დისპოზიციური ცნებანი, როგორც სიმბოლიზირებული პოტენციები – ფლობენ განსაზღვრულ თვისებებს: ისინი ამბობენ უარს ასახონ და განჭვრიტონ ქმედებანი და მოვლენები, რომლებიც მათი დახმარებით (მონაწილეობით) იყო შესაძლებელი. თვისით ისინი არ განასახიერებენ მოდელებს, რუქებს ან გეგმებს, არ ცდილობენ ემგვანონ „ნამდვილს“. ნაცვლად ამისა აწარმოებენ დროს და მასთან ერთად სთავაზობენ ახალ შესაძლებლობებს. სიმბოლიზირდება სტაბილიზირებული შესაძლებლობა, სისტემის მხრიდან მზაობა ავტოკატალიზისათვის და თუკი უზრუნველყოფილი იქნა სხვა კეთილსასურველი პირობები – შეიძლება აღმოჩნდეს პროდუქტიული. სიმბოლოური გენერალიზაციისა და სხვადასხვა მედიურ საშუალებათა პოტენციალიზაციის საფუძველზე შესაძლოა მრავალფეროვანი ჩარჩო-სიტუაციების (მათი შესატყვისი კოდებითურთ) განვითარება. კოდის ქვეშ არ მოიაზრება გენერალიზირებულ სიმბოლოთა ნებისმიერი რიგი, ტექსტი ან სტრუქტურა. კოდის ქვეშ იგულისხმება სტრუქტურა, რომელიც ყოველი წარმოებადი ელემენტისათვის საკუთარი სფეროს რელევანტურობის საზღვრებში შეძლებს და მოაწესრიგებს სხვა დამატებითი ელემენტების პოვნას. კოდის მსგავსი წესით, ფუნქციონირება შესაძლებელია თვალსაჩინო გაეხადთ სპეციალური კოდის მაგალითზე, რომელიც მიესადაგება ტექსტებს და ემსახურებათ მათ სხვა მაჩვენებლებზე გადან-

⁷ ნიკლას ლუმანი, „ძალაუფლება“

ყობას (იგულისხმება ინფორმაციის სხვა მაჩვენებელი). „სხვა მაჩვენებლებზე გადაწყობა“ აიოლებს ტექსტის მანქანურ დამუშავებას და შესაძლებელს ხდის მის შენახვასა და გადაცემას.

ელემენტარული თუ ინტერაქციული აზრით, ძალაუფლება მუდამ წარმოგვიდგება კოდის ფორმით, რადგან ყოველი ტრანსლირებადი მოქმედების სელექციისას იგი პუნქტუალურად ადგენს არიდების შესაბამის ალტერნატივას, ანუ უზრუნველყოფს გასათვალისწინებელი შესაძლებლობის დუპლირებას. კოდებისათვის მახასიათებელი ტიპიური გაორება, შესაძლოს ხდის ძალაუფლებას დააქვემდებარონ დაქვემდებარების არ-მოსურნენი. ავილოთ ადამიანი, რომელსაც სურს განათლების მიღება. ვთქვათ იგი ცხოვრობს ქვეყანაში, სადაც მოქმედებს საყოველთაო სამხედრო სამსახურის შესახებ კანონი. ამ ადამიანში უპირატესად საყოველთაო სამხედრო სამსახური იწვევს განათლების მიღების სურვილს. იგი ავტომატურად მოექცევა მათ რიცხვში ვისაც არ სურს სამხედრო სამსახურში წასვლა და ამგვარად აღმოჩნდება სურვილის ქონისა და არქონის კომპლემენტარულობის ქსელში, რომელიც აღმოცენდება მოცემული სისტემის ფარგლებში ფუნქციონირებადი ძალაუფლების ჩარჩოებში. ძალაუფლების მეშვეობით მიიღწევა „არაბუნებრივი“ დანაწევრება სურვილის ქონისა და არქონისა, რაც არის ზემოთ მითითებულ სიტუაციაში ძალაუფლების გაძლიერების უცილო წანამძღვარი.

არიდების ალტერნატივათა კომპლემენტარული კონსტიტუციის გაორმაგებით ძალაუფლება მუდამ დარჩება კოდად ის განსაზღვრავს მოვლენათა განვითარების ორ შესაძლო მიმართულებას, -ან ძალაუფლების ჩანაფიქრის შესაბამისად, ან საპირისპირო მიმართულებით ამ შემთხვევაში ძალაუფლება მოგვეცემა „ნედლი“ სახით. შემდგომში მოსალოდნელია ორივე მიმართულების ურთიერთდამოკიდებულების განმეორებითი კოდირება. ამჯერად ხორციელდება მეორადი კოდირება. მაგალითად, დანაწევრების მეშვეობით გამოიყოფა „ნებადართული“ და „ნებადაურთავის“ კომბინაციები. მსგავსი მეორადი კოდირება მჭიდროდაა დაკავშირებული პირველადი კოდის გაორმაგების წესთან, რომლის სპეციფიურ სირთულესაც წარმოადგენს განმეორებითი კოდირების პრობლემური რეფერენცია.

ძალაუფლების შემთხვევაში როცა არიდების ალტერნატივებს გააჩნიათ კომბინაციების წარმოების საკმარისზე მაღალი დონე, მათი შეზღუდვა გარკვეული სახით უპირველეს ყოვლისა უნდა განხორციელდეს მოსალოდნელი ფორმატის ჩარჩოებით.

ჩვენი ტრადიციის ჩარჩოებში ძალაუფლების განმეორებითი (მეორადი) კოდირება ხორციელდება უფლების და უუფლებობის ბინარული სქემატიზმის საფუძველზე.

კომუნიკაციურ საშუალებათა კოდის გაორმაგება მხოლოდ ძალაუფლების შემთხვევაში არ ხორციელდება, გაორმაგება არაა ერთჯერადი მოვლენა. იგივე მექანიზმი მოქმედებს ეკონომიკაში როცა საქმე ეხება საკუთრების კოდს. საკუთრება ცხადია გულისხმობს ერთ კონკრეტულ პიროვნებას, რომელსაც იგი მიეკუთვნება რაც ნიშნავს, რომ სხვა დანარჩენი საკუთრების ამ კონკრეტულ ფორმას მოკლებულნი არიან. ასეთ ვითარებაში მეორადი კოდირება ფულადი მექანიზმების საფუძველზე ხორციელდება. რადგანაც ფულად ნიშანთა ფლობა მესაკუთრედ გახდომის შანსს აორმაგებს, სტაბილურობა ეკონომიკურ სისტემაში უზრუნველყოფილია (ინფორმაციას პოზიციათა „მარადიულობის“ შესახებ თავისუფლად ძალუძდა სტაბილურობის მწყობრიდან გამოყვანა, თანაც ახლო დროით პერსპექტივაში)...

კომუნიკაციურ საშუალებებს „ფორმის“ შეძენა, ანუ სელექტიური კოდის დონემდე მიღწევა ძალუძთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუკი დაეფუძნებიან ბინარულ სქემატიზმს, რომელიც მოსალოდნელი ოპერაციების ორმნიშვნელოვან სტრუქტურირებას წინასწარ უზრუნველყოფს.

ორმნიშვნელობა სიმბოლურად გენერალიზირებული კოდების კონსტიტუციური პირობაა, რამდენადაც მხოლოდ ამ ფორმით მიიღწევა უნივერსალურისა და სპეციფიურის კომბინაცია, ასე რომ, ყოველი რელევანტური ელემენტი ერთმნიშვნელოვნად ეთანადება მხოლოდ ერთ რომელიღაც განსაზღვრულ ელემენტს.

საკუთრება ფულის კოდის შემთხვევაში ასრულებს ერთმნიშვნელოვანი განსხვავების ფუნქციას ფლობასა და არფლობას შორის, რაც არის წანამძღვარი მოლოდინთა მართვისა

ეკონომიკურ გაცვლებსა და ტრანსაქციებში. საკუთრების ინსტიტუციონალიზაცია შესაძლოა მხოლოდ სქემატიზმით სამართლიან-არასამართლიანისა. ანალოგიური დამოკიდებულება სამართლებრივი სისტემის მიმართ თავს იჩენს ძალაუფლების შემთხვევაშიც. ძალაუფლება ფლუქტირებს დიფუზიურად და გაბნეულად. მხოლოდ სამართლებრივი და არასამართლებრივი ძალაუფლების განსხვავებით შეიძლება მისი დაყვანა „ან-ან“ ის ცხად ფორმულაზე.

ბინარული სქემატიზმები (მიუხედავად იმისა რომ ასე ჩანს) ემსახურებიან არა დანაწევრებას, არამედ დაპირისპირებულთა გაერთიანებას. ისინი აიოლებენ სიტუაციურ ჩარჩოებში ერთფეროვნების შეცვლას. პარადოქსალურთა ინტეგრირების ტექნიკა ბინარული სქემატიზმითაა მხარდაჭერილი.

როგორც ვხედავთ, მედიური კოდების შემადგენელი ნაწილებია ორმაგი პარადიგმები, რომელნიც ხელს უწყობენ საზოგადოებრივ სისტემათა დიფერენციაციას. ისინი აიოლებენ და ახორციელებენ უარყოფათა კონდიციონირებას სპეციფიური მექანიზმების შიგნით და ამის წყალობით შესაძლებლად ხდიან სისტემურ-სპეციფიურ რეალიზაციას მთელი საზოგადოებისათვის რეველანტული ფუნქციებისა. თუმცა, ამასთან ერთად, მსგავსი სქემატიზმები შეიძენენ და ინარჩუნებენ თავის თავში რაღაც ხელოვნურს და პრობლემატურს. და მაინც ისინი უნდა მივიღოთ ისეთებათ, როგორიც არიან სინამდვილეში.

და ბოლოს, კიდევ ერთხელ უნდა გავუსვათ ხაზი კომუნიკაციურ საშუალებათა თეორიის უპირატესობას (სხვა დანარჩენ თეორიებთან შედარებით) – იგი ძალაუფლების თეორიას „განტვირთავს“ მისთვის არასპეციფიური პრობლემებისაგან. კომუნიკაციური თეორიების მწყობრად ჩამოყალიბებაში უმთავრესი როლი ნიკლას ლუმანს ეკუთვნის. მისმა ნაშრომმა „Macht“ ძირეულად შეცვლა ძალაუფლების სტანდარტული ინტერპრეტაციები, სადაც ძალაუფლება გაიგებოდა მხოლოდ, როგორც ძალაუფლების სუბიექტის მიერ კატეგორიული იმპერატივის ფორმით წარგზავნილი მესიჯი. გამომდინარე აქედან ძალაუფლება, როგორც გარკვეული თვისება მიენერებოდა, მის მატარებელ სუბიექტს. საკითხისადმი მსგავსი მიდგომა კვებავდა ძალაუფალთა ქარიზმატულობის მითს და შესაბამისად გახლდათ

ავტორიტარიზმის საფუძველი, კანონდარღვევების გასამართლებელი სარფიანი საშუალება, რომ არაფერი ვთქვათ სათუბაზე თავად თეორიის ქეშმარიტებისა.

1.4. ძალაუფლების მიჯნებით იერარქიზირებული საზოგადოება

საზოგადოების ერთ ფლანგზე განთავსებულია ინდივიდი თავისი სურვილებით, თუმცა არა მოთხოვნილებებით, რადგან მოთხოვნილება მას „გარედან“ მიენოდება (საუბარია სოციალურ მოთხოვნილებებზე). იგი ემგვანება ელექტრონით დამუხტულ მასას. მეორე მხარესაა მთავრობის რეპრესიული აპარატი (როგორც არ უნდა იყოს ეს მთავრობა, დემოკრატიული თუ ავტორიტარული), რომელიც საზოგადოების ნონასწორობისა და ეფექტურობის სახელით მხარს უჭერს წესრიგს. როგორც ამბობდა ფ. ბროდელი – საზოგადოება კონფლიქტში მყოფ ძალთა ერთიანობაა. კლასების ცნების უკუგდებით, ეს პრობლემა ცხადია არ გამქრალა. შესაძლოა საზოგადოებაში კონფლიქტები (რაც გამოწვეულია ძალაუფლების არათანაბარი დანაწილებით) ფარული სახით მიმდინარეობდეს და სწორედ მათი გამოაშკარავებაა სოციოლოგიური ძიებისათვის საინტერესო.

არცერთ საზოგადოებაში, მთელი ისტორიის მანძილზე, ძალაუფლება არ დანაწილებულა პორიზონტალურად. საზოგადოებაში საყოველთაო თანასწორობა (იქნებ შეფარდებითაც), უტოპიურ თეორიებშიც კი ვერ განხორციელდა ბოლომდე, იქ სადაც მთელი რეალობა „პირუკუა“ წარმოდგენილი. „ძალაუფლების დანაწილება“ იმავდროულად საზოგადოების სტრუქტურირების ფუნქციას ასრულებს. საზოგადოებისათვის ნიშანდობლივი ბუნებრივი პროცესია იერარქიული მიდგომა, არასოდეს არაა მარტივი. ნებისმიერი საზოგადოება ესაა მრავალფეროვნება, მრავალრიცხოვნობა. საზოგადოება იყოფა საკუთარი თავის საწინააღმდეგოდ, და ეს დაყოფა, არის ალბად თავად საზოგადოების არსი. საზოგადოების ერთიანობას თუკი დავაკვირდებით „ზემოდან“, თვალში გვეცემა, არა სუბკატეგორიები,

არამედ თავიდანვე არსებული უთანასწორობა, რომელიც მოცემულ ერთობას დაანაწევრებს ზემოდან ქვემოთ, მატერიალური სიმდიდრისა და ძალაუფლების ზომების შესაბამისად. ნებისმიერი დაკვირვება ააშკარავებს, ამ შინაგან უთანასწორობას, რომელიც გახლავთ ყოველი საზოგადოების მუდმივი კანონი. სოციოლოგების აღიარებით ესაა სტრუქტურული კანონი, რომლისთვისაც გამონაკლისი არ არსებობს.⁸

ფ. ბროდელის ნაშრომში „მატერიალური ცივილიზაცია“ ხაზგასმულია „საზოგადოებრივი უთანასწორობის“ ისტორიული ხასიათი. მას მოაქვს ასეთი მაგალითი: „პორტუგალიელ პირველადმოძრებთა გაკვირვებას არ ქონდა საზღვარი, როდესაც 1446 წელს ატლანტიკის სანაპიროზე (საჰარაში), კაბუ-დურესკატის კონცხის ზეგანზე და მიმდებარე მიდამოებშიც, ბერბერთა ტომებთან კონტაქტში შესვლისას (იგულისხმება შავ მონათა და ოქროს გაყიდვის პროცესი), აღმოჩნდა რომ მათ არ ჰყავდათ მეფე. თუმცა უფრო ახლოდან რომ შეეხედათ ამ ყოველივესათვის, აღმოაჩენდნენ, რომ ისინი მოცემული ტომები, ქმნიდნენ კლანებს. კლანებს კი თავიანთი წინამძღვრები ჰყავდათ“⁹. ბროდელს მოაქვს მეორე მაგალითიც: „ტაივანის პირველყოფილი ხალხები (ფორმოზები), დაახლოებით 1630 წლისათვის, პოლანდიელებს ანცვიფრებდნენ არანაკლებ. მათ არ ჰყავდათ არც მეფე, არც მთავარი. ისინი მუდამ ომობდნენ – ერთი სოფელი მეორესთან. მაგრამ სოფლები, ეს ხომ დაჯგუფებები, კორპორაციებია.“¹⁰ ბროდელი კვლავ ხაზს გაუსვამს, რომ უტოპისტთა საზოგადოებაც კი, ჩვეულებრივ რჩებოდა იერარქიზირებულად. ის კი არადა, ბერძენ ღმერთთა თანასაზოგადოება, ოლიმპოს მთაზე გახლდათ იერარქიზირებული. დასკვნა ასეთია: არ არსებობს საზოგადოება „კარკასის“, სტრუქტურის გარეშე. თავად ეს სტრუქტურები კი ძალაუფლების მიჯნებს იმეორებენ (თუმცა ფაქტია, რომ ხშირად მათი ზუსტი კოორდინატების მოძიება ძნელდება, მაგრამ ეს უკვე სხვა საკითხია). აი რატომ აქვს ძალაუფლების არსის და მისი ფუნქცი-

⁸ ფერნან ბროდელი, „მატერიალური ცივილიზაცია“

⁹ ფერნან ბროდელი, „მატერიალური ცივილიზაცია“

¹⁰ ფერნან ბროდელი, „მატერიალური ცივილიზაცია“

ონირების მექანიზმების ძირეულ კვლევას საზოგადოების შესწავლისათვის, გამომდინარე აქედან კი სოციოლოგიისათვის ასეთი მზარდი მნიშვნელობა. ძალაუფლება ხომ, როგორც ამბობდა შარანი ადამიანთა საზოგადოებაში დომინირებადი ძირითადი სტიმულია და შესაძლოა იგი აღმოჩნდეს ძირითადი ღერძი თავად „სოციალურის“ არსის ჩასაწვდომად.

ფ. ბროდელმა შენიშნა, რომ „ამჟამინდელი საზოგადოების პოლიტიკური სისტემა ეგელიტარულობის ხარისხით ადრეულ ეპოქათა საზოგადოებათაგან დიდად არ განსხვავდება. თუმცა მათში განსხვავების უგულებელყოფა, ცხადია – შეუძლებელია. უკიდურესი ზომით აგრესიულად მებრძოლმა პრივილეგიამ დაკარგა ნაწილი თავისი მიამიტური გულუბრყვილობისა. ფენობრივ საზოგადოებაში აქცენტი კეთდებოდა რანგის, ღირსების გარეგულად გამომხატველ ფორმებზე. გაკიცხვას და ხშირად სასჯელსაც კი იმსახურებდა ადამიანი, რომელიც შეეცდებოდა თავისი სოციალური რანგისათვის მახასიათებელი ნიშნების უგულებელყოფას და ამ უგულებელყოფის ფორმების საშუალოდ გამოტანას“¹¹. ბროდელი მოგვითხრობს, რომ XVIII საუკუნის დასაწყისში დეკლარირებისა და ქონების გამფლანგველთა წინააღმდეგ, საფრანგეთში მოაფიქრდათ მიეღოთ შემდეგი ზომები. მართალია, მსგავსი მცდელობა ლიმილის ომგვრელი იყო, მაგრამ ეს გახლდათ ფაქტი. ერთერთი პროექტორი მოითხოვდა: „დაე, საფრანგეთის მეფემ უბოძოს უფლისწულებს, ჰერცოგებს, ტიტულოვან პირებსა და მათ მეუღლეებს ცისფერი ბაფთა, როგორსაც ატარებენ მალტიის და წმინდალზარეს ორდენის კომანდორები; დანარჩენ არისტოკრატებს წითელი ბაფთა; დაე, ყველა ოფიცერი, სერჟანტი, ჯარისკაცი ატარებდეს უნიფორმას; დაე, ლივრეა იყოს მსახურთათვის აუცილებელი კამერდინერებისა და სახლის კაცების ჩათვლთ, რათა მათ ვერ შეეძლოთ ოქროს, ვერცხლისა და მსგავსი ძვირფას სამშვენისების ქუდებზე ტარება“¹². პროექტის ავტორი თვლიდა, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი მოთხოვნების მიდევნებას ძალუძდა შემდეგი პრობლემების გადაჭრა: მისი აზრით შემცირდე-

¹¹ ფერნან ბროდელი, „მატერიალური ცივილიზაცია“

¹² ფერნან ბროდელი, „მატერიალური ცივილიზაცია“

ბოდა ხარჯები ფუფუნების ნივთებზე, მდაბიო ხალხისათვის შეუძლებელი გახდებოდა ქვეყნის დიდებულებთან აღრევა. პრობლემის გადაჭრისა რა მოგახსენოთ, მაგრამ თავად ამგვარი (საშუალებების) სახეზე ყოფნა, ან თუნდაც მცდელობა მათი დანერგვისა, – თავისთავად პასუხია ყველა შეკითხვაზე.

ბროდელი ილუსტრირებას უკეთებს 1776 წლის ერთ-ერთი ტიპალიურ ტექსტს, რომელიც მოგვითხრობს: „კაცობრიობის ნაწილი მოქცეულია სასტიკი წნეხის ქვეშ, ისე რომ სიკვდილის პირამდეა მიმდგარი, და ეს ყველაფერი, რათა მეორე ნაწილი დანაყრდეს. თანაც გასკდომის პირას“. ბროდელი ხაზს გაუსვამს, რომ პრივილეგიათა გამოხატვის ფორმები თანამედროვე საზოგადოებაში შეიცვალა მაგრამ ეს მხოლოდ ფორმაა და არა შინაარსი. გასათვალისწინებელია საზოგადოებრივი პირამიდის მწვერვალზე მყოფ პრივილეგირებულთა რიცხვი. „ჩვეულებრივ ამ მცირერიცხოვანი ჯგუფისაკენ მიეძინება ყველაფერი: მათ ეკუთვნით ძალაუფლება, სიმდიდრე, ნამატი პროდუქტის მნიშვნელოვანი წილი; ამასთან ერთად, უფლება მართვისა, ხელმძღვანელობისა, მიმართულების მიცემისა, გადანაცვტილება-თა მიღებისა; ისინი უზრუნველყოფენ კაპიტალდაბანდების პროცესს და შესაბამისად წარმოებას... ფულის ნიაღვარი ვრცელდება მათზე“. (ფ. ბროდელი – „გაცვლითი თამაშები“). მათ ქვემოთ განთავსებულია ეკონომიკის აგენტთა, ყოველგვარ დაწესებულებათა და მოსამსახურეთა მრავალდონიანი სიმრავლე. ფსკერზე კი სოციალურ წარჩენთა, უმუშევართა მრავალრიცხოვანი არმიაა.

ცხადია, კარტები სოციალური კომპლექტიდან რიგდება არა ერთხელ და სამუდამოდ, მაგრამ დარიგების წესი, განსაკუთრებით, როცა საქმე ეხება „კოზირებს“, არის თითქმის უცვლელი.

„ხელმეორედ დარიგება იყო იშვიათი და მუდამ ძუნწი. ადამიანებს შეეძლოთ სოციალური იერარქიების სიმალეებისათვის მრისხანედ შეეციათ, მაგრამ მიზნის მიღწევას რამოდენიმე თაობა ეწირებოდა და შემდგომაც, დამკვიდრებისათვისაც საჭირო იყო ბრძოლა“¹³. ძალაუფლებისათვის ბრძოლა მიმდინა-

¹³ ფერნან ბროდელი, „მატერიალური ცივილიზაცია“

რეობს მუდმივად, იგი საზოგადოებასთან ერთად იშვა. საზოგადოება წარმოუდგენელია პრივილეგიათა შკალების, ძალაუფლების ფლობის შემზღუდველი მექანიზმების გარეშე.

პრივილეგირებულთა რიცხვი მუდამ თვალშისაცემი სიმცირით გამორჩეოდა. ბროდელის მოსაზრებით ამ ერთი ბენო ჯგუფის ძალაუფლება, გამომდინარეობდა ნამატი პროდუქტის ფლობის უპირატესობიდან. ე.წ. არაპრივილეგირებულთა მუდმივ ჯაფას, შედეგად ნამატი პროდუქტის ოდენობის, ზრდას, თითქოს და უნდა გამოენვია ძალაუფლების მქონეთა რიცხოზო-რივი ზრდა. მაგრამ, ძირითადად ასე არ ხდებოდა. ამ კუთხით თანამედროვე საზოგადოება, შუა საუკუნეების საზოგადოებისაგან არ განსხვავდება. ბროდელის შრომებს წითელ ხაზად გასდევს შემდეგი თეზისი: პოლიტიკური ძალაუფლება დაფუძნებულია მატერიალური ღირებულებების ფლობაზე. მოცემულ პუნქტში ბროდელის თვალსაზრისი ემთხვევა მარქსისას. თუმცა, განსხვავებით მარქსისაგან, ბროდელი თავისუფალია ილუზიისაგან, რომლის თანახმადაც მატერიალური ღირებულებების რაციონალურ და სამართლიან გადანაწილებას თითქოს და ძალუძდეს საზოგადოებაში იერარქიების გაქრობა და საყოველთაო თანასწორობის უზრუნველყოფა. ეს მიუღწეველი იდეალია, ვინაიდან საზოგადოების არსი გამოიხატება მის დიფერენცირებულობაში. საყოველთაო თანასწორობა ცარიელი ცნებაა, უთანასწორობა, როგორც აპრიორი, თავად ბუნების მიერ, ფიზიოლოგიური მონაცემების სახითაა ჩადებული თითოეულ ინდივიდში. უბრალოდ აუცილებელია სამართლიანობის ძირითადი ნორმების და კანონის წინაშე თანასწორობის უზრუნველყოფა, რომელიც თავის მხრივ ასევე სამართლიანობის პრინციპებით იქნება შემუშავებული.

საზოგადოების დიფერენცირების წესი საზოგადოებასვე უპირისპირდება. შეიძლება შეგვექმნას შთაბეჭდილება, რომ საზოგადოება მასში „სამართლიანობის“ ზრდის თვალსაზრისით არ ექვემდებარება ევოლუციის პროცესს (თუმცა „სამართლიანობის“ ცნება თავადაა განსჯის საკითხი). ბროდელი ფიქრობს, რომ პროგრესზე (როცა პროგრესს განვიხილავთ ინდივიდუალური თავისუფლების ხარისხის ზრდის და თითოეულის მოღვაწეობის ველის და მოღვაწეობისთვის საჭირო რესურსების სახეზე ყოფ-

ნის თვალსაზრისით) არ ღირს საუბარი, თუკი აღმოვაჩინეთ, რომ სოციალურ სცენაზე იცვლება მხოლოდ დეკორაციები და არა პიესის შინაარსი... ჩვენი ინტერესი უნდა განისაზღვრებოდეს ფაქტთა კონსტანტაციით და არა შეფასებითი მსჯელობით. „ნესრიგი“ და „უნესრიგობა“ საჭიროა განვიხილოთ ერთიან პლანში. „ძალადობა გახლავთ ნებისმიერი საზოგადოების საფუძველი, – ძალადობა, რომლის საფუძველიცაა აუცილებლობა“¹⁴, (მაგალითად, ავიღოთ სოციალური კონტროლის ფორმები, ეს ხომ თავის მხრივ ძალადობის სახესხვაობანია). ბროდელის ზემოხსენებული ფრაზა თითქმის სიტყვა-სიტყვით მეორდება ბერგერთან და ლუკმანთან ნაშრომში „მოპატიჟება სოციალოგიაში“: „მნიშვნელოვანია იმის გაცნობიერება, რომ ძალადობა არის ელემენტარული საფუძველი ნებისმიერი ტიპის პოლიტიკური წყობისა“ (ამ შემთხვევაშიც მაგალითად მოიყვანება საზოგადოებაში სოციალური კონტროლის სხვადასხვა ფორმები, რაზეც ვრცელი საუბარი გვქონდა 1.1 ქვეთავში).

ბროდელს პრივილიგირებულთა (ე.ი ძალაუფლების დიდი პაექტის მფლობელთა) მცირერიცხოვნების საილუსტრაციოდ მაგალითად მოყავს ფაქტები წარსული და თანამედროვე საზოგადოებრივი ცხოვრების ისტორიიდან. მათი ჩამოთვლა შორს ნაგვიყვანს, ტუმცა რამოდენიმეს მაინც შევებოთ: თანახმად სახალხო ფრონტის 1936წ. ლოზუნგისა, საფრანგეთი მთლიანად 200 ოჯახზე იყო დამოკიდებული, ისინი ერთი შეხედვით ნაკლებად შესამჩნევნი, მაგრამ სამაგიეროდ ყოველისშემძლენნი გახლდნენ. მოცემული პილიტიკური ლოზუნგი, ამბობს ბროდელი იოლად გგვრის ღიმილს. თუმცა, საუკუნით ადრე ადოლფ ტიერი ყოველგვარი ემოციების გარეშე მოგვითხრობდა, რომ ისეთ საზოგადოებაში, როგორიცაა საფრანგეთი, 12 მილიონ ოჯახზე მოდის ძალაუფლების და მატერიალური სიმდიდრის მფლობელთა ყველაზე დიდი ორი ან სამი ასეული ოჯახი. ბროდელი იხსენებს – ასევე საუკუნით ადრე, არსებული ნესრიგის თავგამოდებული მომხრე ჟან ფრანსუა მელონი აღნიშნავდა, რომ კეთილდღეობა ნაციისა შეზღუდულია ათასობით ადამიანით, რო-

¹⁴ ფერნან ბროდელი, „გაცვლითი თამაშები“

მელთაც უპირისპირდება დანარჩენი ოცი მილიონი, თუმცა ეს დანარჩენიც თავს არანაკლებ ბედნიერებად გრძნობს, თუკი (აკონკრეტებს მელონი) კეთილი პოლიცია აიძულებს მშვიდად მიეცენ სიამოვნებას თავიანთი შრომის ნაყოფით.

ბროდელი მიიჩნევს რომ დიდი განსხვავება არც ამჟამინდელ დემოკრატიებში შეიმჩნევა. იგი აკეთებს მითითებას: ყოველ შემთხვევაში ცნობილია ჩ.რ. მილსის სახელმძღვანელო – „მმართველი ელიტა“, სადაც ხაზი გაესმევა გასაოცარ სივინროვეს ადამიანთა ჯგუფისა, რომლებზედაც დამოკიდებულია მთელი შეერთებული შტატებისათვის მნიშვნელოვანი ნებისმიერი გადაწყვეტილება; ნაციონალური ელიტა ასევე რამოდენიმე გაბატონებული ოჯახით შემოისაზღვრება და ეს დინასტიები წლების განმავლობაში თითქმის არ იცვლებიან.

ელიტების გარდაქმნა და კვლავწარმოება მიმდინარეობს იმდენად წელი პროცესის სახით და არაა თვალში საცემი, რომ იგი (ანუ, ცვალებადობის პროცესი გაზომვის პროცესისათვის მოუხელთებელია და გამომდინარე აქედან მასზე დაკვირვების წარმოება საკმაოდ პრობლემატურია. ხოლო „ზუსტი“ ინტერპრეტაციებისა და განმარტებების დადგენა მითუმეტეს მიუღწეველია. თუმცა მაინც შეიძლება გამოიყოს ძირითადი წესი, საზოგადოებრივი (ძალაუფებრივი) პირამიდის მეტნაკლებად მახლობელ იერარქიებში მოძრაობის ტრექტორია ვერტიკალურია. ძალაუფლებრივ ურთიერთობებს თუკი ჯაჭვის ფორმით წარმოვიდგენთ, რომლის სათავეც, პირველი რგოლი არის მონარქი და უკანასკნელი კი მეფარნე, აშკარაა, რომ რადონის რევიოლუციურმა ცვლილებამაც არ შესძრას საზოგადოება, მონარქი არასოდეს არ დაეშვება მეფარნეს სტატუსამდე, ასევე პირუკუ. ძალაუფლებრივი პირამიდის ფსკერი, რომელიც შედგება ე.წ. სოციალური ნარჩენებისაგან, თითქმის სტატიურია. „ამგვარად – აგრძელებს ბროდელი – „ახალი“ პრივილეგიებულნი იკავებენ უწინდელთა ადგილებს; აღსანიშნავია, რომ ძლიერი ბიძგი, რომელმაც განაპირობა ტრადიციულად პრივილეგიებულთა ჯგუფების ისტორიის წრებრუნვიდან ამოგდება და გახდა პირობა ახალი ნაკადის წინ წანევისა, იწვევდა პირამიდის ქვედაფენებში განთავსებულთა მდგომარეობის სერიოზულ გაუარესებას. აშკარავდება, რომ ყოველი ცვლილებას თან სდევს

საკმაოდ მძიმე საფასური. მმართველი პოლიტიკური კლასი ისევე იზიდავს საზოგადოების ყურადღებას, როგორც მაღალი ხე მეხს. გ.ა. ძალოვანთა პრივილეგიები არაერთხელ გამხდარა მიზეზი ძალაუფლების არმქონეთა უფლებების უგულვებელყოფისა, ეს კი თავისთავად პასუხია ყველა შეკითხვაზე.

საზოგადოების ქვედა იერარქიებში, უფრო ზუსტად, იერარქიების მიღმა დარჩენილ ადამიანთა მასა (ეს კატეგორია ხომ ფაქტიურად გამიჯნულია ძალაუფლებისაგან და მათზე ხომ აქტორის, მოღვაწის კატეგორიებში ვერც იმსჯელებდა) არსებული წესრიგით შებოჭილია ობობას ქსელის დარად და თუკი ადგილი ექნება მკვეთრ მოძრაობას, ზენოლის ქსელი თავიდანვე დაბლოკავს არასასურველ მოძრაობას. ბროდელი აფიქსირებს ხაზგასმით: როცა სახეზეა საჭიროება სოციალური წესრიგის შენობის ქვაკუთხედის გადარჩენისა, – სახელმწიფო მუდამ სახეზეა შესაბამისად რეაგირებისათვის, მზადყოფნაშია კულტურა, და სხვა სოციალური, არაპოლიტიკური ქვესისტემები. ასევე რეგულარულად აქტიურდება სოციალური თვინიერებისაკენ მომწოდებელი ლოზუნგები რომელთა ლოგიკა ასეთია – „მიეცეს კეისრისა კეისარს“. მასას საკუთარ ჩარჩოებში ევოლუცია არ ეკრძალება, რადგან ჰორიზონტალურ პლასტებზე გადაადგილებები პოლიტიკურ სისტემას სახეს არ უცვლის. გ.ა. სირთულეებთან არაა დაკავშირებული ქვედა იერარქია-თაშორისი მოძრაობები.

სოციალური „ეტაპების“ მცირე დრამები, ბრძოლა გამართული რათა „იყონ ის ვინც არიან“, შეიძლება გავიგოთ როგორც განსაზღვრული კლასობრივი ცნობიერების მახასიათებელი. იგი მიმართულია არსებული წყობის წინააღმდეგ. არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს როგორ მოვნათლავთ ამ პროცესებს: აჯანყება, აღელვება, ბუნტი თუ კლასობრივი ბრძოლა, ინციდენტი ან კიდევ რაიმე სხვა. „მთელი ევროპის მასშტაბით, 5 საუკუნის მანძილზე ადგილი ჰქონდა რევოლუციის მცდელობის ათიათასობით ფაქტს, მათგან უმეტესი დღესაც არაა სათანადო წესით შესწავლილი, მათ არქივებიდანაც კი ვერ გამოუღწევიათ სააშკარაოზე“¹⁵. ძალადობა, რისხვა, გაბოროტება... და მიუხედავად

¹⁵ ფერნან ბროდელი, „გაცვლითი თამაშები“

ყველაფრისა ჭეშმარიტად რჩება, რომ „ერთ წარმატებაზე ან ნახევრადწარმატებაზე მოდის ასობით წარუმატებელი რევოლუციური გადატრიალება“¹⁶. აქედან გამომდინარე ცხადია, არც თუ ისე იოლია საზოგადოებაში არსებული ძალაუფლებრივი ჯგუზების მორყევა, თუკი საერთოდ არის შესაძლებელი.

საზოგადოებაში ძალაუფლებრივ მიმართებებს აკონტროლებს სახელმწიფო, რომელიც გახლავთ პოლიტიკური სისტემის ცენტრალური ფიგურა. ბროდელი თავის შრომაში „გაცვლითი თამაშები“ სახელმწიფოს ფენომენის ნათელყოფას ცალკე თავს უთმობს („ყოვლისმომცველი სახელმწიფო“). თუმცა ჩვენ ამჯერად ძალაუფლების მიჯნებით იერარქიზირებული საზოგადოების ილუსტრირებით დავეკმაყოფილდებით და ბროდელისეულ „სახელმწიფოს“ ინტერპრეტაციას ნაშრომის შემდგომ ნაწილში განვიხილავთ.

ფ. ბროდელი ნიგნში „შესაძლებელი და შეუძლებელი“ შეისწავლის ნივთთა სისტემას, რაც ასევე არის პირობა საზოგადოების პრივილეგიზებულიობის ნიშნებით იერარქიზირებულიობის გამოაშკარავებისა. ის ყურადღებას ამახვილებს სხვადასხვა ფენათათვის ნიშანდობლივ საცხოვრისთა ინტერიერებზე. ბროდელის თანამემამულე ჟან ბოდრიარი შრომაში „ნივთთა სისტემა“ აქცენტს აკეთებს მატერიალური ნივთების სამყაროს სტრუქტურაზე, რაც ბროდელისდარად ესახება საზოგადოებაში არსებული კლასობრივი პოზიციების არაიდენტიურობის გამოაშკარავების ერთ-ერთ პირობად. ბოდრიარიც მიიჩნევს რომ ინდივიდთა მოთხოვნილებები ყალიბდება „საზოგადოების“, ან უფრო სწორედ პოლიტიკური დისკუსიის მეშვეობით. დემოკრატიული საზოგადოების იერარქიზირებულიობა (კლასობრივი სტატუსის მიხედვით) ნაკლებად თვალშისაცემი გახდა ტექნიკური პროგრესის ზეგავლენით. ტრადიციულ (ფეოდალურ) საზოგადოებაში მოგვითხრობს ბოდრიარი, პრივილეგიებზე მეტყველებდა საკუთრება ანუ ამათუ იმ ნივთის ფლობა საკუთრების სახით. ნივთების რიცხვი – რომელთა ფლობა გულისხმობდა მფლობელის უპირატესობებს – იყო მცირე მათი უნიკალურობიდან გამომდინარე. თანამედროვეობაში წარმოებამ შესაძლო უნიკალურ ნივ-

¹⁶ ფერნან ბროდელი, „გაცვლითი თამაშები“

თთა სიმცირის ნეიტრალიზაცია მოდელთა სერიების შექმნით რისი წყალობითაც საზოგადოების ნაკლებად პრივილეგირებულ ფენებში იდეურ დონეზე დაკმაყოფილდა უკმარისობის გრძნობა, რასაც პბადებდა მოდელთა მიუწვდომლობა (რაც თავის მხრივ შესაძლოა გადაზრდილიყო პროტესტში პრივილეგიათა არქონის გამო). ცხადია მოდელი მისგან კოპირებული ასლების, სერიული ნივთების სიმრავლით არ ჰკარგავს თავის ღირებულებას. სერიული ნივთები ხომ გაცილებით უხარისხონი და დაბალი გემოვნებისანი არიან, მაგრამ ეს არაა მთავარი, ისინი შესანიშნავად ასრულებენ თავიანთ ფუნქციას, რაც მდგომარეობს საზოგადოებაში კონსენსუსის უზრუნველყოფაში.

ყოველი კლასი ამბობს ბოდრიარი, განსხვავდება მის ფლობაში მყოფი სიძველეებით (ადამიანური საზოგადოებისათვის საერთოდ ნიშანდობლივია სწრაფვა სიძველეებისადმი, რაც განპირობებულია ადამიანის არაცნობიერი სურვილით – გადალახოს დროის ზღვარი ანუ დაამარცხოს სიკვდილი. დროის ქარტეხილზე გამარჯვებულ ნივთში ადამიანი ახდენს საკუთარი „მეს“ პერსონალიზაციას). პრივილეგირებულთა კლასი ფლობს სიძველეთა განსაკუთრებულად ძვირადღირებულ მოდელებს რაც ნაკლებადაა ხელმისაწვდომი საშუალო კლასის წარმომადგენელთათვის, ხოლო ეს უკანასკნელნი წინ უსწრებენ დაბალი ფენის წარმომადგენლებს, როგორც ღირებულ ნივთთა ფლობაში, ასევე ამ ნივთებისადმი მოთხოვნილების ქონაში, ვინაიდან მოთხოვნილებები ფენებს მხოლოდ საკუთარ შესაძლებლობებთან (ამ შემთხვევაში მხედველობაშია მატერიალური და კულტურული შესაძლებლობები) მიმართებაში უყალიბდებათ.

„ნებისმიერი განსხვავება თავიდანვე სისტემაშია ინტეგრირებული. სისტემის იდეოლოგიური ფუნქცია იძლევა სოციალური სტატუსის ამაღლების ცრუ გრძნობის განცდის საშუალებას... სერიული ნივთების მისაწვდომობა ქმნის თავისუფლების ილუზიას მაგრამ კრიტიკული განხილვისას პიროვნების მსგავსი თავისუფლება აღმოჩნდება მხოლოდ წმინდა ფორმალური... მთელი სისტემა ეფუძნება თანამედროვე იდეოლოგიას. სტატუსები ფიქსირებულია ერთხელ და სამუდამოდ, ხოლო სტატუსობრივი თამაშის წესები საერთოა ყველასათვის. მოძრაობა, რომლითაც თითქოსდა მოცულია მთელი საზოგადოება,

ვითარდება მრუდე ტექნიკური პროგრესით. ყველაფერი მიედინება, სახეს იცვლის ჩვენს თვალწინ, მაგრამ არაფერი იცვლება. ტექნიკური პროგრესით გატაცებული საზოგადოება ახდენს გრაანდიოზულ გადატრიალებებს, მაგრამ ყველაფერი ეს დაიყვანება საკუთარი ღერძის ირგვლივ ბრუნვაზე. წარმოების ზრდა არ გადადის არანაირ სტრუქტურულ ცვლილებაში..."¹⁷

ბოდრიართან შეძენილ ნივთებზე საფასურის გადახდის წესი, ასევე არის კლასობრივი მიკუთვნებულობის გამოსავლენი საშუალება. „რჩება ფაქტად და თითქმის დაუწერელ კანონად, რომ ძვირფას მოდელზე გადახდა ხორციელდება უმაღლეს, ხოლო ნივთი, შეძენილი კრედიტად ნაკლებად შესაძლებელია იყოს მოდელი" (ჟ.ბოდრიარი). კრედიტად შესყიდვა ინვესტს გარკვეულ ფსიქოლოგიურ არასრულფასოვნებასას. „გამოუსყიდველი" ნივთი გისხლტებათ დროში, ის თითქოსდა არც არასოდეს ყოფილა თქვენი. კრედიტით შეძენილი ნივთები ადამიანებს შეახსენებენ საზოგადოების წინაშე „საკუთარ" მოვალეობებს. კრედიტი, ამბობს ბოდრიარი, უბრალო ეკონომიკური ინსტიტუტი არაა, ესაა მთელი საზოგადოების ფუნდამენტალური საზომი, ახალი ეთიკა.

თანამედროვე სისტემაში საგანს ჯერ ყიდულობენ, შემდეგ კი გამოისყდიან. საკრედიტო სისტემის მეშვეობით ჩვენ ვუბრუნდებით ძირძველ ფეოდალურ ურთიერთობებს, რაც შრომის უმეტესი წილი თავიდანვე ეკუთვნოდა მეპატრონეს. ე.ი. დაქვემდებარებული შრომის სისტემას.

ვინაიდან ადამიანში მოხმარების ინსტინქტი დაუოკებელია, აგრძელებს ბოდრიარი, საზოგადოება მომხმარებლის და მწარმოებლის მუდმივი ურთიერთმიმართებებით ინტეგრირდება. მოქმედებს თავშესაქცევი ილუზიონიზმი: საზოგადოება ინდივიდთა კრედიტირებას ახდენს ფორმალური თავისუფლების ფასად, ხოლო ეს უკანასკნელნი საზოგადოების სარგებლობაში აუცხოებენ თავიანთ მომავალს, ახდენენ რა ნივთთა კრედიტირებას (ანუ ყოველი ახალი შენაძენი, ესაა დაქვემდებარებულობაში ყოფნის ახალი მიზეზი)"¹⁸.

¹⁷ ჟან ბოდრიარი, „ნივთთა სისტემა“

¹⁸ ჟან ბოდრიარი, „ნივთთა სისტემა“

ბოდრიარი თვლის, რომ სისტემის მხრიდან ეფექტური პროპაგანდირების ერთ-ერთი საშუალებაა რეკლამა. რეკლამა ესაა, ინსტანცია, საიდანაც ადამიანი ლებულობს ინფორმაციას „მის საკუთარ“ სურვილებზე. ადამიანი თავის მხრივ, განიცდის საჭიროებას ზეგავლენის მსგავს მექანიზმში, და ეს „საჭიროება“ წინუსწრებს რაციონალურ გამართლესისტემის მხრიდან დირექტივებს, რაც ვლინდება რეკლამის საშუალებით, მიიღებს როგორც ბავშვი – დედის ზრუნვას. რეკლამა ერთი შეხედვით უკავშირდება ნივთთა მოხმარებას, სინამდვილეში კი ის საზოგადოებრივი სტრუქტურის შესანარჩუნებლად მომართული იდეოლოგიაა.

სავარძლის რეკლამა აცხადებს, რომ საუკეთესოა სავაძელი, რომელიც „თქვენს“, მომხმარებლის ფორმებს შეესაბამება, სისტემა რეკლამის მეშვეობით, ნერგავს აზრს, რომ საზოგადოება ესადაგება ინდივიდის ფორმებს, მხოლოდ საჭიროა ამ უკანასკნელის მხრიდან საპასუხო ნაბიჯი ნებაყოფლობითი არჩევის სახით, რათა განხორციელდეს „საუკეთესო“.

წარმოებაში, მოგვითხრობს ბოდრიარი, აქცენტი კეთდება ნივთთა სამყაროში თბილი ფერების სიჭარბეზე, თვალშისაცემი მყუდრო ატმოსფეროს შექმნაზე, რათა რეალობა გამოჩნდეს უწყინარად. გარეგან იერზე ზრუნვა მნიშვნელოვანია, რადგან შეულამაზებელი სტრუქტურულობა, ბადებს განგაშის გრძნობას და ანგრევს საზოგადოების ინდივიდთან შესაბამისობის ილუზიას.

ნივთთა ახლებური დისკურსი სოციალურ პოზიციებს ადრინდელზე მეტად უქვემდებარებს ადამიანებს. რეკლამის წყალობით ადამიანი შესცქერის „საკუთარ თავს“ და ითვისებს „საკუთარ სახეებს“ (რომელიც ცხადია, მას მიაწოდა სისტემამ). რეკლამა ფლობს უმნიშვნელოვანეს მარეგულირებელ ფუნქციას: ის სიტემის მოთხოვნილებებთან შესაბამისობაში მოიყვანს ინდივიდთა მოთხოვნილებებს.

რეკლამის ჭეშმარიტი იმპერატივი ასეთია: შეხედეთ, მთელი საზოგადოება დაკავებულია მხოლოდ იმით, რომ თქვენ და თქვენ სურვილებს ეთანადება. შესაბამისად – თქვენთვის კეთილგონივრული იქნება ამ საზოგადოებაში ინტეგრირება. შთაგონება ხორციელდება შეუმჩნეველად, ამბობს ბოდრიარი. მისი მიზანია მოწო-

დება არა უბრალოდ რაიმე კონკრეტულის შესყიდვისაკენ, – მსგავსი დისკურსი კარნახობს სოციალურ კონსესუსს.

რეკლამის უკან აუცილებლად უნდა განვსჭვრიტოთ პოლიტიკური დისკურსის დემაგოგია, რომლის ტაქტიკაც ასევე დაფუძნებულია გაორებაზე: სოციალური სინამდვილე ნაწევრდება რეალურ ინსტანციად და მას სახებად (არარეალურ ასახვად, რომელიც ფარავს, შეუცნობადს ხდის პირველს). პიროვნება ითქვიფება „დედობრივი ზრუნვის“ სფეროში. რეკლამა ფაქტიურად გვინერგავს: საზოგადოება მთლიანად გესადაგებათ თქვენ, ჰოდა, გაერთიანდით მასში. მაგრამ ეს არაა ჭეშმარიტი ურთიერთკავშირი. ინდივიდს ეთანადება წმინდა წარმოსახვითი ინსტანცია, ხოლო სინამდვილეში კი ის სავარძლის მეშვეობით სრულად ეთანადება რეალურ სოციოპოლიტიკურ წყობას, რომლის ფორმებიც ემთხვევა ადამიანის სხეულის ფორმებს, ადამიანი თავად ეთანადება სისტემას, თანახმაა სხვისგან წამოსულ არჩევანზე და უფრო მეტიც, „სხვისი“ არჩევანისათვის მთელს პასუხისმგებლობას საკუთარ თავზე იღებს (ანუ მიიღებს პოლიტიკურ წყობას). პარტიები, სახელმწიფოები და მათი ორგანოები – ასკენის ბოდრიარი, მიიღებენ რა „მზრუნველი დედის“ იერს, უზრუნველყოფენ თავიანთი ბატონობის სიმყარეს, ვინაიდან მსგავსი ტაქტიკა რეალური პროტესტის შანსს სულ უფრო ამცირებს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ჟ. ბოდრიარიც იმეორებს ფ. ბროდელის თვალსაზრისს, რომ თანამედროვე დემოკრატიული საზოგადოება არანალებ ერარქიზირებულია ძალაუფლების მიჯნებით, ვიდრე წარსულის საზოგადოებანი და რომ ნებისმიერ შემთხვევაში საზოგადოება გარკვეულწილად წინასწარ განსაზღვრავს ინდივიდთა მოთხოვნილებებს (ანუ, მოიყვანს მათ საკუთარ მოთხოვნებთან, საჭიროებებთან შესაბამისობაში).

1.5. ჰიპერრეალური ძალაუფლება

როდესაც განვიხილავთ ძალაუფლების კომუნიკაციურ თეორიას, ერთიანი სურათის შესაქმნელად აუცილებელია განვიხილოთ მოცემული თეორიის ჩარჩოებში არსებული მოსაზრებები ჰიპერრეალური ძალაუფლების შესახებ. ჰიპერრეალუ-

რი ძალაუფლების ცნებაზე საავტორო უფლებები ფრანგ სოციოლოგს, პარიზ-ნანტების უნივერსიტეტის პროფესორს, ჟან ბოდრიარს ეკუთვნის. მან საკუთარი მიდგომა მიშელ ფუკოს ძალაუფლებრივი თეორიიდან ამოსვლით ჩამოაყალიბა. ბოდრიარის განხილვის საგანი გახდა ფუკოს ნაშრომი „ზედამხედველობა და სასჯელი“ ბოდრიარმა თავისი ორიგინალური მიდგომა დააფიქსრა ნაშრომებში: „დავივინყოთ ფუკო“ და „ცდუნება“. მოცემული ქვეთავი მიზნად ისახავს კომპარატივისტურ ანალიზს ფუკოს, ბოდრიარის და ნიკლას ლომანის ძალაუფლებრივი თეორიებისა, ვინაიდან მათი მოსაზრებები, (ძალაუფლების თაობაზე) ერთი ღერძის ირგვლივ ბრუნავს.

ფუკო სახელმძღვანელოში „ზედამხედველობა და სასჯელი“ გვიჩვენებს, თუ როგორ ტრანსფორმირდება საზოგადოება პოლიტიკური სისტემების ევოლუციის კვალდაკვალ. ამ პროცესში უმთავრესი როლი მიეკუთვნება ძალაუფლების კოდის ცვალებადობას. სპეციფიური მედიური კოდის საფუძველზე, პოლიტიკური ძალაუფლების დიფერენციაციამ შესაძლებელი გახადა არქაული საზოგადოებიდან მაღალგანვითარებულ კულტურებში გადასვლა.

არქაული საზოგადოების ძირითადი მახასიათებელია, არადიფერენცირებულობა, რისი მიზეზიც გახლავთ საზოგადოებრივ ქვესისტემათა ჩამოყალიბების ჯერაც დაუსრულებელი პროცესი, ქვესისტემათა შესატყვისი კოდების არარსებობა, ან მათი ქმედითობის დაბალი დონე. მოდერნული საზოგადოება არ უჩივის ქვესისტემათა შორის მიჯნების დეფიციტს. აქ დომინირებს პოლიტიკური სფერო, რომელიც იმართება დისციპლინაზე ორიენტირებული და არა ძალადობიდან აღმოცენებული ძალაუფლების კოდით. დისციპლინარული საზოგადოების შენობას საფუძვად უდევს ე.წ. რეფორმატორული და განმანათლებლური იდეოლოგიები (პოლიტიკური სისტემების განვითარების მოცემულ ეტაპზე „დისციპლინა“ და „რაციონალიზმი“ ესაა არა სუვერენის მხრიდან წამოსული იმპერატივი, არამედ ზოგადად სოციალური არსებობის პირობა).

ყოველი საზოგადოება იყოფა ე.წ. მმართველთა და დაქვემდებარებულთა სიმრავლეებად. არქაულ საზოგადოებაში, სოციალურის, როგორც ასეთის უმნიშვნელობის გამო, ძალაუფალთა და დაქვემდებარებულთა ურთიერთობები გარემოცულია გარკვეუ-

ლი ორგანული ბიოლოგიური აურით. მოდერნულ საზოგადოებაში ამ ორი ფლანგის არსებობა გამჭვირვალე და თვალშისაცემია. არსებობს დაპირისპირება, მაგრამ ის (ორივე მხრიდან) ემორჩილება დისციპლინას, ანუ კანონი ჩარჩოებში მყოფს.

თანამედროვე (პოსტმოდერნულ) საზოგადოებაში ძალაუფლების სპირალის მთლიანად ფარავს სოციალურ სივრცეს, ძალაუფლების მზარდი დიფერენციაციაცია შეუძლებელს ხდის თუნდაც თეორიული ანალიზის დონეზე, მის ემპირიულ ინდიკატორებში მოხელთებას. ძალაუფლება და წინააღმდეგობა (როგორც ქცევათა განსხვავებული ფორმები) ერთიანდება დისკურსში, სადაც, როგორც მოგვიანებით ირკვევა, იკარგება მათი იდენტურობა. ეს ყოველივე საფუძვლად იდება რეალური ძალაუფლების ჰიპერრეალურად გარდასახვას. ჰიპერრეალური ძალაუფლება გაედინება პოლიტიკური სისტემის ჩარჩოებიდან, მოიცავს მთლან საზოგადოებას და ცვლის მასში გავრცელებულ კომუნიფიციციების წესს.

ჰიპერრეალური თეორიის კონსტატირებას ბოდრიარი, ფუკოს მოსაზრებათა მიმოხილვით იწყებს. საკითხის უკეთ გასაძლელად ჩვენც მივყევით მის კურსს.

მიშელ ფუკოს ნაშრომი „ზედამხედველობა და დასჯა“ ეძღვნება დისციპლინარული ძალაუფლების არსისა და სტრუქტურის ანალიზს. თუ დისციპლინარულის წინარე საზოგადოებაში ბატონობდა დასჯითი ძალაუფლება, რაც უმეტეს შემთხვევაში სუბიექტურად სუვერენის ნების გამოხატულება იყო და არა „კანონის უზენაესობა“ XIX საუკუნიდან მოყოლებული განმანათლებელთა რეფორმატორული სულისკვეთების ზეგავლენით ვითარება თანდათანობით იცვლება (თუმცა, ეს პუნქტი შესაძლოა იყოს სადაო, გამომდინარე ლოგიკიდან, რომლის თანახმადაც – „როცა მესია მოდის, უკანასკნელი სამსჯავრო უკვე აღსრულებულია“, ანუ, როცა განმანათლებელმა იწყეს თავიანთი იდეების აფიშირება, საზოგადოება უკვე ტრანსფორმირებული გახლდათ). ამოქმედდა პოლიტიკური ანატომია, შეიქმნა ძალაუფლების მექანიზმი, რომელმაც ინდივიდთა სხეულებზე (ასევე ცნობიერებაზე) რეჟიმის გაბატონების შესაძლებელი გახადა საზოგადოების ფაბრიკაში მათი თვინიერ მოქალაქეებად „წარმოება“ ნაწარმოები ინდივიდები მიზანრაციონალურად განლაგდებიან სოციალური სივრცის სხვადასხვა პოზიციებში.

ადამიანის სხეული კლასიკური ერიდან მოყოლებული წარმოადგენს ძალაუფლების ობიექტს და სამიზნეს. ძალაუფლებრივი ქსელში ჩაფესვებული ადამიანი ესაა პროდუქტი, რომლის წარმოებაც ხელენიფება რეჟიმს სოციალიზაციის მექანიზმების მეშვეობით. „სხეული ექვემდებარება მანიპულაციებს, ფორმირებას, წვრთნას. ეს ემორჩილება, რეაგირებს, ხდება მოქნილი და იკრეფს ძალას. უფორმო მასიდან უსარგებლო ხორციდან, შეიძლება დამზადდეს საჭირო მანქანა. ადამიანი-მანქანა, ესაა პოლიტიკური თოჯინა, ძალაუფლების შემცირებული მოდელი" ნებისმიერ საზოგადოებაში სხეული ძალაუფლების წნეხქვეშ იმყოფება, ძალაუფლება თავს ახვევს იძულებას, აკრძალვას, მოვალეობებს. კონტროლის მასშტაბი დროდადრო იცვლება. სხეული უკვე აგარ განიხილება მის მსგავსთა ზოგად ერთიანობაში. ადამიანის „დაპყრობა" ხდება მექანიკის დონეზე „ფაქიზი" იძულებით შედეგად იცვლება მოძრაობა, ჟესტები, მდგომარეობა, სისწრაფე... მეთოდები, რომლებიც უზრუნველყოფენ სხეულის მოძრაობის დეტალურ კონტროლს, ემსახურებიან ადამიანის ფიზიკური და სულიერი ენერგიის რეჟიმისათვის დაქვემდებარების ამოცანას. მკვიდრდება მორჩილება-სარგებლიანობის პრინციპზე აგებული ურთიერთობები, რაც ერთიანობაში შეიძლება „დისციპლინათა" სახელით მოვიხსენიოთ. მონასტრებში უხსოვარი დროიდან მოქმედებდა დისციპლინარული წესრიგი, ასევე არმიებში, სახელოსნოებსა და საამქროებში....

ევოლუციის საწყის ეტაპზე ადამიანის საზრუნავი გახლდათ ბუნების მოთვინიერება; შემდგომ, ადამიანთა მოთვინიერების პრობლემა დადგა დღის წესრიგში, თუმცა მოთვინიერების პოლიტიკა ამ შემთხვევაში აღარ ატყდებოდა თავს ყველა ადამიანს, ვინაიდან მკვეთრად იყო გამიჯნული ძალაუფლების მქონე მისი არმქონისაგან. კლასიკური ხანიდან მოყოლებული, ძალაუფლება უფროდაუფრო ფანტომურ ხასიათს იძენს; ის უკვე აღარაა არც სუვენერის არც გაბატონებული ფრენის კუთვნილება, გამოთავისუფლდება ფლობის სფეროდან და კანონის და ნორმების ძალით გარემოიცავს და განმსჭვალავს მთელს საზოგადოებას. დისციპლინარული ძალაუფლების მექანიკური წესრიგი იქცევა საზოგადოების თითოეული ელემენტისათვის „შინაგან" მოთხოვნად. ადამიანი, სოციალური ჯგუფი, ორგანიზაცია უკვე არ შეიძლება

იყოს ძალაუფლების სუბიექტი, მათ მხოლოდ ძალაუფლების ობიექტთა მოკრძალებული როლი რჩებათ. მოვლენათა თანმივდერეული ჯაჭვიდან იზადება მუტაცია. ეს სისტემის და საერთოდ ძალაუფლების სიკვდილია. ფუკო საკუთარი მსჯელობის დისკურსის მიღმა ტოვებს ამ მომენტს. ის უფრო ფაქტის კონსტატირებითაა დაკავებული ვიდრე სახელდებით.

ფუკოსთან დიდი ყურადღება ეთმობა დისციპლინარული მექანიზმების ქმედითობის უზრუნველმყოფელი მეთოდების განხილვას. დისციპლინა მოქმედებს მაქსიმით: „დანანევრე-იბატონე“, რეჟიმის ინტერესებშია საზოგადოებრივი სივრცის მკვეთრი დანაწილება. იგი მიზნად ისახავს გამოყოფილ შენაწევრებებს შორის გადაულახავი ზღუდეების აღმართვას. ჩაკეტილი სივრცეები, აი პირველი საყრდენი დისციპლინარული ძალაუფლებისა. ჩაკეტილი სივრცე ცხადია, შემდეგ ეტაპად გულისხმობს ამ სივრცეთა შევსებას მათი შესატყვისი ობიექტებით. თავდაპირველად შენდება ციხეები, სკოლები, საავადმყოფოები, ბოგანოთა თავშესაფრები, უმაღლესი სასწავლებლები, მონასტრები და ა.შ. უკვე მზა სივრცეების შესავსებად საზოგადოებამ „ანარმოებს“ დამნაშავეებს შეშლილებს, მასწავლებლებს, მოსწავლეებს, სასულიერო პირებს, ჯარისკაცებს და ნებისმიერ საჭირო პროდუქტს. „ნებისმიერ ინდივიდს მიეკუთვნება საკუთარი ადგილი, ნებისმიერ ადგილს, თავისი ინდივიდი... დისციპლინარულ სივრცეს აქვს ტენდენცია დაიყოს იმდენ სეგმანტად რამდენი დანაწილებას დაქვემდებარებული სხეული ან ელემენტიც არსებობს. აუცილებელია არამკაფიო დანაწილების, ინდივიდთა უკონტროლო გაქრობის, მათი დიფუზიური ცირკულაციის და უსარგებლო და საშიში თავმოყრების შედეგების ანულირება... საუბარია სივრცეში ადამიანთა დანაწილებაზე სადაც შესაძლებელია მათი იზოლირება და „მონახვა“. დისციპლინის პირველი სერიოზული ოპერაცია „ცოცხალ შკალათა“ წარმოქმნაა რომელიც გარდაქმნის უნესრიგო, უსარგებლო და საშიშ მასებს მონესრიგებულ სიმრავლედ“¹⁹.

დისციპლინა მუდმივად ახორციელებს კონტროლს სინამდვილეზე. ის უზრუნველყოფს სამუშაო დროის რეგულაციას,

¹⁹ მიშელ ფუკო „ზედამხედველობა და დასჯა“

დროში მოქმედებათა დეტალიზაციას, სხეულსა და ობიექტებს შორის კავშირს იჭრება ინდივიდთა პირად ცხოვრებაში, გრძნობებსა და ემოციებშიც კი და აყალიბებს მათ მოთხოვნილებებს, განმსჭვალავს მათ სრულად.

დისციპლინა, როგორც აღნიშნავს ფუკო კონტროლირებადი სხეულებიდან აყალიბებს ოთხი ტიპის ინდივიდუალურობას, უფრო სწორედ რალაცგვარ ინდივიდუალურობას, რომელიც ფლობს ოთხ მახასიათებელს: ის სეგმენტურია სივრცითი დანაწილების თვალსაზრისით; ორგანულია, თუკი მოღვაწეობის კოდირებას გავითვალისწინებთ; გენეტიურია, როცა საქმე ეხება დროის სუმირებას და კომბინირებულია ძალთა განლაგების პოზიციიდან. იმისთვის, რომ შედეგს მიაღწიოს, დისციპლინა იყენებს ოთხ ძირითად მეთოდს: აგებს შკალებს; განსაზღვრავს მოძრაობებს; აიძულებს ივარჯიშონ; და ბოლოს, რათა უზრუნველყოს ძალთა მობილიზაცია, გამოიყენებს „ტაქტიკებს“. გამოყოფილი სხეულების კოდირებული საქმიანობებისა და წვრთნის შედეგად ფორმირებული ახალი ჰომო-მექანიკუსების წარმოების ხელოვნებას ფუკო უწოდებს ტაქტიკებს ამ პროცესში გათვლილი კომბინაციების წყალობით ძლიერდება სხვადასხვა ძალთა მოქმედების ხარისხი, რაც დისციპლინარული პრაქტიკის უმაღლესი ფორმაა.

დისციპლინარული ძალაუფლება სხვადასხვა დოზით მაგრამ მაინც შეეხება საზოგადოების ყველა სეგმენტს. ცხადია არიან ძალაუფლების მქონენი და არმქონენი, პრივილეგირებულნი და ნაკლებად პრივილეგირებულნი, მაგრამ არსებობს გარემომცველი ქსელი რომელიც ნებისმიერ მხარეს იმორჩილებს მისი „პრივილეგირებულობის“ მიუხედავად. ესაა მექანიკური ძალაუფლება, რომლის დისციპლინაც ძალაუფლების საკმაოდ მსხვილი პაკეტის მფლობელისთვისაც განსაზღვრავს თამაშის წესებს.

ფუკუ აღნიშნავს: ძალაუფლების სპირალში ყოველი მორიგი შენანევრება ფართოვდება იმ ზომამდე რომ შეუძლებელია იერარქიათა ზუსტი მიჯნების განსაზღვრა. უკვე ავლნიშნეთ, რომ უსასრულოდ გაფართოებული და იმავდროულად უსასრულოდ დანანევრებული ძალაუფლება არ ექვემდებარება გაზომვას. ბუნებრივია, იბადება შეკითხვა, ძალაუფლება რომლის კოორდინატების დადგენა მიახლოებითაც კი შეუძლებელია არსებობს კი სინამდვილეში? ხომ არ გადაინაცვლა ძალაუფლებამ რეალური-

დან ჰიპერრეალურის სფეროში? აპოლონიერთმა თქვა: „როდესაც მე ვსაუბრობ დროზე, ის უკვე არ არსებობს“. სწორედ ეს ფრაზა გამოიყენა ბოდრიარმა ფუკოს მისამართით, რადგან ფუკომ იდეალურად აღწერა ძალაუფლების მექანიზმი, მაგრამ მისი „გადაადგილება“ ირეალურის სფეროში ყურადღების მიღმა დარჩა, – ძალაუფლება, როდესაც ფუკო საუბრობდა მასზე უკვე აღარ არსებობდა.

ძალაუფლება ფუკოსათვის წარმოადგენს სტრუქტურას (მასთან მოცემული ფენომენის განხილვა ემგვანება, სოციალური სივრცისა კონცეფციას), ბოდრიარისათვის, სიმულაციას.

გვაქვს ძალაუფლების ორი ტიპი: 1- ძალაუფლება, რომლის სუბიექტადაც გვევლინება ადამიანი, ადამიანთა ჯგუფი, ორგანიზაცია... 2- ე.წ თვითმყოფადი ძალაუფლება, რომლის ობიექტი და სამიზნეცაა ადამიანი, ადამიანთა ჯგუფი, ორგანიზაცია, მთლიანად საზოგადოება, რომელსაც სიღრმემდე გამსჭვალავს იგი. ერთის მხრივ გვაქვს ადამიანი, რომლის ხელშიც ძალაუფლება იარაღია, და მეორეს მხრივ, ძალაუფლება, რომლის ხელშიც თავად ადამიანია იარაღი. სწორედ ამ განსხვავების საფუძველზე ანანევრებს ბოდრიარი რეალური და ჰიპერრეალური ძალაუფლების ფორმებს.

ბოდრიარი ჰიპერრეალურ ძალაუფლებას ადარებს დაბზარულ ფრონტალურ მინას, რომელიც ფაქტიურად სრულიად გამოსულია მწყობრიდან, მაგრამ მაინც ასრულებს თავის ფუნქციას. თუმცა მიზეზი არარსებული რეალობის „რეალურობისა“, ბოდრიარისთვისაც ამოუხსნელი რჩება. ირღვევა რა დესპოტური ცენტრალიზაცია, ძალაუფლება წარმოგვიდგება ძალთა მრავალპლასტიანი მიმართებების სახით (თუმცა, ეს მიმართებანი უმედევონი არიან თავისი არსით. ძალთა ურეზულტატო მიმართებანი ერთმანეთს შორის ლოგიკურ კავშირს მოკლებულნი არიან.). საბოლოო ჯამში ძალაუფლებრივი შენანევრებები გარდაისახებიან წინააღმდეგობებში, რომელთა დაპირისპირების ძალა იმდენად მცირეა, რომ შეიძლება შევადაროთ მიკროსკოპული ატომების ქმედების ხარისხს. ე.წ. განმკარგველი ძალაუფლებისა და მისდამი დაპირისპირების ნაკადები ერთმანეთში აიღრევიან. ინდივიდის დონეზე სხეულის ჟესტები, გამოხედვა, თავდაჭერის პოზა, ერთ დისკუსში აერთიანებენ ძალაუფლების დადებით და

უარყოფით, ანუ მხარდაჭერისა და წინააღმდეგობის ნიშნებს". ძალაუფლებას, როგორც ტენდენციას, გააჩნია აღმავლობისა და ვარდნის ფაზები. ბოდრიარისათვის ძალაუფლება, თავისი ღერძის ირგვლივ წრიულად მოძრაობს. ძალაუფლების პიკის ფაზას თან სდევს მისი ჰიპერრეალურ სფეროში გადანაცვლების ეტაპი. ესაა, ალბათ – თუ მარქსის თხრობის მანერას გამოვიყენებთ – „ძალაუფლება თავისთვის". თუმცა საზოგადოებაში იგი მაინც ასრულებს მარეგულირებელი იმპერატივის ფუნქციას.

ჰიპერრეალური ძალაუფლება, ე.წ. ძალაუფლებრივი თამაშის მსვლელობაში არავის არ უტოვებს მოგების (ან წაგების) შანსს. აქ მოგებული მხოლოდ ფანტომად გარდასახული ძალაუფლებაა. მას ფუნქციონირებისათვის არ ესაჭიროება ძალაუფლების სუბიექტები. სუბიექტი თავად ძალაუფლებაა და მისი სამიზნე კონკრეტული ფენა ან ადამიანები კი არა, მთლიანად საზოგადოებაა. მსგავსად განვითარებულ მოვლენებს ბოდრიარი ნეგატიურად აფასებს, თუმცა მსგავსი დისკუსიის დაძლევის გზებს ვერ ხედავს. ნიკლას ლუმანთან „ჰიპერრეალური ძალაუფლება" კომუნიკაციის საშუალებას წარმოადგენს და გამომდინარე აქედან, ძალაუფლების სუბიექტისა და ობიექტის განსაზღვრა არ ქმნის მისთვის პრობლემას.

ბოდრიარი ძალაუფლების შესახებ თეორიაში გარკვეულწილად ავითარებს მიშელ ფუკოს ხაზს, მაგრამ მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ის თეორიული სიახლე, რაც კონკრეტულად ბოდრიარის დამსახურებაა. ლაპარაკია „ძალაუფლების სიმულაკრზე". ძალაუფლებისა და ძალაუფლების სიმულაკრის ერთმანეთისაგან გამიჯვნა, ძალაუფლებრივი თეორიის ძირითადი ამოცანაა. ამ პრობლემის გადანყევტა გააიოლებს საზოგადოებაში ფუნქციონირებადი პოლიტიკური სისტემის ხასიათის განსაზღვრას. ნიკლას ლუმანთან „სიმულაკრი" ძალაუფლების კოდის სიმბოლური გენერალიზაციის პროდუქტია. შესაძლოა ბოდრიარისა და ლუმანის განსხვავებული მიდგომა ერთიდაიმავე საკითხისადმი გამონეული იყოს მათ მიერ განხილულ ელემენტებში სხვადასხვა მახასიათებლებისადმი ინტერესით (ანუ მოცემულ შემთხვევაში ქმედითია ლოგიკა, „მედალს ორი მხარე აქვს"). ლუმანთან ძალაუფლების კოდის სიმბოლური გენერალიზაციები აიოლებენ კომუნიფიცირებას. და პოლიტიკური სისტე-

მიდან წამოსული სავალდებულო დირექტივების მიღებას. ბოდრიართან კი ძალაუფლების, სიმულაკრი ძალაუფლების, როგორც ასეთის არარსებობაზე მიუთითებს და ვინაიდან ძალაუფლება ესაა უმნიშვნელოვანესი სოციალური ელემენტი, საზოგადოების მაინტეგრირებელი საშუალება – მისი ფუნქციების დევალვაცია, მიუთითებს საზოგადოების შესაძლო დეზორგანიზაციაზე. ბოდრიარი სტატიაში „ქალაქი და სიძულვილი“ აღწერს თანამედროვე ცივილიზაციებში დიდი ქალაქებისათვის მახასიათებელ ტენდენციას. იგი საილუსტრაციოდ იყენებს ქალაქ ბაბუ-რის მაგალითს. ქალაქური ცხოვრების თანამედროვე ეტაპზე, სხვადასხვა სოციალურ კატეგორიათა შორის ძალაუფლებრივი მიჯნები ფაქტიურად ნაშლილია. ძალაშია ერთადერთი დაყოფა „საზოგადოების გერები“, ანუ – სოციალური ნარჩენები. სავალალოა ის რომ სოციალურ ნარჩენთა რიგებში აღმოჩნდება ინტელექტუალთა უზარმაზარი არმია. ქალაქი ეს ხომ საზოგადოების შემცირებული მოდელია. ე.წ. „პოსტმოდერნულ“ ქალაქში გაშლილი მოვლენები, რომლებთაც მიმოიხილვას ბოდრიარი „ქალაქსა და სიძულვილში“, ეს სხვა არაფერია თუ არა საზოგადოების მაინტეგრირებელი მორალური კოდის რღვევის შედეგად წარმოშობილი ანომიის პროცესი. ისევე როგორც სოციალურ მთელს, ცალკეულ ინდივიდსაც დაკარგული აქვს საზრისის შეგრძნება. საყოველთაოდ, როგორც ვირუსი, გავრცელებულია სიძულვილის მზარდი გრძნობა, რომელსაც კონკრეტული ობიექტი არც გააჩნია. შფოთის გრძნობას ბადებს მუდმივი გაურკვევლობის შეგრძნება, სოციალურ ქვესისტემათა შორის მიჯნების აღრევა. ყველაზე დიდ პრობლემებს კი საზოგადოების ძალაუფლებრივი სისტემის ტრანსფორმაცია შობს. ძალაუფლების გადინება პოლიტიკური ქვესისტეიდან და მისი განფენა ეკონომიკურ, კულტურულ და სხვა ერთეულებში, ბოდრიარისეული ანალიზის ლოგიკით, საფუძვლად ედება, განვითარებული ანომიის პროცესს. შეუძლებელია ცალკეულ საკითხებში არ ვალიაოთ ბოდრიარის მტკიცებულებათა ჭეშმარიტება. იგი საუბრობს ტენდენციაზე, რაც გაცილებით ადრე სხა თეორეტიკოსებმა მონათლეს გაუცხოების სახელით. მაგრამ გაუცხოება ადრინდელ სოციოლოგიურ ტექსტებში ძირითადად ასახავდა ინდივიდის ფსიქოლოგიური ტრამვირების ფონზე მის სოციალურ დეზორიენტაციას, აქ კი

თავად საზოგადოების გაუცხოებასთან გვაქვს საქმე, რაც შეიძლება იყოს საგანგაშო თავად სოციალურობის გაქრობის თვალსაზრისით. ბოდრიარი ხაზს უსვამს სოციალური რეალობის დეფორმაციას, მაგრამ გამოსავალს ამ სიტუაციიდან, ვერ ხედავს. უნდა ვივარაუდოთ, რომ სოციალურს, ისევე როგორც მის ერთერთ გამოვლინებას, ძალაუფლების ფენომენს, თავის მდინარებაში გააჩნია წრიულად განვითარების ტენდენცია. საზოგადოება ჰგავს ფენიქსს, რომელსაც სიკვდილის შემდეგ თავისი ფერფლიდან აღდგენის უნარი გააჩნია. საზოგადოების დასასრული, – ეს ცარიელი ცნებაა, დასასრული შესაძლოა გამოიწვიოს მხოლოდ გეოგრაფიულმა, ფიზიკრმა კატაკლიზმებმა, ანუ თავად ბიოლოგიური სიცოცხლის დასასრულმა. ყოველივე ზემოთ თქმული არ ნიშნავს, რომ რაც საზოგადოებაში ხდება, ყველაფერი „ნორმალური“ და არ საჭიროებს კორექტივებს, ანუ წონასწორობის მარეგულირებელ ძალისხმევებს ცალკეული ქვესისტემისა თუ „მოღვაწეთა“ მხრიდან. წინააღმდეგ შემთხვევაში იკარგება ინდივიდის მნიშვნელობა და საზოგადოებას, როგორც ქიმერას, ეწირება მოაზროვნე, გრძნობად არსებათა ყოფიერებანი. ლუმანთან მსგავსი პრობლემები არ დაინახება პრობლემათა კუთხით. ლუმანის აზროვნება ესაა მაქსიმალური რაციონალიზაციის უკდურესი ფორმა. მას შეიძლება ვუსაყვედუროთ საკუთარ თეორიებში საზოგადოებისათვის ინდივიდის მნიშვნელობის უგულებელყოფა. ფუკოსა და ბოდრიარის ნაშრომებში საზოგადოებისა და ძალაუფლებრივი სისტემის ანალიზი, ესაა ამადროულად სოციაური რეალობის ნაკლოვანებების კრიტიკა. ფუკო თანამედროვე საზოგადოების დახურულობის ხარისხის გამოსავლენად საზოგადოების შესწავლას იწყებს შემოვლითი გზებით, ანუ იკვლევს პირველ რიგში სრულიად არაპოლიტიკურ ინსტიტუტებს – შემლილთა საავადმყოფოებს, სკოლებს, ქარხნებსა და საამქროებს და ა.შ. ბოდრიარიც კვლევის პროცესში იგივე მანერას მიმართავს. იგი აანალიზებს თანამედროვე საზოგადოებაში არსებულ „წივთა სისტემას“ და კერძო საკუთრების ფლობის სტილს, შესყიდვის ფორმებს, საოფისე და საცხოვრებელი სივრცეების დიზაინს, მოდას, რეკლამას და მსგავსს. გაცილებით ადრე, ანაღთა სკოლის მამად აღიარებული მისი თანამემამულე, ფერნარ ბროდელი იგივე გეზს მისდევდა. ბროდელისა და

ბოდრიარის შეხედულებათა იდეოლოგიურ მსგავსებაზე, ზემოთ თავებშიც გვქონდა საუბარი. ფუკოს, ბროდელისა და ბოდრიარის ნაშრომებს, გააჩნიათ არამარტო ანალიზური, არამედ მაინტერპრეტირებელი ხასიათიც, რაც შეიძლება საფუძვლად დაედოს ე.წ. სოციალურ ინჟინერიას. ამით რისი თქმა გვსურს, დასახელებულ თეორეტიკოსთა ნაშრომებს, გააჩნიათ ორმაგი დატვირთვა: წმინდა შემეცნებითი და უტილიტარული. ბოდრიარი ისევე, როგორც ფუკო, – არ ცდილობს ეძიოს „ჭეშმარიტება“ ან აღმოაჩინოს სოციალურისა და საზოგადოებისათვის „სავალდებულო“ რაიმე ნორმა, რომლის მიხედვითაც ვიმსჯელებდით დახურული ან ღია საზოგადოების სახეზე ყოფნის ან არყოფნის თაობაზე. სოციოლოგიის, როგორც მეცნიერების ჩამოყალიბების საწყის ეტაპზე დიდი დავა გაჩაღდა საზოგადოების ცნების ინტერპრეტირების ირგვლივ. საზოგადოება ცხადდებოდა სოციოლოგიის კვლევის საგნად, ამიტომაც აუცილებელი იყო მოცემული ცნების ზუსტი ინტერპრეტაცია. ზოგიერთი მკვლევარი მიმართავდა, საკმაოდ ორიგინალურ მეთოდს. ისინი ინყებდნენ იმ ნიშნების ჩამოთვლით, რაც არ ახასიათებს საზოგადოებას, ანუ თავდაპირველად იკვლევდნენ, რა არაა საზოგადოება. ანალოგიურად ფუკო, მსგავსადვე ბოდრიარიც იკვლევს რა საზოგადოებას, თავდაპირველად გვიჩვენებენ რა არაა ნორმა, ხოლო შემდგომ, ინტერპრეტაციებს თავად მკითხველს ანდობენ. ფუკომ ერთ-ერთ ინტერვიუში განაცხადა: სხვადასხვა თეორიები ესაა ინსტრუმენტები ახალი თეორიის აღმოსაჩენად. ჩვენს მიერ მითითებული ავტორები, თხრობის თავიანთი მანერით, მისდევენ მეცნიერულ ეთიკას, აბსოლუტური ჭეშმარიტება არ არსებობს (ზუსტი მეცნიერებები, ყოველშემთხვევაში ამ ლოგიკიდან, გამოირიცხება), თუმცა მათ მიერ აღწერილი მოვლენები ყოველგვარი დანასაკუთხით გამყარების გარეშე გვაძლევენ არსებული სოციალური სინამდვილის ზუსტ ასახვას.

ეხლა კი კვლავ ჰიპერრეალური ძალაუფლების თემატიკას მივუბრუნდეთ. ძალაუფლება ჟ. ბოდრიარის მოსაზრებით საზოგადოებას წარუგზავნის „ცდუნებას“ და სწორედ ამ წარუგზავნის ძალით მოდის მოქმედებაში. „ცდუნება“ ბოდრიართან წარმოგვიდგება, ყოველგვარი სოციალური მოძრაობის პირველად-მძვრელ ელემენტად. ძალაუფლება, ამბობს ბოდრიარი, აცდუ-

ნებს მისი თანამდევი უკუქცევით, უკუქცევით, რომელსაც ეყრდნობა მისი მინიმალური ციკლი. „ქრება მსგავსი შეწყვილებები: ძალაუფალი და დაქვემდებარებული, მსხვერპლი და ჯალათი, არანაირი გამყოფი პოზიციები. ძალაუფლება აღსრულებდა დუალური მიმართებების პლანში, საიდანაც იგი საზოგადოებას წარუგზავნის გამონვევას (და თავადაც მიიღებს მას, ანუ გამოიწვევს) – დაამტკიცოს რომ სიცოცხლისუნარიანია. თუკი ძალაუფლება გამონვევისა და ცდუნების მინიმალურ ციკლში არ „გაიცვალა“, – უბრალოდ გაქრება. არსებითად ძალაუფალნი არ არსებობენ, ვინაიდან ძალაუფლება, არაა ფლობის საგანი. ცალმხრივობა ძალაუფლებრივი ურთიერთობებისათვის არაა ნიშანდობლივი. ძალაუფლება გაცვლითი სიდიდეა და სწორედ მის ამ მახასიათებელს ეყრდნობა ძალაუფლების სტრუქტურა, რეალურობა ძალაუფლებისა და მისი წრებრუნვის უწყვეტი ციკლი.“²⁰

პოლიტიკის აპოგეა ძალაუფლების ციკლში შედეგის სახით იწვევს ახალ ფაზას, კერძოდ ვარდნის ფაზას, რასაც თან სდევს ძალაუფლების ტრანსფორმირება საკუთარ სიმულაკრად. მოვლენათა სვლა ორმაგდება, ყველაფერი გათამაშდება ხელახლა (ძალაუფლება, ცდუნება, გამონვევა, პასუხი) მანამ, სანამ ძალაუფლება საბოლოოდ ამოწურავს თავის რესურსებს. ციკლი სიმულაკრთა თამაშში სრულდება, სადაც ყველაფერი უჩინარდება სინამდვილის ჰორიზონტის მიღმა. ბოდრიარს, ამიტომაც უსარგებლოდ მიაჩნია ძალაუფლების მიჯნების ძიება და მასზე უსასრულო საუბარი. სადღეისოდ ის თანამედროვე საზოგადოებაში ჰიპერრეალური სფეროში მყოფობს. ძალაუფლება მოჩვენებების საკრალური ჰორიზონტის ნაწილად იქცა. ჰიპერრეალური ძალაუფლება, სახეზეა, მხოლოდ, რათა დაფაროს რეალური ძალაუფლების არ არსებობა. ძალაუფლების სუბსტანცია, მოგვითხრობს ბოდრიარი, თავისი უწყვეტი ექსპანსიის შედეგად, საუკუნეების მანძილზე თანდათანობითი ტრანსფორმაციის შედეგად მოულოდნელად ირღევეა შიგნიდან და „ქრება“. ძალაუფლების გაუჩინარებით წარმოშობილი ლაკუნი, შთანთქავს სოციალურის რეალურობის მთელ სუბსტანციას. ძალაუფლება გარდაიქმნება წმინდა ნიშნად, სიმბოლოდ სოციალურისა (აქ ხდება არა მარტო

²⁰ ჟან ბოდრიარი, „ცდუნება“

ძალაუფლების „გაყალბება“, არამედ თავად სოციალურისა-სიმბოლოდ ქცეული ძალაუფლების მეშვეობით), რომლის სიმძიმეც ჩვენ გვორგუნავს.

ბოდრიარი მიიჩნევს, რომ თანამედროვეობის ამ ეტაპზე არ არსებობენ არც ინსტანცია, არც სტრუქტურა და არც ძალთა რამენაირი სერიოზულიმიმართებანი. მისი აზრით თავად სოციალური წარმოდგენს სიმულაციის მოდელს. პრიმიტიულ საზოგადოებათა ძალაუფლების იდოლიდან (რომელიც უბნობს, რადგან არაფერი აქვს სათქმელი) აქტუალურ ძალაუფლებამდე, (რომელიც არსებობს მხოლოდ იმისთვის, რომ დამალოს არყოფნა ძალაუფლებისა) იყო განვლილი მთელი ციკლი, ციკლი ორმაგი გამოწვევისა, რომელსაც ძალაუფლება წარუგზავნიდა მთელ საზოგადოებას.

ძალაუფლება არც მიზანია, არც საშუალება. ის პოლიტიკურ სივრცეს უპირისპირდეს თავის საკუთარ სივრცეს. ძალაუფლების არსი გამოწვევის ძალით მოქმედ უსასრულო შექცევადობაშია. ყველაფერი რაც სწორხაზოვანია, მათ შორის ისტორიაც, იქონიებს დასასრულს. მხოლოდ გამოწვევა წარმოგვიდგება გამონაკლისის სახით. ცდუნებისა და გამოწვევის ღერძის გარშემო ბრუნავს ძალაუფლება და ამ ბრუნვის მიზეზი ისევ და ისევ ღერძის მიზიდულობის ძალაა.

ბოდრიარის მიერ განხილული ჰიპერრეალური ძალაუფლების არსის უკეთ წარმოსაჩენად, შეგვიძლია ილუსტრაციული მაგალითის გამოყენება:

ტუტანჰამონის ოქროს საცხედრემ, ამცნო ჰოვარდ ქარტერს იმ ჭაბუკის სიდიადე, რომელიც მის წიაღში განისვენებდა. (და არა პირიქით). ოქროს ნილაბი იჩემებს, რომ ძალაუფლება არის მის მიღმა, მაშინ როცა ერთადერთი ძალა, რომელიც რეალურად მოქმედებს, მხოლოდ სიმბოლოშია. ძალაუფლების სიმბოლო, ოქროს ნილაბი, გვარწმუნებს, რომ მის მიღმა იფარება რაღაც, რაც ამ სიმბოლოს შეესატყვისება. იგივე მექანიზმი მუშაობს ძალაუფლების სიმულაკრსა და მის მიღმა დაფარული სიციარიელის შემთხვევაში. ფარაონის საცხედრეს მაგალითი სწორედ ამ ფაქტის ნათელყოფაა.

ბოდრიარი, სრულიად მართებულად შენიშნავს, – როცა ძალაუფლების ნილაბს მიღმა ძალაუფლებაა – მუხრუჭდება შექცე-

ვადობის (წრებრუნვის) პროცესი, რის გამოც ძალაუფლება, ინგრევა (ინგრევა ნებისმიერ პლანში), მსგავსადვე, როგორც ელექტროენერგია წარმოიშობა ორი განსხვავებული მუხტის შეკავშირებით, ხოლო ერთგვაროვანი მუხტები, კი ინვევენ აფექტებას. ფედორ დოსტოევსკის რომანში „ეშმაკნი“, ნიკოლას სტრავროგინი სწორედ ამიტომ „ინგრევა“ ის არამხოლოდ ასხივოსნებდა ძალაუფლებას, არამედ იყო რეალური ძალაუფლების მატარებელი. ის კი არადა, ამ შემთხვევაში, ძალაუფლების სიჭარბესთანაც გვექონდა საქმე. დოსტოევსკი „იდიოტში“ მიმართავს მეორე ვარიანტს: მიშკინი ასხივოსნებს სისუსტეს, მაგრამ ის შინაგანად განმსჭვალულია ძალაუფლებით (თანაც რეალურით!). ამჯერადაც კრახი, რამეთუ ძალაუფლების სიმულაკრი ქმედითია მის მიღმა დაფარული სიცარიელის ძალით და არა პირუკუ. რეალური ძალაუფლება, (მიშკინის შემთხვევაში), რომელიც მრუდე სარკის გავლენით სხივდებოდა სისუსტედ, გახდა დოსტოევსკის რომანის კვლავაც ტრაგედიით დასრულების მიზეზი – მიშკინი სტავროგინის დარად, ასევე „ინგრევა“. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე და ბოდრიარის ლოგიკის გათვალისწინებით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ არაა შემთხვევითი სიმულაკრის მყოფობა იქ, სადაც ის იმყოფება (ძალაუფლებისაგან დარჩენილი ლაკუნის წინა ფლანგზე) და სწორედ ამაშია ჰიპერრეალური ძალაუფლების მთელი საიდუმლოება.

ძალაუფლების კომუნიკაციური თეორიების მიმოხილვისას, ძალაუფლებისა და ე. წ. დისციპლინარული საზოგადოებრივი საკითხის უფრო ფართედ განხილვის მიზნით კვლავ მივუბრუნდებით ფუკოს სახელმძღვანელოს – „ზედამხედველობა და სასჯელი“, მოცემული ნაშრომის მეორე ნაწილში, სადაც საუბარი გვექნება კონკრეტულად პოლიტიკური სისტემის ძირითად ელემენტებზე: სახელმწიფოსა და პოლიტიკურ პარტიებზე.

ნაწილი II. პოლიტიკური სისტემა და მისი შემადგენელი კომპონენტები

2.1. პოლიტიკური სისტემის რაობა; მისი შემადგენელი კომპონენტები და ფუნქციონირების მექანიზმი

ტერმინები: „სახელმწიფო“, „ხელისუფლება“, „ნაცია“, ატარებენ შედარებით ვიწრო შინაარსს, ვინაიდან მოიცავენ პოლიტიკური ცხოვრების განსაზღვრულ ცალკეულ სფეროებს. ისინი პოლიტიკურ ინსტიტუტთა კონკრეტულ ელემენტებს წარმოადგენენ. ტერმინი „პოლიტიკური სისტემა“, მათთან შედარებით იქონიებს უპირატესობას. ეს უკანასკნელი თავის ჩარჩოებით მთელს პოლიტიკურ ცხოვრებას მოიცავს. სწორედ აქედან წარმოსდგება პოლიტიკურ თეორიებში „პოლიტიკური სისტემებისადმი“ გაცხოველებული ინტერესი.

თვალსაზრისი, რომლის მიხედვითაც პოლიტიკური სისტემა, აიგება მხოლოდ ძალაზე, იძულებასა ან ძალადობაზე არის მცდარი. იძულებასთან პოლიტიკური სისტემის კავშირი, ცხადია არის მისი ერთ-ერთი მახასიათებელი. თუმცა არა ერთადერთი. იძულებით განისაზღვრება ცნების „პოლიტიკური“ კომპონენტი, „სისტემა“ კი გულისხმობს მის შემადგენელ ელემენტთა შორის ურთიერთდამოკიდებულებას, ასევე გარემომცველ სამყაროსა და პოლიტიკურ სისტემას შორის გარკვეული საზღვრების სახეზე ყოფნას.

უნდა აღინიშნოს, რომ პოლიტიკური სისტემის საზღვრები არიან მოძრავნი (მაგალითად: ომის პერიოდში პოლიტიკური სისტემის საზღვარი მკვეთრად ფართოვდება, ვინაიდან მოსახლეობის დიდი რაოდენობა, სამხედრო სამსახურშია განეული. რეგულირებას ექვემდებარება კომერციულ კომპანიათა მოღვაწეობაც და ა.შ. ეს ყველაფერი ხდება უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად).

პოლიტიკური სისტემა, ცოცხალი ორგანიზმების დარად, ურთიერთდაკავშირებული ნაწილებისგან შედგება. საკმარისია ერთ რომელიმე ნაწილში ცვლილება და იგი რიკოშეტით აღძრავს დანარჩენს და გამოიწვევს მთელის მხრიდან რეაგირე-

ბას. ამ ურთიერთკავშირების შესწავლას დიდი როლი ენიჭება მთელის ორგანიზაციის ნათელყოფაში.

პოლიტიკური სისტემის შემადგენელი ძირითადი ელემენტებია:

1. ძალაუფლება /კონკურენციაში მყოფ ჯგუფთა შორის რესურსთა დანაწილება. იგულისხმება ჯგუფები, რომლებთაც მნიშვნელოვან გადანაყვეტილებებზე ძალუძთ ზეგავლენის მოხდენა/.

2. ინტერესები / საზოგადო მიზნები, რომელთა მიდევნებითაც ცალკეული ჯგუფები თუ პერსონები პოლიტიკური პროცესების მონაწილენი ხდებიან/.

3. პოლიტიკა / ძალაუფლებასა და ინტერესებს შორის ურთიერთქმედების საზოგადოებრივი რეზულტატი, რომელიც ჩვეულებრივ სახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის ფორმებში გამოიხატება/.

4. პოლიტიკური კულტურა / პოლიტიკურ სისტემაზე ადამიანთა სუბიექტური ორიენტაცია/.

პოლიტიკური სისტემა ფლობს განსაკუთრებულ სტილს. იგი უზრუნველყოფს ადამიანთა ქცევების კოორდინირებას, აძლევს სტიმულს ინდივიდთა მისწრაფებების გაერთიანებას; თანამშრომლობის ქსელში ჩაითრევს ახალ წევრებს, დროდადრო დასჯით, დროდადრო ნახალისებით განაპირობებს მათი მხრიდან თანხმობას.. ვინაიდან ნახალისება უფრო ეფექტურია, ვიდრე დასჯა, პოლიტიკურ სისტემას უნდა ქონდეს იმათი ნახალისების უნარი, ვინც სისტემის წესებსა და დადგენილებებს აღიარებს. რაც უფრო იშვიათად გაუწევს სისტემა ანგარიშს მისი ძალაუფლების ქვეშ მყოფთ, – დროის გამოცდების მოსაგერიებლად, მათ უფრო ნაკლები შანსი მიეცემა. პოლიტიკური სისტემის ბაზირება, დანარჩენი საზოგადოებრივი ქვესისტემების მეშვეობით გაშუალდება. ნებისმიერი პოლიტიკური სისტემა ეყრდნობა, ტერიტორიალურ ერთობას (რამეთუ ნაციონალური სახელმწიფო ხშირად რამოდენიმე ეთნიკური ჯგუფისაგან შედგება, გა.პოლიტიკური სისტემა იქონიებს ტერიტორიალურ და ეთნიკურ ბაზას). ყველაზე არსებითი მახასიათებელი პოლიტიკური სისტემისა, ესაა თვითრეგულაციის უნარი. სწორედ მისი მეშვეობითაა პოლიტიკური ერთობა და მთავრობები ეფექტური და სიცოცხლისუნარიანი.

პოლიტიკური სისტემა რთული ორგანიზმია, ის ცოცხალი არსების მსგავსად საჭიროებს სხვადასხვა რესურსებს. ისევე, როგორც ადამიანს ესაჭიროება საკვები, ნყალი, ჰაერი, პოლიტიკურ სისტემას ესაჭიროება ე.წ. „შემავალი“ იმპულსების ფორმით „მოთხოვნა“ და „მხარდაჭერა“. მოცემულ იმპულსებს სისტემა გადაამუშავებს. ამ პროცესის რეზულტატად „გამოსასვლელიდან“ ტრანსფორმირდება საბოლოო პროდუქტები. მსგავსი პროცესის მეშვეობით ადამიანის ორგანიზმი ცოცხლობს და ვითარდება, ხოლო პოლიტიკური სისტემა გამოიმუშავებს პოლიტიკას, რომლის დახმარებითაც ქმნის და ანანილებს ღირებულებებს (სიკეთეებს).

პოლიტიკური სისტემა საზოგადოების ნაწილია. მის გვერდით თანაარსებობენ სხვა სოციალური ქვესისტემებიც: ეკონომიკური, კულტურული, რელიგიური. ეს ნიშნავს, რომ საზოგადოება მრავალსპლასტიანი სივრცეა, სადაც კონკრეტულ ქვესისტემის იდენტიფიკაციას საფუძვლად უდევს დანარჩენთაგან განსხვავება.

თავად პოლიტიკური სისტემის შემადგენელ კომპონენტებად შეგვიძლია დავასახელოთ: გარემო, კომუნიკაციები, გადანყვეტილებათა შემუშავების მექანიზმები და თავად პროცედურა; გატარებული პოლიტიკის რეზულტატები. სისტემის კომპონენტები – გარემოდან შემავალი იმპულსების მიღებისა და შემდგომში მათი შესატყვის პასუხების მომზადების პროცესში-ერთმანეთში ურთიერთქმედებენ.

გარემომცველი სფერო (შიდა გარემო და გარემო, რომელიც გარემომცველი სფეროს იდენტიურია) ესაა პოლიტიკური კულტურის, სოციალური-ეკონომიკური, გეოგრაფიული პირობების, ასევე საზოგადოებაში ძალაუფლების კონფიგურაციის ერთიანობა. კომუნიკაციები მოიცავენ ინსტიტუტებს, სტრუქტურებს, პროცესებს, – ისინი აერთიანებენ „საზოგადოებასა“ და მმართველ ინსტანციებს და არიან თვისით გარანტი ურთიერთობათა ორმხრივი რეგულირებისა. საზოგადოებრივი ინტეგრირების ფუნქციას ასრულებენ პოლიტიკური პარტიები, სხვადასხვა ინტერეს ჯგუფები... ისინი გარემოდან შემოსულ მოთხოვნათა და მხარდაჭერათა იმპულსებს გადაამუშავებენ და წარუგზავნიან დეკლარირებათა ფორმით გადანყვეტილება-

თა მიმღებ სტრუქტურებს. გადანყვეტილებებზე მუშაობენ სამთავრობო ინსტიტუტები (საკანონმდებლო, აღმასრულებელი, და სასამართლო ორგანოები). გადანყვეტილებათა საბოლოო რეზულტატებს პოლიტიკური სისტემა „საზოგადოებას“ აწოდებს მასობრივი კომუნიკაციური საშუალებების რუპორით.

ნებისმიერი პოლიტიკური სისტემა აუცილებლობით გულისხმობს:

1. ადამიანთა ერთობას, რომელთაც აკავშირებთ შრომის პოლიტიკური დანაწილება. ესენია რიგითი მოქალაქეები, სამხედროები, გადასახადის გადამხდელნი, სახელმწიფო მოსამსახურეები და ა.შ. – ზოგადად ყველა ამომრჩეველი. სწორედ მოცემულ ადამიანთა ერთიანობა შეადგენს პოლიტიკურ სიმრავლეს. ყოველი ინდივიდის, ჯგუფის დამოკიდებულება, არსებული პოლიტიკური სისტემისადმი, მისი სიმბოლოების, დოქტრინების, სახელმწიფო მოღვაწეობისადმი არის ინდივიდუალური...

2. თანამდებობრივ პირთა კატეგორიას, რომელთა გადანყვეტილებები პოლიტიკური ერთობის ნევრთა მიერ აღიქმება როგორც აუცილებლობა. ესაა პოლიტიკური ძალაუფლების საფუძველი, რის გარეშეც წარმოუდგენელია პოლიტიკური სისტემის ფუნქციონირება.

3. რეჟიმს, რომელიც გახლავთ პოლიტიკური სისტემის მყოფადობის გარანტი. ანუ ესაა კონსტიტუციურ-სამართლებრივი პრინციპები, ნორმები და ღირებულებები, საზოგადოებრივი წესრიგის მარეგულირებელი ელემენტები.

4. სახელმწიფო ტერიტორიას, რაც როგორც აპრიორი მუდამ სახეზეა. ტერიტორია ასრულებს ძირითად მაინტიგირებელ ფუნქციას და იქონიებს გეოგრაფიულ გარემოში ფიქსირებულ კონკრეტულ საზღვრებს.

პოლიტიკურ სისტემათა შესწავლისას ყურადღების მიღმა არ უნდა დაგვრჩეს მისი (პოლიტიკური სისტემის) ე.წ. „შემავალი“ და „გამავალი“ ფუნქციები. ამჯერად მხოლოდ მათი ჩამოთვლით დავკმაყოფილდებით.

შემაჯალი ფუნქციები	გამომაჯალი ფუნქციები
პოლიტიკური სოციალიზაცია და რეკრუტირება	ნორმათა წარმოება
ინტერესთა არტიკულაცია	ნორმათა, წესთა გამოყენება
ინტერესთა აგრეგაცია	ნორმათა შესრულებაზე კონტროლი
პოლიტიკური კომუნიკაცია	

პოლიტიკური სისტემა ფლობს შემდეგ ფუნქციებს:

1. ექსტრაექციონალური ფუნქცია - ესაა სისტემის უნარი, განსაზღვრული მიზნებით ამოხაპოს ადამიანური და მატერიალური რესურსები (ადამიანთა ნიჭი, მხარდაჭერა, ფული...).

2. რეგულაციის ფუნქცია - ესაა ცალკეულ ინდივიდთა, სხვადასხვა სოციალურ ერთობათა საზოგადოებრივი მოღვაწეობის კონტროლირების უნარი.

3. დისტრიბუციის ფუნქცია - საზოგადოებაში მატერიალური და ნორმატიული ღირებულებების დანაწილებისა და განთავსების უნარი.

4. რეაგირების ფუნქცია - ანუ, უნარი სისტემისა საკუთარი პოლიტიკის შესაბამისად მოახდინოს რეაგირება მოთხოვნებზე.

5. სიმბოლიზირების ფუნქცია - იგი კავშირშია ლეგიტიმურობის მოთხოვნასთან. ესაა სისტემის უნარი, საზოგადოებაში დანერგოს რეჟიმისადმი რწმენა, აუცილებლობის შემთხვევაში შექმნას (მანიპულირების მიზნით, რათა ლეგიტიმურობამ არ ინეგიროს კრახი), მათი შესაბამისი ლოზუნგები და ა.შ.

როცა პოლიტიკურ სისტემათა შედარებით ანალიზს ვაწარმოებთ, პოლიტიკურ სისტემათა დიფერენციაციის გასაღები უნდა ვეძიოთ მათ შესატყვის იდეოლოგიებსა და ინსტიტუტებში, რომელთა მხარდაჭერითაც ფუნქციონირებს ნებისმიერი ტიპის სახელმწიფო.

ინსტიტუტები, ესაა აპარატები, რომელთა მეშვეობითაც წარმოებს საზოგადოებაში მართვის პროცესის გაშუალება, რასაც თავის მხრივ ორგანიზაციების ფორმით უძღვება სახელმწიფო. თითოეული ინსტიტუტი, იქნება ეს მთავრობა, პარლამენტი,

მენტი, სასამართლო, ადმინისტრაციული პერსონალი, პოლიცია თუ პოლიტიკური პარტია – წარმოადგენს თვისით სახელმწიფოებრივი რეჟიმის კომპონენტს. რაც შეეხება იდეოლოგიებს, ისინი აერთიანებენ საზოგადოებრივ ინსტიტუტთა საფუძვლად მყოფ ღირებულებით სისტემებს, რომლებიც განსაზღვრავენ პოლიტიკურ ამინდს.

პოლიტიკურ სისტემათა შორის ძირეული განსხვავება მომდინარეობს სახელმწიფოებრივი მმართველობის პროცესში პოლიტიკური ძალაუფლების დანაწილების მანერიდან. თუკი პოლიტიკური ძალაუფლება სინქრონულადაა დანაწილებული რამოდენიმე დამოუკიდებელ სუბიექტს შორის, იქნება ეს საკანონმდებლო საბჭო, აღმასრულებელი თუ სასამართლო ხელისუფლება, პოლიტიკური პარტია ან არასამთავრობო ორგანიზაცია, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ამ შემთხვევაში შეხება გვაქვს კონსტიტუციურ, ანუ დემოკრატიულ პოლიტიკურ სისტემასთან. და თუკი ძალაუფლება კონცენტრირდება ერთ რომელიმე პოლიტიკურ ჯგუფთან, ან პერსონასთან- სახეზეა ავტოკრატიული (ან ტოტალიტარული) პოლიტიკური მართვის სისტემა.

პოლიტიკურ სისტემათა კვალიფიცირებისას ხშირად ვხვდებით „ტრადიციულ-მოდერნულს“ დიხოტომიას. სისტემის ამ ორ უკიდურეს ფორმას შეესაბამება კატეგორიათა სამი წყვილი: 1. პარტიკულარიზმი-უნივერსალიზმი. 2. კომფორმიზმი-ეფექტურობა და ქმედითუნიანიობა. 3. ფუნქციონალური არადიფერენცირებულობა – ფუნქციონალური სპეციალიზაცია.

„ტრადიციულ“ – „მოდერნულს“ ტერმინებით შეძლებელია მოვიცვათ რეალობაში ობიექტივიზირებული თითოეული პოლიტიკური სისტემა. ისინი მსახურობენ შედარებითი ანალიზისათვის „იდეალურ ტიპებად“. პოლიტიკურ სისტემათა კლასიფიცირებისას ძირითადად გამოიყენება ტრიადა: „ტრადიციული პოლ. სისტემა“; „დემოკრატიული პოლ. სისტემა“; „ტოტალიტარული პოლ. რეჟიმი“. ძირითად ტიპებს შორის განთავსდებიან ე.წ. „შერეული“ ტიპები. პოლიტიკურ სისტემათა განსაზღვრისას შეგვიძლია ასევე გამოვიყენოთ დიხოტომია „ღია“ – „დახურული“ (მაგალითად, კარლ პოპერი პოლ. სისტემათა დაყოფის სწორედ ამ მანერას ერთგულებდა). მაკლასიფიცირებელი ეტალონების შერჩევას თავად თეორეტიკოსის ორიენტაცია განსაზღვრავს,

თუმცა ამ საკითხთან დამოკიდებულებაში გარკვეულწილად მისი თავისუფლება მაინც შეფარდებითია.

პოლიტიკურ სისტემათა ცნობილ ანალიზებში თავისი რაციონალურობით გამოირჩევა დევიდ ისტონისეული მიდგომა, რომელზედაც საჭიროდ ჩავთვალე შემეჩერებინა ყურადღება.

დ. ისტონი მხარს უჭერდა „გლობალური თეორიის“ შექმნას, რომელიც თავის ჩარჩოებში დაიტევდა როგორც ნაციონალურ, ასევე საერთაშორისო პოლიტიკურ სისტემათა მოღვაწეობის სფეროებს. უპირველეს ამოცანად ისტონს ესახებოდა პოლიტიკური სისტემის თვითმყოფადობის აუცილებელ პრედიკატთა ანალიზი. იგი თავის ნაშრომში მიმოიხილავდა ოთხ ძირითად კატეგორიას: პოლიტიკურ სისტემას, გარემოს, რეაქციას და უკუკავშირს.

ისტონის ინტერპრეტაციით პოლიტიკური სისტემა, ესაა ურთიერთდაკავშირებულ ელემენტთა ერთობლიობა, რომლებიც კურირებენ საზოგადოებაში ღირებულებათა დისტრიბუციას. სისტემა დაანანილებს რა ღირებულებებს, ვალდებულია უზრუნველყოს საზოგადოების წევრთა უმრავლესობის მხრიდან დანანილების მოცემული წესის აუცილებლობის ფორმით მიღება. პოლიტიკური ქვესისტემის სპეციფიკა მის გარემომცველ, დანარჩენ საზოგადოებრივ ქვესისტემებთან შედარებისას სწორედ ამ ფუნქციით გამოიკვეთება, რამეთუ იგი წარმოადგენს პოლიტიკური ცხოვრების უმნიშვნელოვანეს ცვლადს.

პოლიტიკური სისტემა არის „ღია“ და გამომდინარე აქედან, თავის თავზე განიცდის გარემოს ზემოქმედებას. ეგუება რა გარემო პირობებს – მარეგულირებელი მექანიზმების დახმარებით, პოლიტიკური სისტემა გამოიმუშავებს საპასუხო რეაქციას. დასახელებული მექანიზმების მეშვეობით პოლიტიკური სეგმენტი არეგულირებს საკუთარ ოპერაციებს, საჭიროების მიხედვით ცვლის და გადაასხვავფერებს საკუთარ სტრუქტურას. თუკი სისტემამ ვერ მიიღო ზომები საკუთარი ფუნქციონირებისათვის ხელისშემშლელი პროცესების მოსაგვარებლად (რომლებიც მომდინარეობდნენ გარემოდან), თუკი ხელისუფლება ვერ უზრუნველყოფს საზოგადოებისათვის წარგზავნილი დირექტივების აღსრულებას – პოლიტიკური სისტემა უბრალოდ დაირღვევა. დ.

ისტონის ნაშრომებში ძირითადია ცვალებადობის მეშვეობით პოლიტიკური სისტემის შენარჩუნების იდეა.

დ. ისტონის თანახმად, პოლიტიკური სისტემის გარემოს-თან ურთიერთგაცვლა და ურთიერთქმედება ხორციელდება მოთხოვნათა „შესვლა-გამოსვლის“ პრინციპით. სისტემაზე მიმართულია გარკვეული მოთხოვნები, ან კიდევ მხარდაჭერის სხვადასხვა გამოხატულებანი. მოთხოვნები ჩვეულებრივ ე.წ. საზოგადოებრივი აზრის ფორმით გამოიკვეთება. ძირითადად ესაა ძალოვანი ორგანოებისადმი მიმართული მოსაზრებები საზოგადოებაში ღირებულებათა სასურველი თუ არასასურველი დანაწილების თაობაზე. მხარდაჭერა განსაზღვრავს ძალაუფლებრივ ორგანოთა შეფარდებით სტაბილურობას, იგი უზრუნველყოფს კონსენსუსს პოლიტიკური ერთობის ნევრებს შორის.

პოლიტიკურ სისტემაში მხარდაჭერის ძირითადი ობიექტია ხელისუფლება (ძალაუფლება), რეჟიმი და პოლიტიკური ერთობა. ძალაუფლების ქვეშ ისტონი მოიაზრებს როგორც ფორმალურ, ასევე არაფორმალურ ინსტიტუტებსაც. პოლიტიკური რეჟიმი, ესაა მდგრად მოლოდინთა თავისებური მატრიცა, ხოლო პოლიტიკური რეჟიმის ქვეშ გვესმის ადამიანთა (პერსონათა) ჯგუფი, რომლებთაც, როგორც უკვე ზემოთ მივუთითეთ, – აერთიანებთ პოლიტიკური შრომის დანაწილება.

„შემოსასვლელი“ არხებიდან ხორციელდება სისტემაზე გარემოს ზემოქმედება, რომლის რეზულტატადაც იშობა „გამომსვლელი“ არხიდან წარდინებული რეაქცია. ანუ საუბარი გვაქვს ღირებულებათა დანაწილების შესახებ ავტორიტეტულ გადაწყვეტილებებზე. აქედან წარმოდგება პროცესი, რომელიც იწოდება პოლიტიკურად – ესაა ინფორმაციის გადამუშავება „შემოსასვლელიდან“ „გასასვლელში“. პოლიტიკური სისტემა რეაგირებს რა გარემოს სიგნალებზე, საზოგადოებაში იმავდროულად ახორციელებს ცვლილებებს და უზრუნველყოფს სტაბილურობას. სტაბილურობა მისი მოღვაწეობის ფუნქციონალური მახასიათებელია, ხოლო თვითმყოფადობის შენარჩუნება კი პრინციპიალური მახასიათებელი.

ისტონისათვის პოლიტიკა ღირებულებათა ნებელობით დანაწილებაა, ანუ ამათუ იმ მოვლენის განსაზღვრული მნიშვნელობით ავტორიტეტული დატვირთვა. პოლიტიკური სისტე-

მა შეიძლება განისაზღვროს, როგორც ურთიერთქმედებათა ერთობლიობა, რომელთა მეშვეობითაც ინარმოება სიკეთეთა ნებელობითი დანაწილება. საზოგადოებაში პოლიტიკურ ურთიერთქმედებათა ერთობლიობა იწოდება პოლიტიკურ სისტემად.

ისტორიი წერს: საზოგადოებაში პოლიტიკური ზემოქმედებანი შეადგენენ ქცევის სისტემას. პოლიტიკური ცხოვრება უნდა განვიხილოთ, როგორც გარემოში ჩართული ქცევათა სისტემა. პოლიტიკური ცხოვრების სისტემური ანალიზი ეფუძნება გარემოში ჩართული სისტემის შემეცნებას, რომელიც თავისთავზე განიცდის გარემოს ზემოქმედებასაც.

ისტორიი გვთავაზობს პოლიტიკური სისტემა „შავი ყუთის“ დარად წარმოვიდგინოთ და ანალიზის პროცესში ყურადღების გარეშე დავტოვოთ ის, რაც მის შიგნით ხდება, რამდენადაც სისტემური ანალიზი მოიცავს ძირითადად სისტემისა და გარემოს მიმართებებს. გარემო შესაძლოა განხილულ იქნეს ორ ასპექტში: შიდასოციალური და გარესოციალური გარემო. შიდასოციალური გარემო მოიცავს არაპოლიტიკურ სისტემებს, რომლებიც შედიან იმავე გლობალურ საზოგადოებაში, რომელსაც ეკუთვნის განხილვადი, კონკრეტული სისტემა (ეკოლოგიური, ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და დანარჩენი სოციალური ქვესისტემები). გარესოციალური გარემო, მოიცავს გლობალური საზოგადოების გარეთ არსებულ ყველა სისტემას (საერთაშორისო პოლიტიკური, ეკოლოგიური და სოციალური სისტემები).

პოლიტიკური სისტემის ჩვენ მიერ განხილული ანალიზი ეყრდნობა ვასილი ლეონტიევის მეთოდს (ლეონტიევმა შეიმუშავა „ხარჯის გაღება-ამოღების“ და შიდასისტემური დინების მოდელი, მან შექმნა გლობალური ეკონომიკის მაკეტი. ეკონომიკურ მეცნიერებათა დარგში, ეკონომიკაში შიდასისტემური მიმართებების თაობაზე დაწერილმა შრომამ მას 1973 წელს ნობელის პრემია მოუტანა).

პოლიტიკური მექანიზმების ფუნქციონირება შეიძლება შევადაროთ ეკონომიკური ქვესისტემის მუშაობას.

მოთხოვნათა დიდი რაოდენობით, სისტემის გადატვირთვა – მითუმეტეს თუკი ისინი შინაარსობრივად ერთმანეთს ეწინააღმდეგებიან – განაპირობებს რეაგირების მექანიზმების ბლოკირებას. გადატვირთვა შეიძლება იყოს რაოდენობრივი და ხარისხობ-

რივი – ეს უკანასკნელი (volume stress) გაცილებით რთული მოსაგერიებელია. პარლამენტს არ გააჩნია მისთვის მიწოდებულ კანონპროექტთა ყველა ტექსტის განხილვის საშუალება. მთავრობას ფიზიკურად არ ძალუძს მისთვის წაყენებულ ყველა მოთხოვნაზე რეაგირება. ისტონი მოთხოვნებით გადატვირთულ პოლიტიკურ სისტემას აღარებს აეროპორტებისათვის ჩვეულ სიტუაციას: რამდენადაც თვითმფრინავების დაშვებისა და ფრენის დრო იცვლება, დისპეჩერი სულ უფრო უუნარო ხდება უზრუნველყოს თვითმფრინავთა დაშვება გეგმაზომიერად.

ხარისხობრივად გადატვირთვა უკავშირდება მოთხოვნათა სირთულეს, რომლებიც სისტემას წაეყენება. ისინი რთულ, დელიკატურ პრობლემებს ეხებიან, რომელთა მოგვარებაც საჭიროებს ხანგრძლივ დროს, სისტემა კი სათანადო მოქმედებებისათვის შესაძლოა კონკრეტულ მომენტში შესაძლოა კონკრეტულ მომენტში დროის დეფიციტს განიცდიდეს.

მოთხოვნები უნდა იყოს შეთანადებული, სისტემის შესაძლებლობებთან. ამასთან დაკავშირებით ისტონი სამ ძირითად ფუნქციას გამოყოფს;

1. მოთხოვნათა გამოხატვა, მოცემული ფუნქციის მეშვეობით წარმოებს სხვადასხვა მოთხოვნათა ფორმულირება და მათი პოლიტიკური სისტემებისადმი წარგზავნა (უპირატესად ზეგავლენის ჯგუფებისადმი);

2. მოთხოვნათა რეგულირება, მოთხოვნებმა შესაძლოა წაღეკონ სისტემა, თუკი მათი ნაკადი გარკვეულ კალაპოტში არ განთავსდება.

ხელისუფლებას ჩანასახშივე შუძლია პოტენციური მოთხოვნების აღკვეთა. როდესაც მოსალოდნელი პოტენციული მოთხოვნის სუბიექტს, პოლიტიკური სისტემა უქმაცოფილებს რომელიმე სხვა მოთხოვნილებას, ამან სავარაუდოა, შეაქაოს პოლიტიკური სისტემისათვის შდარებით არასასურველი მოთხოვნები. გარემოდან შემოსულ იმპულსებს „უპირისპირდება“ სისტემის შიდა პოლიტიკა, რასაც ისტონი შიგნიდან წამოსულ იმპულსებს (Within inputs) უწოდებს. „გადატვირთვისას“ სისტემა სიტუაციიდან გამოსვლის ორ ვარიანტს ფლობს: I – კომუნიკაციური არხების გამტარობის ამღლება. რაოდენობრივად და ხარისხობრივად, ინფორმაციულ არხებში მოძრაობა გაიოლდება

(რასაც ხელს უწყობს კადრების სპეციალიზაცია, ბიუროკრატიის გაფართოება და ა.შ.) და შემთხვევაში II – მოთხოვნათა გადამუშავება მათი რაოდენობის შემცირების მიზნით (ამ შემთხვევაში სისტემას შეუძლია რეპრესიული მექანიზმების გამოყენება).

3. მოთხოვნათა შეზღუდვის ფუნქცია – მისი წყალობით სისტემატიზირდება მოთხოვნათა ნიაღვარი, წეესრიგდება და დაიყვანება ალტერნატივათა შეზღუდულ რაოდენობაზე. ამგვარად, იდენტურ მოთხოვნათა სიმრავლე დაიყვანება ერთ კონკრეტულ მოთხოვნაზე, რომელიც ახერხებს მათ რეზიუმირებას. სხვადასხვა არაერთგვაროვანი მოთხოვნები სინთეზირდებიან ერთ გლობალურ მოთხოვნაში, რასაც ისტონი "მოთხოვნათა კომბინაციას" არქმევს (იგივეს ალმონდი – "ინტერესთა აგრეგაციას" უწოდებს). პოლიტიკურ პარტიათა პროგრამები, ასევე მოთხოვნათა კომბინაციას ემსახურებიან. პარტიები პარმონიაში მოიყვანენ და კრებენ იმათ მოთხოვნებს, ვისი ინტერესების გამომხატველადაც გვევლინებიან. პარტიის მიერ ჩამოყალიბებული მოთხოვნები შემდგომში მმართველობამ პოლიტიკური პროგრამებით უნდა გაითვალისწინოს.

შემაჯალი იმპულსები, მოთხოვნათა გვერდით, გამოიხატება მხარდაჭერის ფორმებითაც. მხარდაჭერა – ესაა საზოგადოების მხრიდან სისტემისათვის საკეთილდღეო ქცევათა და პოზიციით ნაირსახეობა. მაგალითად: პატრიოტიზმი, ან ერთგულება იმ ხელისუფლებისადმი. რომელიც იმყოფება სახელმწიფოს სადავეებთან, მისი მხარდჭერის მიზნით დემონსტრაციების ან პრესაში კამპანიების ჩატარება, სამხედრო მოვალეობის აღსრულება, გადასახადთა გადახდა და ა.შ.

ისტონი გამოყოფს მხარდაჭერის სამ ტიპს: 1 – მხარდაჭერა მთლიანი პოლიტიკური ერთობისადმი, ანუ ერთგულება კოლექტივის, ნაციონალური ერთობისადმი; 2 – რეჟიმის მხარდაჭერა, რომელიც გაიგება როგორც "თამაშის წესები". რეჟიმი ესაა ღირებულებათა ერთიანობა (მაგ., სიტყვის თავისუფლება, შეხედულებათა პლურალიზმი და ა.შ.), ნორმები (კონსტიტუცია სამართლებრივი, ზნეობრივი...) და ძალაუფლების სტრუქტურა (ე. ი ძალაუფლებრივი როლების დიფერენციაცია); 3- ძალაუფლების ორგანოთა მხარდაჭერა, ე.ი იმათი მხარდაჭერა, ვინც

თანამდებობიდან გამომდინარე ასრულებს პოლიტიკურ სისტემაში ძალაუფლების ფუნქციებს. ისტონი წერს: "ნებისმიერ სისტემაში სახეზეა პირები რომელთაც უფლება მოსილება გააჩნიათ, ილაპარაკონ მთლიანად სისტემის სახელით, მათ შეიძლება უწოდოთ მთავრობა, ძალაუფალნი). ზოგიერთ სისტემაში, რომელიც იმართება ქარიზმატული ლიდერებით, ხელისუფლებას თავისუფლად ძალუძს რეჟიმის მხარდაჭერის ჩანაცვლებაც, ანუ ადგილი აქვს ხელისუფლების პერსონალიზაციას.

განსახილველი დაგვჩა "პროდუქტი" პოლიტიკური სისტემისა. ყოველ იმპულსს, გარემოდან შემოსულს პოლიტიკური სისტემა უპასუხებს მიგებულ გადანყვეტილებათა ფორმით. სისტემა აკმაყოფილებს მოთხოვნებს და ინვესტს მხარდაჭერას (უფრო რთულ სიტუაციებში – პირუკუ) სისტემის "გამოსასვლელისაკენ" მოემართება ახალი კანონები, რეგლამენტები, სუფსიდიები, ინფორმაციული კომპანიები, სახელმწიფოებრივი ასიგნაციები და ა.შ ისტონი სიმბოლური ხასიათის განცხადებებს ძალოვანთა გადანყვეტილებებისათვის მახასიათებელ მნიშვნელობას ანიჭებს.

სისტემა თავისი "პროდუქტით" იძლევა პასუხს მისთვის მოწოდებულ იმპულსსზე, ასეთ პროდუქტებს კი წარმოადგენენ გადანყვეტილებანი და მოქმედებანი. გადანყვეტილებათა განხორციელება უზრუნველყოფილია კანონის ძალით. მოქმედებანი ასეთ მაიძულებელ ხასიათს არ ფლობენ, თუმცა ისინიც იქნობენ მოქალაქეთა ცხოვრებაზე გავლენას (მაგ., ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკა, საგარეო ურთიერთობები და ა.შ.).

პოლიტიკური სისტემა თავის გარემოსთან ღრმა ურთიერთკავშირში იმყოფება. სისტემა უნდა გარდაქმნას შემოსული მოთხოვნები და შესაბამისად მხარი დაუჭიროს გადანყვეტილებებსა და მოქმედებებს, იმ პირობით, რომ მათ აღმოაჩნდებათ სისტემის თვითრეგულაციისათვის საკმარისი ძალები. ე.წ. რეგულირება უნდა განხორციელდეს შემოვლითი გზით, როგორც ეს ხდება კიბერნეტიკაში. ყოველი გადანყვეტილება არის წყარო ახალი მოთხოვნისა თუ მხარდაჭერისა. იქმნება ჩაკეტილი წრე, უწყვეტი ნაკადი, რომელსაც მხოლოდ დინამიური მიდგომით თუ შევიმეცნებთ.

"გასასვლელიდან" პოლიტიკური სისტემა იძლევა პასუ-

ხებს იმაზე, რაც "შემოსასვლელიდან" წამოვიდა. მაგრამ ეს პასუხები, თავის მხრივ, ასევე რიაგირებენ "შემოსასვლელზე" და მოქმედებენ მათზე. ესეიგი, სახეზეა უკუკაშირის პროცესი.

ისტორიი პოლიტიკურ სისტემას გლობალური საზოგადოების ჩარჩოებში ათავსებს. ისტორიის შრომებში პოლიტიკური სისტემა მნიშვნელობს თავისი ფუნქციური ზემოქმედების ძალით, და არა საზოგადოებრივ ქვესისტემათა შორის თავისი პრივილიგიზებულიობით (ძალაუფლებაზე მონოპოლიის თვალსაზრისით). ამრიგად ბოლო ედება მითებს, რომლებითაც გარემოცული იყო სახელმწიფო, ვითომდა ტრანსცენდენტალური, იდუმლი აპარატი". პოლიტიკური სისტემა ესა უბრალოდ ინსტრუმენტი, მექანიზმი, რომელიც საზოგადოებიდან მომავალ სოციალური იმპულსების გარდაქმნის პოლიტიკურ გადანაცვლებებად და მოქმედებებად და სწორედ ამ ფაქტის კონსტატაცია არის დ.ისტონის უდიდესი დამსახურება. პოლიტიკურ სოციოლოგიასთან მიმართებაში დ. ისტონმა იგივე როლი ითამაშა რაც ტ. პარსონსმა ზოგად სოციოლოგიასთან მიმართებაში.

2.2 სხვადასხვა პოლიტიკურ სისტემათა შესატყვისი აზროვნების ფორმები

როდესაც აზროვნების ფორმებს განვიხილავთ პილიტიკურ სისტემებთან მიმართებაში (მათ კონსტექსტში), ცხადია არ ვგულისხმობთ ლოგიკის სახელმძღვანელოებში წარმოდგენილი აზროვნების ცნების შინაარსს. ამ შემთხვევაში აზროვნება გვაინტერესებს როგორც საზოგადოებრივ სინამდვილეში ფუნქციონირებადი, კოლექტიურ მოქმედებათა მარეგულირებელი იარაღი, რომელიც იმართება პოლიტიკური სისტემების მიერ.

პოლიტიკის სისტემა აწარმოებს არამხოლოდ ძალაუფლებას, არამედ აზროვნების მისთვის შესატყვის, ეფექტური ფუნქციონირებისთვის საჭირო ფორმას, რომელიც ძალაუფლების დარად მოქმედებს პოლიტიკის ქვესისტემის ფარგლებს მიღმაც, მთელი საზოგადოების მასშტაბით. პოლიტიკური სისტემის ძალისხმევით ამოძრავებული აზროვნება გარკვეულ ეტაპზე შესაძლოა შეიცვალოს, თავად პოლიტიკური სისტემისაგან

დამოუკიდებლად, ვთქვათ „დროის“ მოთხოვნით – De lege lata²¹, რაც თავის მხრივ გამოიწვევს პოლიტიკის სისტემაში ტრანსფორმაციებს. აქედან გამომდინარე, მიზეზ-შედეგობრივი მიმართებები პოლიტიკის სისტემასა და აზროვნების ფორმას შორის არის წრიული (და ეს კანონზომიერი მოვლენაა).

შესაძლოა იდეოლოგიას და მოცემულ კონსტიტუტს განხილულ აზროვნებას შორის გავავლოთ პარარელი, თუმცა მათი გაიგივება არამართებულია, ვინაიდან სიმრავლე „აზროვნება“ თავის თავში მოიცავს სიმრავლეს (იდეოლოგიას). ყოველი იდეოლოგია წარმოადგენს აზროვნებას, მაგრამ არა პირუკუ. აზროვნების ესა თუ ის ორმა, შესაძლოა თავის თავში იტევდეს რამდენიმე იდეოლოგიას. ასეთ მრავლისმომცველ საზღვრებს ფლობს ღია პოლიტიკური სისტემისათვის შესატყვისი კრიტიკული აზროვნების ფორმა, მაშინ როცა დახურულ პოლიტიკურ სისტემაში გაბატონებული დოგმატური აზროვნება ჰგუობს ხოლოდ ერთ, ტოტალურ იდეოლოგიას.

პოლიტიკური სისტემა მხოლოდ ძალაუფლებაზე დაყრდნობით ვერ იფუნქციონირებს. მხოლოდ მაშინ თუკი ის თავის მიზნებს აკავშირებს თავისებურ პოლიტიკურ ფილოსოფიასთან, სამყაროს პოლიტიკურ კონცეფციასთან, შეიძენს თავის ფუნდამენტალურ მნიშვნელობას... პოლიტიკა (პოლიტიკური სისტემა) ცდილობს საკუთარი პოზიციების ფილოსოფიურად დაფუძნებას ის პოლიტიკურ შეხედულებებს გადააქცევს ფილოსოფიურ კრედოდ, მსოფლმხედველობად, აზროვნების კარგად შემუშავებული მეთოდებით და წინასწარ განსაზღვრული დასკვნებით. რეზულტატად ერთმანეთს ერწყმის პოლიტიკური და მეცნიერული აზრი, პოლირიკა მიიღებს მეცნიერულ იერს, ხოლო მეცნიერული აზრი თავის მხრივ მიიღებს პოლიტიკურ შეფერილობას.

კ. მანჰაიმისათვის პოლიტიკის სისტემის საყრდენი, მის მიერ გამომუშავებული აზროვნების სტილი ძალებს იკრეფს მეცნიერებიდან კერძოდ კი ფილოსოფიიდან, ხოლო ჰერბერტ მარკუზესათვის კი სამანქანო წარმოებიდან. „ანმყო დროში პოლიტიკური სისტემა აფუძნებს თავის თავს სამანქანო წარმოე-

²¹ ლათ. მოქმედი კანონის თვალსაზრისით

ბისა და აპარატის ტექნიკური ორგანიზაციის მეშვეობით" (პ.მ). მარკუზეს აზრით, ინდუსტრიულ საზოგადოებაში პოლიტიკური სისტემა ნერგავს „ერთგანზომილებიან აზროვნებას“, რომლის ძალისხმევითაც საზოგადოება გარდაისახება ერთგანზომილებიან სივრცედ, რომელიც შობს „ერთგანზომილებიან ადამიანებს" რომელთა ნების მართვა მათი ერთგანზომილებიანობიდან გამომდინარე იოლია. ტექნიკური პროგრესის დახმარებით პოლიტიკური სისტემა ახერხებს „კომფორტაბელური, მშვიდი, ზომიერი, დემოკრატიული არათავისუფლების გამეფებას" (პ. მარკუზე "Одномерный человек") მარკუზესთან ინდუსტრიალური საზოგადოების პოლიტიკური სისტემის ძალა განპირობებულია კონტროლის ახალი ფორმების შემოღებით. პოლიტიკური სისტემის მიერ ამოძრავებელი აზროვნების მანქანა თავის ძალებს ხაპავს ტექნიკიდან და "განტენბაინობიდან". რას ვგულისხმობ "განტენბაინობაში" ესაა იდეაციის უნარის უსაზღვრო ნახალისება მოქმედებათა ბლოკირების მიზნით. შარლ ბოდლერს აქვს ასეთი ლექსი პროზად "ორმაგი ოთახი" კედლებში მოქცეულ ადამიანს "კეთილი დემონი". მოჰმადლეს "ცისფრად და ვარდისფრად შეფერილ ზმანებებს"-ეს კეთილი დემონი, "სათაყვანო კერპი, ოცნების დედოფალია", რომლის ჯადოსნობის ძალით მონასაც კი თავი დაუსრულებელი სივრცეების პატრონი ჰგონია. მას ავინყდება საშინელი რეალობა, რომლის შეცვლაც მხოლოდ მოქმედების ძალითაა შესაძლებელი სომნაბულურ მდგომარეობაში კი მარად ერთ ადგილზე რჩება – ტანჯვით სავსე ოთახში.

პოლიტიკური სისტემის მხრიდან მომდინარე აკრძალვები უკვე აღარაა თვალშისაცემი, ვინაიდან „ნეიტრალიზირებულია" ნახალისებათა მრავალფეროვანი რიგით. ქრება პრივილეგიურბულობის თვალშისაცემი ნიშნები, „მუშა და ბოსი სიამოვნებას ლებულობენ ერთი და იმავე ტელეგადაცემებისაგან; ისვენებენ ერთსა და იმავე სანატორიუმებში; მდივანს აქვს ისეთივე მაკიაჟი, იმდენადვე ეფექტური, როგორც უფროსის ქალიშვილს; შავკანიანს ჰყავს „კადილაკი" და ყველანი კითხულობენ ერთსა და იმავე გაზეთს" (პ.მარკუზე) – იქმნება ილუზია იერარქიათა გაქრობისა; ძალადობის აღმოფხვრის საილუსტრაციოდ აიკრძალა

სიკვდილით დასჯა; სიტყვის თავისუფლებამ დანერგა მოქმედების თავისუფლებაში ცრუ რწმენა და ა.შ.

მარკუზეს აზრს თუ განვავითარებთ, სისტემა განტენბაინად ყოფნის "პრივილეგიას" არ კრძალავს. პირიქით ნაახალისებს კიდევაც (მაქს ფრიშის რომანში-"ვიქნები თუნდაც განტენბაინი"-მთავარი მოქმედი გმირი დროს მთლიანად წარმოსახვით თამაშებში ჰკარგავს. ნაწარმოების ჩარჩოში განვითარებული მოვლენები მხოლოდ წარმოსახვაში ხდება. გმირი იცვლის სახელებს, როლებს, სიტუაციებს... ფაქტიურად კი ცვლილება არ ხდება და სწორედ ამაში მდგომარეობს განტენბაინობის არსი). ოცნება, ცხადია მოითხოვს გარკვეულ ენერგიას. მოქმედებისათვის საჩირო ენერგია სწორედ ოცნებაში სუბლიმირდება, იხარჯება და ადამიანი სისტემისადმი პროტესტის სურვილსაც ჰკარგავს, თანაც როცა კონპენსაციის სახით მიიღებს ტექნიკური პროგრესის პრივილეგიებს.

თუ კ. მანჰაიმთან პოლიტიკური სისტემის საყრდენი არის ფილოსოფიაზე, მეცნიერებაზე აგებული აზროვნება, ჰ.მარკუზესათვის ესაა ტექნიკისა და სიმულაციების ძალაზე აგებული აზროვნება. რაც შეეხება აზროვნების "საყრდენებს" (თუ შეიძლება ასე ვთქვათ). ამ შემთხვევაში ჩვენ ზემოთქმულით დავკმაყოფილებით, რათა ამ საკითხზე საუბარი უსასრულოდ არ გაგრძელდეს და მივუბრუნდებით კვლავ აზროვნების ფორმებს, რომლებიც მოცემულ ქვეთავში უნდა განვიხილოთ ესნია: ტრადიციული, კულტურული და დოგმატური ფორმები აზროვნებისა.

ორგანული პოლიტიკური სისტემისათვის მახასიათებელია აზროვნების ტრადიციული ფორმა. "ყველაფერი ისეთივეა, როგორც იყო მუდამ, შესაბამისად-არ შეიძლება იყოს სხვაგვარად" – ეს შეიძლება ჩავთვალოთ აზროვნების ტრადიციული მდოგმის ცენტრალურ რგოლად. მისი ლოგიკა არასრულფასოვანია. ის ფაქტი, რომ ცენტრალური პრინციპი მცდარი და არალოგიკურია ნათელყოფს აზროვნების ტრადიციული ფორმის შინაარსს, ის შინაგანი დეფექტის მატარებელია. ლოგიკა და დისკუსიის წარმართვის სხვა საშუალებები სასარგებლოა, როცა სახეზეა ალტერნატივა, როცა სახეზეა საჭიროება არჩევანისა. უცვლელი საზოგადოება (და შესაბამისად უცვლელი პოლიტიკური სისტემა) ხასიათდება ალტერნატივათა არარსებობით. არის მხოლოდ ერთი ნაკ-

რები სიტუაციათა, რომელიც მიეწოდება გონებას: ანუ ის რაც არსებობს მოცემულ მომენტში ცხადია შესაძლოა რაიმე ალტერნატივის წარმოსახვა, მაგრამ წარმოსახვა წარმოსახვად რჩება, რამეთუ მათი განხორციელებისათვის საჭირო გზები არ არსებობს. ასეთ ვითარებაში საუკეთესოა ყველაფრის ისეთად მიღება როგორათაც არის. ველი აზროვნების, აბსტრაქტული თეორეტიზირებისა და კრიტიკისათვის შეზღუდულია. აზროვნების უმთავრესი ამოცანა ესაა-კამათის შეჩერება და საგანთა არსებული წესრიგისადმი შეგუების საშუალებათა მოძიება, რაც ყველაზე პრიმიტიულ განზოგადებებს მოითხოვს."²²

მიუხედავად იმისა, რომ ტრადიციული აზროვნების ლოგიკა არასრულფასოვანია, ის შესანიშნავად ასრულებს თავის ფუნქციას უცვლელ სისტემაში: შეიცავს ყველა კონკრეტულ აუცილებელ ინფორმაციას. ის წარმოადგენს უმარტივეს გზას უმარტივესი სამყაროს განსახილველად, ვინაიდან თავს არიდებს ზედმეტ გართულებებს. როგორც კი ორგანულ სისტემაში თავს იჩენს ახალი ინტერპრეტაცია, ის ავტომატურად გარდაისახება ტრადიციაში და იმის ძალით რომ ნაშლილია ზღვარი წარსულსა და აწმყოს შორის, ის მიიღება იმგვარად, თითქოს არსებობდა საუკუნეებიდან მოყოლებული ასე რომ ცვალებადი სამყაროც კი საკმაოდ დიდხანს მიიჩნევა უცვლელად.

უცვლელ სისტემაში (ორგანულ სისტემაში) ამოსავალი არის სოციალური მთელი და არა შემადგენელი ინდივიდი. ინდივიდი, როგორც ასეთი არ არსებობს. უფრო მეტიც, სოციალური მთელი, ესაა არა აბსტრაქტული იდეა, რომელიც ეწინააღმდეგება პიროვნების იდეას, არამედ კონკრეტული მთლიანობა, რომელიც მოიცავს თავის თავში ყველა წევრს. წევრები ორგანული სისტემისა ესაა მისი განსხვავებული ორგანოები. მათ არ შეუძლიათ სისტემის გარეშე არსებობა, ხოლო სისტემის შიგნით მათთვის არის ერთი ალაგი, სეგმენტი – სწორედ ის რომელსაც მიეკუთვნებიან, რომელშიც მყოფობენ. ფუნქციები, რომლებსაც ისინი ასრულებენ, განსაზღვრავენ მათ მოვალეობებსა და უფლებებს. "გლეხი ისევე მკვეთრად განსხვავდება მღვდლისაგან როგორც კუჭი – ტვინისაგან" (ჯ.სოროსი). მარ-

²² კ. მანჰაიმი, „იდეოლოგია და უტოპია“

თალია, ადამიანებს გააჩნიათ შეგრძნებები და ფლობენ აზროვნების უნარს, მაგრამ რამდენადაც მათი როლი სისტემაში მკვეთრად განსაზღვრულია, არაფერი შეიცვლებოდა ცნობიერება საერთოდ როდესაც არ ჰქონოდათ. ყველამ იცის თავისი "ადგილი", როგორც უნდა მოიქცეს, რამეთუ ასე იყო ყოველთვის, და ასევე უნდა გრძელდებოდა, და ეს ტრადიცია – კანონის, წესების ჩვეულებების ფორმით – წარმოადგენს საყოველთაო თანხმობის ობიექტს. "ტრადიცია არის ინოვაციის დავინწყება პირველ წყაროების დამალვა, გადახრების ოკულტირება, მიჩქმალვა" (დ. კოლა).

ორგანული სისტემის ერთობა მტრულია ერთობის სხვა ტიპებისათვის კერძოდ კაცობრიობის მთლიანობისადმი ამ სისტემისთვის უცხოა იდეა ყველა ადამიანისთვის თავადი თანახმობისა და მათი ხელშეუხებელი უფლებების შესახებ. თავად ფაქტი ადამიანური გვარისადმი მიკუთვნებულობისა, არ გულისხმობს არანაირ უფლებას. კანონის თვალში მონა ბატონის დანარჩენი ქონებისაგან არაფრით განსხვავდება. პრივილეგიები უკავშირდება წოდებას, მდგომარეობას და არა ადამიანს. მაგალითად შუასაუკუნეებში მინა მეტად ღირებულია ვიდრე მინის მეპატრონე. უკანასკნელს პრივილეგიები მხოლოდ მინის მეშვეობით მიენერება.

ყველა გადანყვეტილება, მიღებული წარსულში, უსასრულოდ გამოსადეგია გამოყენებისათვის. ეს წანამძღვარი მცდარია, მაგრამ ხელსაყრელია და შესაძლოა ორგანული სისტემის დაშლის შემდგომაც არსებობდეს, (ანალოგიურად, ისევე როგორც მიცვალებულს ეზრდება ფრჩხილები და თმები თუმცა იგი აღარაა ცოცხალი ორგანიზმი). ორგანული სისტემის მთლიანობა ნიშნავს რომ მისი წევრები იძულებილნი არიან ეკუთვნოდნენ მას, რამეთუ სხვა ალტერნატივა არაა. უფრო მეტიც მათ არააქვთ არანაირი სურვილი გარდა სურვილისა, იყვნენ ჩადულაბებულნი სისტემის კედლებში, რამეთუ მათი და სისტემის ელემენტები თანხვდებიან, ისინი ახდენენ საკუთარი მეს იდენტიფიკაციას სისტემასთან. მთლიანობა, ერთობა – ეს არაა მმართველთა მიერ ნაქადაგები პრინციპი. ესაა ფაქტი, ალიარებული ყოველი წევრის მიერ. აქ არაა საუბარი რაიმე მსხვერპლის გაღებაზე.

დახურული პოლიტიკური სისტემისათვის (და შესაბამისად მთელი საზოგადოებისათვის) ნიშანდობლივია აზროვნების დოგმატური ფორმა. მისი წყარო შესაძლოა იყოს ტრადიცია ან იდეოლოგია, გამარჯვებული დანარჩენ იდეოლოგიებთან კონკურენციაში. ნებისმიერ შემთხვევაში, მოქიშვე შეხედულებათათვის ის ცხადდება უმაღლეს არბიტრად. ჩვენ მოცემულ ქვეთავის დასაწყისში დახურული პოლიტიკური სისტემისათვის მახასიათებელი ვითარება ავსახეთ ილუსტრაციაში, სადაც ვაჩვენეთ, რომ აზროვნების ფორმა ამ შემთხვევაში ჰგუობს მხოლოდ ერთ, ტოტალურ იდეოლოგიას. აქედან გამომდინარე, ამ კონკრეტულ მომენტში შესაძლოა იდეოლოგია და აზროვნება დავიყვანოთ ერთიმეორეზე. მოცემულ კონსტექტში "იდეოლოგია სამყაროსთან ურთიერთობის სპეციფიკური სახეა. იგი ადამიანებს უქმნის თავისუფლების, ღირსების, ზნეობის ილუზიას, სინამდვილეში კი უიოლებს ყოველივე ამისგან დაცილებას. როგორც მატარებელი რაღაც ზეპიროვნულის და ობიექტურისა, იგი ადამიანებს საშუალებას აძლევს თავი მოიტყუონ, როგორც ქვეყანას, ისე საკუთარ თავს დაუმალონ ნამდვილი პოზიცია და სამარცხვინო *modus vivendi*. ეს ძალიან პრაგმატული ამავე დროს მოჩვენებითად ღირსეული გზაა იმის ლეგიტიმიზაციისათვის, რაც ხდება ზემოთ, ქვემოთ და ნებისმიერ წერტილში. ის არის პირბადე, რომლის მიღმაც ადამიანებს შეუძლიათ საკუთარი "დაცემულობა" დამალონ. ესაა თავის გამამართლებელი მიზეზი, რომლითაც ყველას შეუძლია სარგებლობა... იდეოლოგიის ეს ძირეული, თავისი თავის გამამართლებელი და ინდივიდების დონეზე პირადი პასუხისმგებლობის მომხსნელი ფუნქცია საზოგადოების წევრებს, როგორც დაქვემდებარებულთ, ასევე ტოტალიტარული სისტემის ბურჟებს, უქმნის ილუზიას, თითქოსდა სისტემა ეხამება ადამიანის ბუნებას და ამავდროულად სამყაროს ბუნებასაც.²³

დოგმატური აზროვნება აქცენტირებას აკეთებს უმაღლეს ავტორიტეტზე. აზროვნების მოცემული ფორმა, თავისი წარმატების შემთხვევაში ხელს უწყობს სოციალურ სტაბილურობას და ამით ილუზია მისი მიზანშეწონილობისა სულ უფრო

²³ ვლადლავ ჰაველი, „ძალა უძალოთა“

მყარდება. აზროვნებას აბსოლუტურად არააქვს კავშირი რეალობასთან, იგი „ირეალურია“. დოგმა არის საზომი ყოველი მოქმედებისა და იდეისა. იგი ნებისმიერ შეკითხვაზე მზა პასუხს გვთავაზობს. თითქმის შეუძლებელია მისი მხოლოდ ნაწილობრივ აღიარება, ხოლო აღიარების შემთხვევაში ადამიანის ცხოვრებისათვის ის ღრმა, ფარულ ხასიათს შეიძენს... (ტოტალურ) იდეოლოგიას უცნოდ გააჩნია გარკვეული მომავადობელობა: უგზოუკვლოდ მოყიალე კაცობრიობას იგი სთავაზობს კერიას, ტომელსაც ახლავე შეგიძლია თავი შეაფარო. ადამიანს ერთი რამ მოეთხოვება ნუ იტყვის უარს ამ შემოთავაზებაზე და მისთვის მაშინვე ყველაფერი ნათელი და გასაგები გახდება. ცხოვრება ახალ მნიშვნელობას შეიძენს, ყოველგვარი საიდუმლო, უპასუხო კითხვა, შფოთვა, მარტოობა განქარდება. რათქმაუნდა, ადამიანს ძვირად უჯდება მსგავსი იაფი "სახლი".. საკუთარ გონებაზე, სინდისზე პასუხისმგებლობაზე უარის თქმად. მოცემული იდეოლოგიის ძირითადი ასპექტია უმაღლეს ავტორიტეტზე გონებისა და სინდისის დაქვემდებარება. ამოსავალი პრინციპი ისაა, რომ გულისგული ჭეშმარიტების გულისგულს ემთხვევა... რათქმაუნდა მართალია ისიც რომ ყოველივე ამის მიუხედავად იდეოლოგია ადამიანებზე დიდხანს ღრმა ზეგავლენას ვერ იწაუნებს... მაგრამ, მთავარი ეს არაა, იმიტომ რომ ტოტალური იდეოლოგია სისტემაში თავის როლს ძალიან კარგად ასრულებს. დახურულ სისტემაში, ისევე როგორც ორგანიზმში, კოლექტივი წინ უსწრებს ინდივიდს. თუმცა ამ შემთხვევაში არსებებს გარკვეული სახესხვაობა, თანაც საკმაოდ მნიშვნელოვანი. კოლექტივის, კოლექტიური ინტერესების პრიმატი რჩება მხოლოდ ლოზუნგებზე ანუ თეორიაში. საზოგადოებრივი ინტერესი დებულებებში როგორადაც არ უნდა განისაზღვროს, პრაქტიკაში, ის როგორც წესი, ასახავს მმართველ ფენათა ვიწრო ინტერესს. სწორედ ისენი გამოაცხადებენ მთელის პირველადობას და თავიანთ ნებას ყველანაირი ხერხით თავს ახვევენ მონინალმდევე ინდივიდებს. თუკი არ ვიგულისხმებთ რომ ეს მმართველნი ეგოიზმს სრულად მოკლებულნი არიან, მაშინ სწორედ მათთვისაა ამგვარი ვითარება მომგებიანი...

დახურული პოლიტიკური სისტემა გარემოდან მომავალ მოთხოვნებს "შემოსასვლელშივე" უკეთებს ბლოკირებას. გარე-

მოსა და პოლიტიკურ სისტემას შორის მიმართებები მხოლოდ ცალმხრივია, ანუ სისტემის მხრიდან ("გამოსასვლელიდან") განუწყვეტილად მიედინება საზოგადოებისადმი ადრესირებული დირექტივები, რომელთა შეუსრულებლობის შემთხვევაში ის უკან არ იხევს ფიზიკური ძალადობის გამოყენებაზე. თანაც პოლიტიკური სისტემა დაიყვანება ერთ კონკრეტულ მმართველ ჯგუფზე ან უარეს შემთხვევაში მხოლოდ დიქტატორზე. პოლიტიკური ძალაუფლება არ არსებობს და შესაბამისად მისი დანაწილების საჭიროებაც არ შეიგრძნობა, პოლიტიკაში არ არიან სუბიექტები (აქტორები), ვინაიდან არც პოლიტიკა არ არსებობს (ყოველ შემთხვევაში პოლიტიკა ჭეშმარიტი გაგებით), ის ამოიწურება დიქტატორის პერსონით. ორგანულ სისტემაში ძალადობა აგრერიგად გამოკვეთილი არაა. ორგანული საზოგადოების ძირითადი ნიშანია არადიფერენცირებულობა. აქ პოლიტიკური სისტემის საზღვრები ძნელად აღსაქმელია ამიტომ საზოგადოება-პოლიტიკის ისეთი სახით დაპირისპირება (უფრო სწორედ გამიჯვნა), როგორც ეს დახურულ სისტემაშია, უბრალოდ ვერ ხერხდება. სწორედ ამიტომაც ვუნოდებთ მას ორგანოს. აქ ჯერ კიდევ არაა გარემოსა და სისტემას შორის საკომუნიკაციო არხები სახეზე და მათ გამტარობაზე (ან პირუკუ) საუბარი დღისწესრიგში არ დგას. ორგანული სისტემა განვლილი ისტორიული პერიოდის კუთვნილებაა მაშინ როცა დახურული შეიძლება აღმოცენდეს თანამედროებაშიც და ისტორია ასეთი მაგალითების ნაკლებობას არ განიცდის.

ღია სისტემისთვის მახასიათებელია აზროვნების კრიტიკული ფორმა. კრიტიკული აზროვნება გულისხმობს ვითარებას რომელშიც სახეზეა განსხვავებულ ინტერპრეტაციათა დიდი რაოდენობა; ყოველ ინტერპრეტაციას ჰყავს თავისი მომხრეები, რომლებიც ცდილობენ მის პროპაგანდირებას. თუკი აზროვნების ტრადიციული ფორმა და ასევე დოგმატურიც, წარმოადგენდნენ ინელექტუალურ მონოპოლიას, კრიტიკულ ფორმას აზროვნებისა შეიძლება ვუნოდოთ ინტელექტუალური შეჯიბრი ეს შეჯიბრი არის განმსაზღვრელი, ის დამოკიდებული არაა ინდივიდებზე ან თეორიულ მიმართულებებზე, არ იბოჭება მათი ჩარჩოებით. კონკურენციაში მყოფ იდეათაგან ზოგნი არიან ჰიპოთეტურნი და ღიანი კრიტიკისათვის, სხვანი დოგმა-

ტურ ხასიათს ფლობენ და უარყოფას ვერ ეგუებიან. და თუ იდეა აღმოჩნდა მცდარი, არის საშუალება მისი მშვიდად შესწორებისა. ღია სისტემა იძლევა საშუალებას სწრაფი ცვლილებებისა, და ეს ყველაფერი ხდება განცხადებისა და დამარცხების გრძნობის გარეშე. ისინი, ვინც აღმოჩნდნენ პასუხისმგებელი შეცდომებისთვის არიან ხელშეუხებელნი. არა აქვს ადგილი სოციალურ ისტერიებს, ადამიანთა დამცირებას, მითუმეტეს განადგურებას. დახურულ სისტემაში ყველა კბილებით ჩასჭიდებია თავის სიმართლეს (თუნდაც სიცრუეს), რადგან თუ დამტკიცდა "სიმართლის" სიმცდარე, მოცემული იდეის გამტარებლებს უბრალოდ აღგავენ პირისაგან მიწისა.

ღია სისტემის ძალა მდგომარეობს თვითრეგულაციის ჯანსაღ უნარში, მას თავადვე შესწევს უნარი საკუთარი ნაკლოვანებების შესწორებისა. ღია სისტემების არსებობა-ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი პირობაა დემოკრატია. დემოკრატიის დაწერგვა შეუძლებელია იძულებით. დემოკრატიის უმაღლეს ფასეულობად ქცევა სისტემაში განპირობებულია სისტემის წევრთა მიერ მის საყოველთაოდ და ნებაყოფლობით აღიარებით. ღიას სისტემაში "თავისუფლება" არ მსახურობს მხოლოდ ლოზუნგად. ჩვეულებრივ, თავისუფლება განიხილება როგორც უფლებათა სისტემა: თავისუფლება სიტყვისა განცდისა, რწმენისა... გარანტირებული კანონითა და კონსტიტუციით. ესაა საკმაოდ ვიწრო შეხედულება. თავისუფლების ქვეშ უნდა ვიგულისხმოდ უპირველესად ალტერნატივათა შესაძლებლობა (სახეზე ყოფნა რეალურად). ღია სისტემა წერგავს თავისუფლებას არა იდეალის სახით, არამედ განახორციელებს მას რეალობის ფორმით.

ღია პოლიტიკური სისტემა აქტიურ აქტიურ ურთიერთკავშირშია გარემოსთან. სისტემასა და გარემოს სორის არსებული საკომუნიკაციო არხები ("შესასვლელსა" და „გამოსასვლელში“) მაღალი გამტარობით ხასიათდება. ღია პოლიტიკური სისტემა არ დაიყვანება მხოლოდ სახელისუფლებო ჩინოვნიკთა ვიწრო ჯგუფზე ან სახელმწიფოზე, პოლიტიკური ძალაუფლება პროპორციულადაა დანაწილებული ძალაუფლების აქტორთა შორის, და მათი რიცხვი სინაკლებეს არ განიცდის სისტემა თავის საზღვრებში ჰგუობს სხვადასხვა პოლიტიკური იდეოლოგიების არსებობას, იქნება ეს ლიბერალური ნეოლიბერალური, კონსერვატორული თუ

სხვა იდეოლოგიები, რომელნიც ერთმანეთის მიმართ ხშირად კრიტიკულად არიან განწყობილნი. სწორედ აქედან ვუწოდებთ ღია პოლიტიკური სისტემის შესატყვისი აზროვნების ფორმას კრიტიკულს. ღია სისტემაში ადგილი არა აქვს პრეტენზიებს ერთხელ და სამუდამოდ განსაზღვრული, უცვლელი ჭეშმარიტების კრიტერიუმის აღმოჩენაზე. ის საკუთარ თავს და თითოეულ ინდივიდს უტოვებს ცვალებადობის საშუალებას, არ ცნობს არანაირ ავტორიტეტს თავისუფლებაზე მაღლა მდგომს. აქ საბოლოოდ კრახს განიცდის ისტორიის საზრისის იდეა. როგორც კარლ პოპერი ამბობს, თითოეული ინდივიდი გაითავისებს რომ "მომავალი დამოკიდებულია ჩვენზე, არანაირი ისტორიული აუცილებლობა ჩვენზე არ ახდენს ზეწოლას... ნაცვლად იმისა რომ დავდგეთ ნინასწარმეტყველთა პოზაში, უნდა შევიქმნად შემოქმედებად საკუთარი ბედისა. უნდა ვისწავლოთ ყველაფრის კეთება ისე კარგად როგორც კი ძალგვიძს, და გამოვავლინოთ ჩვენი შეცდომები. თუკი უკუვაგდებთ იდეას ისტორიის მიერ ჩვენი შესაძლო გასამართლების თაობაზე და გავთავისუფლდებით აქედან მომდინარე შფოთვებისაგან – მივალწიოთ ძალაუფლებაზე კონტროლის დადგენაში მივალწევთ წარმატებებს. კრიტიკული აზროვნების ფორმის დამკვიდრებით საზოგადოება საბოლოოდ ახერხებს რეალობასა და მათს შორის საზღვრების დადგენას და აცნობიერებს, რომ "პოლიტიკური ისტორია, როგორც გრძელი შექსპირისეული პიესა, უმეტესწილად ინერებოდა არა ღმერთის, არამედ ისტორიის პროფესორთა მიერ, თანაც გენერალთა და დიქტატორთა მეთვალყურეობის ქვეშ"²⁴.

ნებისმიერი "დახურული" საზოგადოება (შესაბამისად პოლიტიკური ქვესისტემა) – იქნება ეს ორგანული, ტრადიციული, ავტორიტარული თუ ტოტალიტარული, გამორიცხავს თავის საზღვრებში ინდივიდის ექსიზტენციის სახით მუწყოფას. დახურული საზოგადოება ანომიურია. მასში გამეფებულ გონით სიტუაციას კ. იასპერსი ადარებს სენს, ავადმყოფობას, რომლის მკურნალობაც ესახება ფილოსოფიის ძირითად ამოცანად, ფილოსოფია ხომ კრიტიკული აზროვნების შედეგია, კრიტიკული აზროვნება კი თავისთავად მოასწავებს ექზისტენცილური ვა-

²⁴ კარლ პოპერი, „ღია საზოგადოება და მისი მტრები“

კუუმის დასასრულს. იასპერსი მარკუზეს დარად დახურულ საზოგადოებას მიიჩნევს თანამედროვე ეპოქის პირმშოდ, უბრალოდ ერთი ოპერირებს ერთგანზომილებიანი საზოგადოების ტერმინით, ხოლო მეორე კი – სწეული საზოგადოებისა.

2.3. სახელმწიფო, – პოლიტიკური სისტემის ძირითადი ელემენტი; სახელმწიფოს ჩარჩოებში ცოდნისა და ძალაუფლების მიმართება

პოლიტიკური სისტემის ძირითადი ღერძი სახელმწიფოა, ვინაიდან იგი ასრულებს ძალაუფლების წარმოებისა და დიფერენციაციის ფუნქციას სხვადასხვა საზოგადოებრივ სეგმენტთა შორის. მაშინ როდესაც სამოქალაქო საზოგადოება ჯერაც არ იყო ჩამოყალიბებული, სახელმწიფო თავისი ფუნქციებით "საზოგადოების" ჩარჩოებამდე ფართოვდებოდა. გვიანდელი შუა საუკუნეები და ე.წ. პოსტმონარქია სოციალურ მეცნიერებათათვის წარმოადგენს მდიდარ ილუსტრაციულ მასალას, ვინაიდან ამ პერიოდში ყალიბდება პოლიტიკური სისტემა (როგორც ასეთი), გამოიკვეთება სამოქალაქო საზოგადოების ნიშნები. საზოგადოების მუშტრისათვის ძალაუფლება ქმნის სხვადასხვა პოლიტიკურ იდეოლოგიებს, რომლებიც ერთი შეხედვით სულაც არ ჩანან პოლიტიკურად. აღნიშნულ პერიოდში ცოდნისა და ძალაუფლების მიმართება ხდება ფუნქციური, შედეგად (ანუ, მსგავსი მიმართების შედეგად) გვევლინება პოლიტიკური ანატომია – დისციპლინარული საზოგადოებისა და სახელმწიფოს საფუძველი.

დისციპლინარული საზოგადოების (მის ჩარჩოებში კი დისციპლინარული სახელმწიფოს) არსი რომ უკეთ გავიგოთ, ამისათვის აუცილებელია ზოგადად მიმოვიხილოთ ცოდნისა და ძალაუფლების მიმართება, ხოლო შემდეგ კი პოლიტიკური ანატომია როგორც ასეთი.

ცოდნა და ძალაუფლება ერთმანეთისაგან განუყოფელია. კაცობრიობის ისტორიამდელ ხანაშიც კი, როდესაც სოციალში, როგორც ასეთი არ არსებობდა, ძალაუფლებისა და ცოდნის მი-

მართება იყო ქმედითი. გვაროვნულ საზოგადოებაში უმაღლესი ძალაუფლება ეკუთვნოდათ ქურუმებს, თავისებურ რელიგიურ ელიტას. მოცემულ პერიოდში დამოუკიდებელი სეგმენტების სახით არ არსებობდა არც პოლიტიკა, არც ცოდნა, არც საკუთრების ინსტიტუტი (ანუ ეკონომიკა), მაგრამ ისინი მყოფობდნენ ჩანასახობრივი ფორმით და ერთიანობაში მსახურობდნენ ძალაუფლების წყაროდ. დამწერლობის გავრცელებამდე, მაშინ როდესაც ინფორმაცია გადაჰქონდათ ნიშანთა იეროგლიფური სისტემით, და შემდგომაც – გრაფიკული "მეტყველება" და უნარი მისი გამოყენებისა იყო ცოდნის, ინფორმაციის ფლობის ერთ-ერთი საშუალება. კომუნიკაციური მექანიზმების არარსებობის გამო სამყარო გახლდათ გეოგრაფიულად გახლეჩილი აღმოსავლეთის ერთი კუთხიდან ინფორმაციის დასავლეთში ჩაღწევას ვერ ესწრებოდა ზოგჯერ ადამიანთა მთელი თაობა (ქვეყნიდან ქვეყანაში პაპირუსები, გამომწვარი თიხის ფილები იეროგლიფური გამოსახულებებით გადაჰქონდათ ვაჭართა ქარავნებს ან მოხეტიალე მომლოცველებს). მსგავს ვითარებაში ნიშანთა მეტყველების გასაღების ფლობა ქურუმთა კასტას მოსავდა გარკვეული საკრალური ორეალით. ქურუმებს არ გააჩნდათ არანაირი სურვილი ეს ცოდნა გასულიყო კასტის საზღვრებს მიღმა, თუნდაც მეფე-მმართველთა წრეებშიც, რადგან სწორედ ქურუმი ორაკული მისი ინფორმირებულობის ძალით წყვეტდა ქვეყანაში უმთავრეს პრობლემატურ საკითხებს და ამ "ძალას" ის მმართველთა წინაშეც აცხადებდა ზეცისგან მონიჭებულად. პაულო აუელიოს ნაწარმოებში „მეხუთე მთა“ ეს მომენტი ნათლადაა წარმოჩენილი. წიგნში მოთხრობილია ელია წინასწარმეტყველის მიერ ქალაქ აკბარის აღორძინების ისტორია (დღევანდელი ლიბანის ტერიტორია). აკბარის მთავარი ორაკული სასტიკად ეწინააღმდეგება ხალხში დამწერლობა "ბიბლოსის" გავრცელებას. ის წინასწარჴვრეტს, რომ ამ გზით დაკარგავს ძალაუფლების პოლიტიკურ მხარეს. თუმცა, ხმა-მალლა ზეცისადმი ხალხში რწმენის დაკარგვით აუიტირებს. მისთვის ერში ბიბლოსის გავრცელება უფრო დიდი ზიანია, ვიდრე ფინიკიელებისათვის ასირიელებთან ბრძოლა, ანუ მახვილი ნაკლებად საშიშია, ვიდრე ბიბლოსი – გასაღები ცოდნისა. ქურუმის შიში მართლდება. ბიბლოსი ქურუმთა კასტიდან წა-

რედინება ერში. აკბარში იჭრება ასირიელთა არმია, ქალაქი ეცემა, მაგრამ ბიბლოსი მას ააღოძინებს მსწრაფლ, როგორც უდაბნოს მინებს წვიმა, ანუ ის სიკვდილზე ძლიერია.

უნდა აღინიშნოს, რომ წინარელიგიურ, ანუ მითოლოგიურ ცნობიერებაში ცოდნის მოპოვებას ადამიანთაგან მუდამ თან ახლავს ძალაუფლებრივი აქტი ზენაარისაგან. ცეცხლი მითოსურ სემენტიაში არის ცოდნის სიმბოლო. სწორედ ცეცხლის (ცოდნის) წარტაცების და მისი უბრლო მოკვდავთათვის ბოძების გამო სჯის ზევსი პრომეთეს. ოქროს ვერძი ასევე ცოდნის ჰომოგენურია. იასონის მიერ კოლხიდიდან (აიიდან) ოქროს ვერძის წარტაცება, კიდევ ერთხელ ხაზს უსმევს, რომ ცოდნა არქაულ ეპოქაში არ გადაეცემოდა მისი პირველადი მტარებლებიდან სხვა დანარჩენთ მშვიდობიანად. იგი მოიპოვებოდა ბრძოლით. ამკარაა, რომ ცოდნა ადრიდანვე მოიაზრებოდა, როგორც ძალა. წინარექრისტიულ, იუდაურ რელიგიაში ცოდნის წარტაცება პირველი ადამიანის მიერ ცოდვის კვალიფიკაციას ღებულობს. ესაა მათი დაცემისა და ედემიდან განდევნის მიზეზი. ხე ცნობადისა იყო ერთადერთი აკრძალული ნაყოფი პირველი ადამიანისათვის. აქ ცოდნა ნეგატიურ ძალად გვევლინება, თუმცა წარტაცებისა და დასჯის მომენტი კვლავაც წარჩუნდება. ახალ აღქმაში ცოდნა ახლებურად ინტერპრეტირდება. იგი სულაც არაა ცოდვის წყარო, უბრალოდ საშიშია სულის სისპეტაკის გარეშე. ქრისტე უბნობს: "იყავით ბრძენნი, ვითარცა გველნი და სპეტაკნი, ვითარცა მტრედნი". ამრიგად, ქრისტე მიუთითებს ცოდნის აუცილებლობაზე, მაგრამ ხაზს უსვამს მისი სულიერებით კონტროლის უსათუობას.

მივყვეთ საზოგადოების ევოლუციურ პროცესს. გადავინაცვლოთ შუა საუკუნეებში. ფრანგული ანალების სკოლის ადეფტი მარკ ბლოკი ნაშრომში "ფეოდალური საზოგადოება" წერს: "რა სახით იყო შუასაუკუნობრივი ლათინური კულტურის, არისტოკრატიის ენა? სხვა სიტყვებით თუ ვიტყვით – რა ხარისხით თავხედებოდა ჯგუფი *Litterati* (ლათ. განათლებულები) ძალაუფალთა ჯგუფს? თუკი ვგულისხმობთ ეკლესიას, აქ ყველაფერი ამკარაა. დანიშვნის უვარგისი სისტემა ალაგ-ალაგ უბირებს წამოაყენებდა, მაგრამ ეს არ გახლდათ ფონის მიმცემი. საეპისკოპოსო კარის, მსხვილი მონასტრების, სამეფო კაპელების, ერთი სიტყვით საექ-

ლესიო არმიის ყველა შტაბისათვის განათლებულ ადამიანებში სინაკლებე მუდამ უცხო იყო. ხშირად ხდებოდა, რომ ბარონთა ან რაინდთა რიგებიდან გამოსულები ფუძნდებოდნენ სამონასტრო, განსაკუთრებით საკათედრო სკოლებში"

უნდა აღინიშნოს, რომ ქრისტიანობამ მზარდად შეუწყო ხელი დამწერლობის მასობრივ განვითარებას. ასობგერებში ჩაფესვებული ენა გახდა ქრისტეს ერთ-ერთი უძლიერესი მოციქული. მთელრიგ ქვეყნებში ლათინური იყო გამოხატვის ყველაზე გავრცელებული ფორმა. ბლოკი ზემოხსენებული ნაშრომის მე-2 ქვეთავში ახნიშნავს: "წერა-კითხვის ცოდნა გულისხმობდა ლათინურად წერა-კითხვის უნარს, მაგრამ თუკი გამოწაკლისის სახით რაიმე იურიდიულ დოკუმენტში გამოიყენებოდა ნაციონალური ენა – ეს ანომალია, სადაც არ უნდა პქონოდა მას ადგილი, უყოყმანოდ აღიქმებოდა უკულტურობის სიმპტომად". თანდათან ლათინური ოფიციალურად სამღვდელოების ენად იქნა აღიარებული. შუა საუკუნეების პირველ ხანებში აშკარად შეიმჩნეოდა განსწავლულობის მხრივ სამღვდელოებასა და არისტოკრატიას შორის სასულიერო პირების სასარგებლოდ პრიორიტეტი. ეს იყო ეკლესიის მზარდი ძალაუფლების ხანა. რელიგია ჩაანაცვლებდა პოლიტიკასაც. ის საზოგადოებრივი პირამიდის მწვერვალზე მოექცა. მონარქს, სუვენერს საკუთარი საქმიანობის "კურთხევად" (ანუ ლეგიტიმაციად) ესაჭიროებოდა უფლის ხელდასმულად გამოცხადება, ხოლო შუამავლის როლს რელიგიური ადვოკატი ასრულებდა. სხვათა შორის, მოცემული ტრადიცია უძველესი დროიდან შემოიჭრა პოლიტიკაში, ანუ – მმართველის ზენაარისაგან გაშუალებული ხელდასმა. გავიხსენოთ ეგვიპტის ფარაონები. ქურუმები ეგვიპტელ მეფეთა მთელ დინასტიებს ამონ-რას მიწიერ შვილებად აცხადებდნენ. ამ ისტორიულ ფაზას პოლიტიკურ მეცნიერებაში "იეროკრატიად" მოიხსენიებენ.

თუ ადრე ცოდნის "წარდინებაზე" მონოპოლია ქურუმ-ორაკულებს გააჩნდათ, შემდგომ პერიოდში ცოდნამ ძალაუფალთა პლასტზე გადაინაცვლა. ადრეულ შუა საუკუნეებში ქრისტიანული (რელიგიური) ელიტა გახლდათ ყველაზე პრიორიტეტული Litterati ჯგუფში. თუმცა ორაკლებისაგან განსხვავებით, ისინი არ ცდილობდნენ ცოდნის დაყადაღებას – ცოდნა

დამწერლობის სახით, ეს იყო გრაფიკული მისიონერი, რომელიც იოლად აღწევდა მსოფლიოს მრავალ კუთხეში. როდესაც რელიგიური ფრთა თავად პოლიტიკაში გაძლიერდა, პოლიტიკოსებმა მოიაზრეს ცოდნის როლი ძალაუფლების ზრდის პროცესში და განმანათლებლობასაც სწორედ ამრიგად ჩაეყარა საფუძველი. მრავალი მონარქი მემკვიდრეთა განათლებაზე თანდათან უფრო მომეტებულად ზრუნავდა. მაგალითად რობერტ კეთილშობილი, ნოდებული უფალთან მოზიერე მეფედ, სწავლობდა რეიმსში ცნობილ ჰერბერტთან – მოგვითხრობს ბლოკი "ფეოდალური საზოგადოების ისტორიაში" – ვილგელმა დამპყრობელმა თავის შვილს რობერტს მასწავლებლად სასულიერო პირი აუყვანა ამ ქვეყნის ძლიერთა შორის წიგნის ჭეშმარიტი მოყვარულებიც გვხვდებოდნენ: ოტონ მე-3, რომელიც მართალია აღზარდა დედამ, ბიზანტიელმა პრინცესამ, ვინაც ახალ სამშობლოს გაცილებით უფრო დახვნილი ცივილიზაციიდან მოუტანა სიახლეები, – თავისუფლად კითხულობდა ბერძნულად და ლათინურად: ვილგელმ მე-3 აკვიტანელმა შეადგინა ჩინებული ბიბლიოთეკა და როგორც ყვეოდნენ შუალამემდე ჩვევად ჰქონდა წიგნების კითხვა.

თუკი ადამიანი არ ეკუთვნოდა სასულიერო ორდენს, მას სოლიდარული განათლების მისაღებად ესაჭიროებოდა არისტოკრატიული წარმოშობა – ეს ამყარებდა ძალაუფლების მემკვიდრეობას, "მარადი გუშინდელის" კანონს. შუა საუკუნეების პირველ ხანებში ცოდნა არისტოკრატიისათვის იყო „ძალაუფლება თავისთვის“ და არა „ძალაუფლება თავისთავად“ – მიმართული მთლიანად საზოგადოების მონოპოლიაზე. გვიანდელ შუა საუკუნეებში, როცა საფუზველი ეყრება განმანათლებლობას, ცნობიერდება პოლიტიკური სისტემის ეფექტური ფუნქციონირებისათვის ცოდნის უტილიტარული გამოყენების აუცილებლობა. დრო და სივრცე, ეს ხომ ის კატეგორიებია, რომელთა მეშვეობითაც ოპერირებს ცნობიერება (გონი) და მოიხელთებს სამყაროს. შუა საუკუნეების მინურულს პოლიტიკაში დაინახეს თავად დროისა და სივრცის დაპყრობის საჭიროება მთელი საზოგადოების მუშტირებისათვის. ეს კი შესაძლებელი იყო მხოლოდ ცოდნაზე ორიენტირებით. ცოდნის სფეროში და სწორედ ამგვარი თანმიმდევრობით წარმოიშვა დისციპლინა-

რული საზოგადოების უმძლავრესი მექანიზმი "პოლიტიკური ანატომია". პოლიტიკური ანატომიის ტექნიკამ, ანუ ძალაუფლების მიკროფიზიკამ სივრცისა და დროის დასაპყრობად გამოიყენა მეცნიერულ ცოდნაზე დაყრდნობით საზოგადოების კელიურ-მონასტრული სტრუქტურით მოწყობის მეთოდი.

ევოლუციურ პროცესს მიეყვებით თანმიმდევრულად, გაეკეთოთ ოდნავი უკუსვლა. მონარქიაში მეფე – სუვერენი იყო ძალაუფლების ერთადერთი მონოპოლისტი. „ძალაუფლებას“ სახელმწიფოს სამართავად ფაქტიურად არ ესაჭიროება ცოდნა. მართალია ცოდნა გახდათ ფუფუნება, და მასზე ხელი მიუწვდებოდათ ძირითადად სამეფო კარის წარმომადგენლებს, არისტოკრატებს და სასულიერო პირებს, მაგრამ ეს აღიქმებოდა, როგორც მათი პრივილეგიუბულობის დასტური და არ წარმოადგენდა ძალაუფლების ეკონომიის საშუალებით მისივე (ძალაუფლების) ეფექტურობის და მასშტაბების ზრდის წყაროს. პოსტ მონარქისტულ ხანაში, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ „დისციპლინარული საზოგადოება“, ხდება ძალაუფლების საზოგადოებაზე მონოპოლიისათვის ცოდნის უტილიტარული მოხმარება. ძალაუფლების დანაწილებამ, საკანონმდებლო, სამართლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებათა შორის გახდა იგი მრავალსუბიექტიანი (ან უმჯობესია ვთქვათ- გამოიწვია მისი ტრანსფორმაცია ერთსუბიექტიანი ელემენტიდან მრავალსუბიექტიანში). ხოლო თავის მხრივ საზოგადოების მრავალსუბიექტიანმა „ზედამხედველმა“, ე.ი. უკვე პოლიტიკურმა სისტემამ ბუნებრივია მოითხოვა, მართვის გაცილებით დახვეწილი მექანიზმები, დაფუძნებული მრავალმხრივ ცოდნაზე. გართულდა მიმართებები ინდივიდსა და მთელს შორის. თუკი ადრე, საზოგადოების სცენაზე მყოფობდა ორი მოქმედი – „სუვერენი“ და „ხალხი“, ამჯერად ხალხის ერთგვაროვანი მასის სახით არსებობა პოლიტიკური სექტორის პირისპირ, იყო არასახარბიელო, როგორც ტექნიკური, ასევე უტილიტარული თვალსაზრისითაც (პოლიტიკური სექტორისათვის, ანუ უფრო კონკრეტულად- ძალაუფალთათვის). სწორედ ამიტომ დისციპლინარულ საზოგადოებაში მეცნიერულ ცოდნაზე დაყრდნობით შემუშავდება, პოლიტიკური ანატომია- აბსოლუტურად ეფექტური ტაქტიკა.

პოლიტიკური ანატომიის ზემოქმედებით საზოგადოებრივი სივრცე მოენწყობა, მონასტრულ-კელიური პრინციპით და ეს შესაძლოს ხდის ხალხთა მასის დეტალურ დიფერენციაციას, კლასიფიკაციას. შემდგომ ეტაპზე უკვე გამარტივდა სასურველი სახით მოწესრიგებული სიმრავლისათვის მრავალსუბიექტიანი ძალაუფლებრივი რეჟიმის ჰარმონიული, ყოველშემთხვევაში მშვიდობიანი მორგება.

მონარქიაში საზოგადოება იყო ორგანოზომილებიანი. კომუნიკაციები მიმდინარეობდა ერთის მხრივ მონარქსა და ხალხს შორის, მეორეს მხრივ-თავად "ხალხის" საზღვრებში. მიმართებათა პირველი ჯაჭვი გახლდათ ვერტიკალური, მეორე-ჰორიზონტალური. პოსტმონარქისტური პოლიტიკური სისტემისათვის "ხალხი", როგორც უკვე მივანიშნეთ ინდივიტა შეკრული სიმრავლის ფორმით მრავალ სუბიექტიანი ძალაუფლების წინაშე აღიქმებოდა საკმაოდ საშიშ შენაწევრებად. ამიტომაც მიჩნეული იქნა საჭიროდ მასში კომუნიკაციების განწყვეტა. ხალხი გაიხლიჩა საკუთარ ციტადელში მიჩქმალურ ინდივიტებად. ძალაუფლება ამჯერად უკვე იმპერატივებს წარუგზავნიდა არა ხალხს, არამედ ყოველ ინდივიტს სათითაოდ, რომელიც იზორილებულად განთავსებულიყო მკაცრი კალკულაციის ზემოქმედებით დროსა და სივრცეში.

პოსტ-მონარქისტულ ეპოქაში საზოგადოების (მთელის) ინდივიტთან (ერთეულთან) მომართება გამორჩევით სპეციფიურია. ფრანგმა მოაზროვნემ მიშელ ფუკომ, რომელიც აღიარებულია ძალაუფლების სოციოლოგიის უმნიშვნელოვანეს თეორეტიკოსად, ნაშრომში „ზედამხედველობა და სასჯელი“ იდეალურად შეძლო ამ სპეციფიკურობის გამოვლენა. მთელსა და ერთეულს შორის არსებულ დამოკიდებულებათა კანონზომიერების მოხელთებით ფუკომ მოახერხა მოცემული საზოგადოების არამარტო ანალიზი, არამედ ზოგადად „ნორმისა“ და „გადახრის“ კლასიფიკაცია, ანუ რას ვგულისხმობთ, საზოგადოების „ლიაობა“ დამოკიდებულია მასში ჩართულ ინდივიტთა თავისუფლების ხარისხზე, რაც ნიშნავს, რომ ნებისმიერი საზოგადოება ინდივიტს უნდა ანიჭებდეს საშუალებას საკუთარი პიროვნების თვითნარმოებისა. ჩვენი დისციპლინარული საზოგადოება, რომლის უმთავრესიი ტაქტიკა, გულისგული არის „პო-

ლიტიკური ანატომია" სრულიად გამორიცხავს თვითშმოქმედების პროცესის შესაძლებლობას.

სახელმძღვანელოს დასაწყისშივე, მივითითეთ – Wissen ist Macht. ცხადია ძალაუფლება, ძალა შეიძლება იყოს როგორც დადებითი, ასევე ნეგატიური. როდესაც საქმე ეხება ცოდნას, როგორც საფუძველს პოლიტიკური ძალაუფლებისა, საზოგადოებისათვის მისი დადებითი თუ უარყოფითი შედეგები განისაზღვრება პოლიტიკური სისტემის სპეციფიკით, რომელიც გახლავთ ამ კონკრეტული ცოდნის მომხმარებელი. ამჯერად პოლიტიკური სისტემის სპეციფიკაში ვგულისხმობთ მის ღიაობის ხარისხს.

დისციპლინარული საზოგადოება, პოსტმონარქიული ეპოქის პირმშო, საუკეთესო მაგალითია დახურული პოლიტიკური სისტემისა. სიცხადისათვის განვმარტოთ რას გულისხმობს დახურული პოლიტიკური სისტემის ცნება. დახურული პოლიტიკური სისტემისათვის მახასიათებელია აზროვნების დოგმატური სტილი; ალტერნატივათა არ არსებობა; ერთეულის წინაშე მთელის პრიმატი, ანუ კოლექტივის პრიმატი ინდივიდის წინაშე; საზოგადოების იერარქიულ კიბეზე, მხოლოდ ჰორიზონტალური მობილობა; ძალთა არათანაბარი დანაწილება; ინდივიდთათვის საკუთარი პიროვნების თვითშმოქმედების პირდაპირი თუ არაპირდაპირი გზით აკრძალვა; თავისუფლების მაქსიმალურად დაბალი ხარისხი, ე.ი. სამოქალაქო საზოგადოების რეალურად არარსებობა.

განხილული საკითხის ნათელსაყოფად უკვე დანვრილებით განვიხილოთ პოსტ-მონარქული ხანა, კერძოდ დისციპლინარული საზოგადოება, ვაჩვენოთ დახურული პოლიტიკური სისტემა საკუთარი კონტროლის მაქსიმალურად გასაშლელად (მეცნიერულ ცოდნაზე დაყრდნობით) მონასტრულ-კელიური სქემით, როგორ მოაწყობს საერო, ანუ საზოგადოებრივ ცხოვრებას.

დისციპლინარული საზოგადოების ფუნქციონირების მექანიზმის- „პოლიტიკური ანატომიის“ ტექნიკა გახლავთ დროსა და სივრცის დეტალური დანანევრება; ხდომილებათა და ინდივიდთა ბუკვალური კლასიფიკაცია; დეტალურად დანანევრებული დროისა და სივრცის გრაფებში ხდომილებათა და ინდივიდთა ყოვლისმომცველი კლასიფიკაციის მიდევნებით განთავსდება და ორივე პლასტის ანუ ადგილისა და მისთვის მიკუთვნებუ-

ლი ობიექტის მკაცრი კონტროლი. აქ სრულადაა გათვალისწინებული დევიზი- Divide and rule (ინგ: გაყავი და იბატონე) . ცნობილია, რომ a dead bee makes no honey (ინგ.: მკვდარი ფუტკარი თაფლს არ ამზადებს). თავისუფლება წართმეული ინდივიდი, მიკლებულია საკუთარი პიროვნების თვითწარმოების საშუალებას, ხოლო ადამიანს, რომელიც ვერ შედგა პიროვნებად, არ ძალუძს საზოგადოების, როგორც ასეთის შენება. მსგავს ადამიანთა ერთიანობა შეიძლება შევადაროთ საპყრობილეს და არამცდაარამც სოციალურ (თავისი ჭეშმარიტი გაგებით). სწორედ ამიტომ გააიგივა ფრანგული პოსტმოდერნიზმის მამამ, მიშელ ფუკომ ნაშრომში „ზედამხედველობა და სასჯელი“ ჩვენს მიერ განხილული საზოგადოებრივი წესრიგის ციხესთან.

დისციპლინარული პოლიტიკური სისტემის მართვის ერთ ერთი მეთოდია, „წანარმოები“ სულის (ან გონის) საშუალებით სხეულის ფლობა, იგი წინ უსწრებს ზემოთ აღნიშნულ დროისა და სივრცის დეტალურ დანაწევრებას, რითაც დამჯერე სხეულთათვის იქმნება შესატყვისი გარემო. თუ როგორაა სულის (ან გონის) წარმოება შესაძლებელი, განვიხილოთ ფუკოს სტილით მონარქულ და მის შემდგომ პერიოდში დანაშაულისა და სასჯელის მიმართებების ანალიზით.

საზოგადოების მონარქიულ წესწყობაში ძალაუფლება იყო „ერთსახოვანი“ და მის სიმბოლოდ, გამოხატულებად მსახურობდა სუვერენი. ძირითადად საზოგადოება გაიმიჯნებოდა ამგვარად: სუვერენი და ხალხი. წარმოადგენდა ერთგვაროვან, ორგანულ მასას. ცხადია არსებობდა იერარქიები პრივილეგილებურთა და არაპრივილეგიურებულთა, მაგრამ ვინაიდან ძალაუფლების იპოსტასი იყო სუვერენი და მხოლოდ სუვერენი, მოცემულ დაცოფას არ ჰქონდა არსებითი მნიშვნელობა. ამ საზოგადოების ორგანოზომილუბიანობას ყველაზე უკეთ ავლენს დანაშაულისა და სასჯელის მიმართება, უ.ზ. როგორი იყო დანაშაულზე რეაგირების ფორმები.

ვინაიდან მონარქი იყო განსახიერება კანონისა და მართლმსაჯულებისა, ნებისმიერი ჩადენილი დანაშაული აღიქმებოდა როგორც, მონარქის წინააღმდეგ მიმართული ქმედება. დანაშავის კვალდაკვალ, რომელმაც დაამცირა სუვერენი, ძალაუფალს ყველას წინაშე უნდა წარმოეჩინა მისი შეუვალი ძალა. ეს

კი მოითხოვდა დასჯის საჯაროობას. დასჯა იყო სანახაობა, თეატრი. დანაშაულის გამოსყიდვა, ხდებოდა სხეულის ტანჯვით. ტანჯვის პირდაპირი ანატომი იყო ჯალათი. ჯალათი იყო „მარჯვენა“ მეფე-კანონისა. ხალხს განეკუთვნებოდა მხოლოდ მაყურებლის როლი, რადგანაც დანაშაული გამოყოფდა დამნაშავეს „ხალხის“ სფეროდან და უპირისპირდებოდა მას მეფეს, სწორედ მეფეს და არა ხალხს. სასჯელალსრულების მიზანი იყო თავზედურად გამოყოფილი მესამე შენაწევრების – დამნაშავეს ფიზიკური ზემოქმედების გზით განეიტრალება და ჩვეული წონასწორობის აღდგენა (მონარქი-ხალხი, ხალხი-მონარქი).

მონარქი ფლობდა ჭარბ ძალაუფლებას. ახალი თანამდებობების, როგორც თავისებურ ჯილდოთა მუდმივად დადგენის გზით მან (მონარქმა) საფუძველი დაუდო ძალაუფლების კონფლიქტს. ძალაუფლების კონფლიქტმა, რომელმაც, თავდაპირველად თავი იჩინა მაგისტრებს შორის, ჩაითრია თავად მონარქიც. აქედან წარმოიშვა რეფორმების აუცილებლობა მე-18 საუკუნის მიჯნაზე. მოხდა ძალაუფლების დიფერენციაცია, გაიმიჯნა სუვერენი და კანონი; თანდათან განცალკევდა საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლება. გამრავლდა ძალაუფლების ცენტრები, რამაც ძალაუფლება გახადა ნაკლებად „ფლობადი“. ძალაუფლება იქცა უფრო კომუნიკაციის საშუალებად, ვიდრე ფლობისა. ერთადერთი, ვინც, რამაც მოირგო ძალაუფლება, ეს ალბად ისევ ზოგადად „საზოგადოებაა“, რომელმაც ძალაუფლების მოხმარება შესძლო დისციპლინის დამკვიდრებით.

დისციპლინური საზოგადოება წინარესაგან განსხვავდება დანაშაულისა და საჯელისადმი მიდგომის საკითხში. თუმცე ეს არაა ერთადერთი განსხვავება. დანაშაული მოცემულ შემთხვევაში გამოყოფს სამ შენაწევრებას: დამნაშავე კანონი – საზოგადოება. წინარეში იყო: დამნაშავე-მონარქი-ხალხი.

განსხვავება რაშია: დამნაშავე დანაშაულის ჩადენით უპირისპირდება საზოგადოებას და იმავდროულად კანონს. ვინაიდან კანონი იცავს საზოგადოებას, იგი სჯის საზოგადოების მტერს. მონარქიაში დამნაშავე დანაშაულის ჩადენით შეურაცხყოფს მონარქს. რისთვისაც ის ისჯება საჯაროდ, ხოლო ამ სცენას მონარქის პატივის დაბრუნებისა, უსათუოდ ესაჭიროება

მონმე, რაც აუცილებლობით მოითხოვს ხალხს, მაყურებელთა სახით. პრინციპში ხალხი ამორთულია დანაშაული-დასჯის პროცედურიდან, მას განეკუთვნება პასიური მაყურებლის როლი.

დასჯის მექანიზმი დისციპლინარულ საზოგადოებაში განიცდის მკვეთრ ევოლუციას. სასჯელი წინარე საზოგადოებაში იყო დამნაშავის სხეულზე მიმართული. აქ კი, სასჯელი დასცემს სულს, ვიდრე სხეულს. იხვეწება დასჯის ტექნოლოგიები. სემოიტიკური ტექნიკა, რომლითაც შეიარაღდება დასჯის ძალაუფლება, ეფუძნება 6 ძირითად წესს, ესენია: მინიმალური რაოდენობის წესი; საკმარისი იდეალურობის წესი; უარყოფითი ეფექტების წესი; აბსოლუტური სარწმუნოების წესი; ზოგადი ჭეშმარიტების წესი; ოფტიმალური სტრატეგიკაციის წესი.

ყურადღება შევაჩეროთ ე.წ. საკმარისი იდეალურობის წესზე. რაში მდგომარეობს იგი: დამნაშავე უნდა დასაჯოს ტკივილმა, ტკივილის იდეისაგან. სასჯელმა, დასჯამ უნდა გამოიყენოს არა სხეული, არამედ წარმოსახვა. სხეული აღარ გვევლინება უშუალოდ ტკივილის განმცდელ სუბიექტად. ტკივილის მოგონებამ უნდა შეაკავოს გამეორება დანაშაულისა.

„საკმარისი იდეალურობის წესის“ გასაგებად, შესატყვისი მაგალითია ამერიკული მხატვრული ფილმის „მოსიარულე მკვდრის“ სიუჟეტი (მთავარ როლებში შონ პენი სუზან სარანდონი). ფილმი მოგვითხრობს დამნაშავისა და მონაზონის ურთიერთობაზე. დამნაშავე არ ახდენს შეგნებულ რეფლექსიას, მის მიერ ჩადენილ ქმედებაზე, რის გამოც მასზე განაჩენი სიკვდილით დასჯისა ვერ ახდენს შესაბამის ზემოქმედებას. სასჯელი პერსონაჟს არც კი აფრთხობს, პირიქით ის სულ უფრო ცინიკურად ხდება. სარანდონის განსახიერებული გმირის როლი ორსახოვანია. მონაზონი ერთ შემთხვევაში არის იარაღი კანონ აღსრულების პროცესის სათანადო ჩავლისა და მეორე შემთხვევაში – უფლის წიაღში ცოდვის სულის მობრუნების შუამავალი. მონაზონი დამნაშავეს ჩააგდება სინანულში – დანაშაულის, ცოდვის სიმძიმის განცდით, და აყენებს გაცილებით მეტ ტკივილს მის სულს, თუ გნებავთ ცნობიერებას, ვიდრე მიაყენებდა მას ფიზიკური სხეულის ნეიტრალიზაცია, ან თუნდაც ამ პროცესზე რეფლექსია. აღსრულებულია „ვალი“, თუ შეიძლება ითქვას ასე, – საზოგადოებისა და უფლის წინაშე. დანაშაული

დაისაჯა, ცოდვილი მოექცა, წონასწორობა აღდგა.

ძალაუფლება გაცილებით ქმედითი ხდება, თუკი ის თავის საცეცებს ჩაუშვებს ინდივიდთა ცნობიერებაში, ამაგრებს მათ ტვინის რბილ ქსოვილებზე. ესაა ძალაუფლების ეკონომიის ხარჯზე მისი გაორმაგების ტაქტიკა – მინიმალური დანახარჯი, მაქსიმალური ეფექტურობა. მას შეიძლება ეწოდოს ძალაუფლების მიკროფიზიკა.

როგორც ამბობდა სერვანი ფიქრი დანაშაულსა და ფიქრი სასჯელზე უნდა იყოს მჭიდროდ დაკავშირებული და მოსდევდეს ერთმანეთს პაუზის გარეშე. ჩამოაყალიბებთ რა მოქალაქეთა ცნობიერებაში აზრთა ჯაჭვს, შესძლებთ იამაყოთ ბელადის, ბატონის როლის აღსრულებით. უგუნური დესპოტი მორჩილთ მიაჯაჭვავთ რკინის ჯაჭვებით; ჭეშმარიტი პოლიტიკოსი აკავშირებს მათ გაცილებით მჭიდროდ – მათივე საკუთარი ფიქრების ჯაჭვით; თუკი არ ვუნწით რას ეფუძნება მოცემული კავშირი და ვთვლით მას საკუთარი ინიციატივის ნაყოფად – იგი მით უფრო ძლიერია. სასონარკვეთა და დრო ღრღნის რკინისა და ფოლადის ბორკილებს, თუმცა უძლურია აზრთა ჩვეული გაერთიანების წინაშე, განა თუ მხოლოდ გააძლიერებს ამ უკანასკნელს. ტვინის რბილ ქსოვილზე აღიმართება უმძლავრესი იმპერიის საძირკველი.

დისციპლინარული საზოგადოება მისდევს პრინციპს: იდეალური სასჯელი უნდა ასახავდეს დანაშაულს, რის გამოც სჯის; რაში მდგომარეობს მიზანი, ნებისმიერს, ვინც კი დაფიქრდება სასჯელზე, ავტომატურად მიენოდება მოცემული დანაშაულის ნიშანი, ხოლო იმას კი, ვინც იზრახავს დანაშაულის ჩადენას, სიმბოლო სასჯელისა. მყარდება მდგრადი კავშირი, ჯამდება დაანგარიშდება დანაშაულსა და სასჯელს შორის ურთიერთმიმართებები და რაოდენობრიობის მიხედვით ფასდება ინტერესები (როგორც წესი, დანაშაული ხორციელდება იმიტომ, რომ უზრუნველყოფს განსაზღვრულ სარგებლიანობას. როცა დანაშაულის იდეას უკავშირდება ზარალის იდეა და არა სარგებლისა, ის უკვე აღარაა სასურველი. სასჯელის მიზნით მიღწევისათვის საკმარისია, რომ მის მიერ მიყენებული ზიანი აღემატებოდეს სარგებელს, რომლის მოხელთებაც ძალუძდა დამნაშავეს დანაშაულიდან. გამოდის რომ უფრო სასურველია დას-

ჯის არიდება, ვიდრე რისკზე წასვლა რაც უკავშირდება დანაშაულს, – ეს არის მარტივი არითმეტიკა და საოცრად ქმედითი! ამას გარდა მოთავსდება რა სასჯელი ბუნებრივ მსვლელობათა რიგში, იგი უკვე აღარ აღიქმება გამოვლინებად ადამიანური ძალაუფლებისა. დანაშაულის სასჯელისაგან გამოყვანა, საუკეთესო საშუალებაა სასჯელის დანაშაულთან შეთანადებისა. ესაა მართლმსაჯულების ზეიმი და ასევე, თავისუფლების, რამდენადაც სასჯელი უკვე მომდინარეობს არა კანონმდებლის ნებიდან, არამედ საგანთა ბუნებიდან. აქ უკვე ქრება ადამიანის ადამიანზე ძალადობა. დანაშაულის ანალოგიურ სასჯელში დამსჯელი ძალაუფლება შეუმჩნევადია.

შეუმჩნევადობა ესაა დისციპლინარული საზოგადოებისათვის მახასიათებელი ძალაუფლების ერთ-ერთი ტაქტიკა. მონარქი ხალხის წინაშე, თავისი ტრიუმფალური გამოჩენით, იქნებოდა ეს ბრძოლიდან გამარჯვებულის დაბრუნება, სხვადასხვა სახალხო ზეიმები, კორონაცია, თუნდაც დაკრძალვები თუ დასჯის ცერემონიები, აშუქებდა თავის ძალაუფლებას, ისტორიის სცენიდან მონარქის გასვლის შემდგომ ძალაუფლება თავისი მნიშვნელობის გამოხატვას კვლავაც ცდილობს, მაგრამ ეს ხდება თავისთავად, მიჩუმათებით. ანუ ის ინილბება, უჩინარდება ფარდის მიღმა.

ეხლა კი რაც შეეხება მეთოდებს, რომელთა მეშვეობითაც პოლიტიკური ანატომია განათავსებს ინდივიდებს დანაწევრებულ სივრცეში.

1 – დისციპლინა მოითხოვს გამიჯვნას, ადგილის სპეციფიკაციას, რომელიც იქნება განსხვავებული ყველა დანარჩენისაგან და თავის თავში ჩაკეტილი.

2 – გამიჯვნა სივრცეს დაამუშავებს გაცილებით მოქნილი და ნატიფი გზით, უპირველესყოვლისა ელემენტარული ლოკალიზაციის მეშვეობით, ან კიდევ ცხრილების დახაზვით და უჯრების შესაბამისად დანაწილებით. თითოეულ ინდივიდს მიეკუთვნება თავისი ადგილი, თითოეულ ადგილს-თავისი ინდივიდი. საჭიროა ჯგუფებად დანაწილების არიდება, დაუშვებელია წარმოშობა კოლექტიური წარმონაქმნებისა, უნდა გაიხლიჩოს საჩოთირო, მასობრივი ანდა მოუხელთებელი სიმრავლეები. დისციპლინარული სივრცე იყოფა იმდენ უჯრად, რამდენი დანაწილებას

დაქვემდებარებული სხეული ან ელემენტიცაა. ანულირებული უნდა იქნას არამკაფიო დანაწილების შედეგები: ინდივიდთა უკონტროლო გაქრობა, მათი დიფუზიური ცირკულაცია, მათი უსარგებლო და საშიში თავმოყრა. საჭიროა სახეზე ყოფნის ან არყოფნის ფაქტთა აღრიცხვის მუდმივი წარმოება. აუცილებელია ცოდნა – სად და როდის შესაძლოა პოვნა, მოძებნა ამათუიშ ინდივიდისა, უნდა დამყარდეს სასარგებლო კავშირები, გაიხლიჩოს ყველა დანარჩენი და ა.შ. უსასრულოდ. მოცემული მეთოდისა მიმართულია შემეცნებაზე, დაუფლებასა და გამოყენებაზე. დისციპლინა ახდენს ანალიტიკური სივრცის ორგანიზებას (დაქვემდებარებისა და პრაგმატული გამოყენების მიზნით).

3- ფუნქციონალური განლაგების წესი, თანდათანობით, დისციპლინარული ინსტიტუტების მეშვეობით ახდენს სივრცის კოდირებას, რომელსაც ჩვეულებრივ არქიტექტურა ტოვებს-სთავისუფალს, მისი მრავალმხრივი გამოყენების მიზნით.

4- დისციპლინაში ელემენტები ურთიერთთანაცვლებადია, რამდენადაც თითოეული მათგანი განსაზღვრულია სხვათა რიგში მის მიერ დაკავებული ადგილით, ასევე შუალედით, რომლითაც ის განცალკევდება სხვათაგან. შესაბამისად ერთეულს წარმოადგენს არა ტერიტორია (ერთეული ბატონობისა), არა ადგილი (ერთეული განლაგებისა), არამედ რანგი: კლასიფიკაციაში დაკავებული ადგილი, ხაზისა და სვეტის გადაკვეთის წერტილი, ინტერვალის ინტერვალთა რიგებში, რომელთა დანახვაც შესაძლებელია ერთი მეორის მიყოლებით. დისციპლინა ესაა რანგთა ხელოვნება; განლაგებათა გადასხვაფერების ტექნიკა. ის ლოკალიზაციის მეშვეობით ახდენს სხეულის ინდივიდუალიზირებას, რაც არ ნიშნავს მათ მიმაგრებას განსაზღვრულ ადგილზე, არამედ დანაწილებას და ცირკულირებას ურთიერთობათა ქსელში.

დისციპლინარული საზოგადოება აყალიბებს ცოცხალ ცხრილებს, ტაბულებს, რომლებიც განმსჭვალულნი არიან „უჯრული“ ძალაუფლებით. სივრცის ათვისებას მოსდევს, კონტროლი მოღვაწეობაზე. იგი ხორციელდება სამუშაო დროის დანაწილებით, დროში მოქმედების დეტალიზაციით, სხეულისა და ჟესტის კორელაციით, სხეულსა და ობიექტს შორის კავშირის დამყარებით, ე.წ. ამომწურავი გამოყენებით.

სამუშაო დროის დანაწილება ძველი მემკვიდრეობაა. მისი მკაცრი მოდელი ნაკარნახევი იყო სამონასტრო ერთობებიდან. მან მალევე ჰპოვა გავრცელება კოლეჯებში, საავადმყოფოებში, სახელოსნოებში. სამუშაო დროის განაწილებას გააჩნია სამი ძირითადი მეთოდი: 1- იძულება მკაფიოდ განსაზღვრული საქმიანობისადმი; 2- განმეორებადი ციკლის შემოღება; 3- სტიმულობის დადგენა. მისი მიზანია სასარგებლო დროის შექმნა, რომელიც იქნება გამოთვლილი და ანაზღაურებადი. დრო უნდა მოცემულ იქნას მინარევებისა და წყევტების გარეშე, ანუ ლაპარაკია მაღალ ხარისხოვან დროზე, როდესაც სხეული მონადინებით მიეცემა პრომას. სიზუსტე და მონადინება, დანაწევრებასთან ერთად არის დისციპლინირებული დროის ძირითადი სიკეთე.

დროის დამუშავებას თან სდევს დროითი იმპერატივებისადმი სხეულის დაქვემდებარება. დრო აღწევს სხეულში და მასთან ერთად ძალაუფლების მიერ განხორციელებული დეტალური კონტროლის ყველა სახე. აქედანაა კორელაცია სხეულისა და ჟესტებისა. დისციპლინარული კონტროლი ამკვიდრებს ჟესტსა და სხეულის საერთო მდგომარეობას შორის საუკეთესო მიმართებას, რაც გახდება პირობა მოძრაობის ეფექტურობისა და სისწრაფისა. სხეულსა და ობიექტს შორის, სწორი კავშირი იძლევა, დროის ამომწურავი გამოყენების შესაძლებლობას. იკრძალება დროის ტყუილუბრალოდ ხარჯვა, დროისა, რომელსაც გვაძლევს ღმერთი და გვინაზღაურებენ ადამიანები. მოცემული მიზნით, წინასწარ დგინდება დღის რეჟიმი. დისციპლინა, როგორც ვხედავთ უზრუნველყოფს პოზიტიურ ეკონომიას, ყოველ შემთხვევაში, პოზიტიურს მატერიალური პრაგმატულობის თელსაზრისით.

დანაწევრებული დრო იკრიბება ერთიან მთელში, რათა მოხდეს სარგებლის წარმოება, რისი მეშვეობითაც ფლობის საგნად უნდა იქცეს ხელიდან წარდინებადი ხანიერება.

ძალაუფლება უშუალოდაა დაკავშირებული დროსთან. დისციპლინარული მეთოდები აღმოაჩენენ სწორხაზოვან დროს, რომლის მომენტებიც იკრიბებიან და წარიმართებიან მდგრადი, სასრული წერტილისაკენ. დრო ეს „ევოლუციაა“. სწორედ ამიტომაც მისი მართვა საჭირო. ეს ცხადია არ ნიშნავს, რომ ძალაუფლების მიკრო და მაკროფიზიკა შესაძლებელს

ხდის ისტორიის შეთხზვას. უბრალოდ შესაძლებელი ხდება დროით განზომილებაში შეღწევა, მასში კონტროლის „წარგზავნა“ და პრაქტიკისადმი დაქვემდებარება.

დისციპლინარული ძალაუფლება საზოგადოებაში ანანევრებს და ათითოვებს დროსა და სივრცეს, რათა მიაღწიოს მისთვის სასურველ ძალთა განლაგებას. დეტალურად გამოთვლილი ძალთა შეერთება მოითხოვს ხელმძღვანელობის მკაფიო სისტემებს. ინდივიდების მთელი მოღვაწეობა უნდა წარიმართებოდეს დირექტივებით, რომელთა ეფექტურობაც განსაზღვრული იქნება მათი სიცხადითა და სიმოკლით. დირექტივა არ უნდა ჰბადებდეს ახსნის, ფორმულირების საჭიროებას. მან საკმარისია გამოიწვიოს საპასუხო ქცევა. დირექტივები გადაიცემა ენ. „სიგნალიზაციის“ მეშვეობით. არაა ბრძანების გაგება საჭირო, საკმარისია სიგნალის აღქმა და სწორი რეაგირება, წინასწარ დადგენილი და ნაკლებად ხელოვნური კოდის მიდევნებით, მოექცეს სხეულები სიგნალთა მჭიდრო სამყაროში, რომელთაგანაც თითოეულს შეესაბამება აუცილებელი და ერთადერთი რეაქცია – აი დისციპლინარული საზოგადოების ამოცანა.

დისციპლინარული საზოგადოება ესაა ასოციალური მიკროუჯრედული სამყარო: უსასრულოდ დანაწევრებული სივრცე. უსასრულოდ დანაწევრებული დრო – მათში განლაგებული ინდივიდებით. აქ მყოფობს მიკროუჯრედული ძალაუფლება, რომელიც თავადვე უსასრულო დანაწევრების წყალობით არის უგზოუკელოდ გაუჩინარებული.

სწორედ ამიტომ, დასასრულისათვის შეიძლება ნავარაუდევია იყოს მისი გაქრობა, რაც ალბათ მოცემული საზოგადოების მიერ საკუთარი თავის ამოწურვის ნიშანია და ასევე თავისუფლება წართმეული ინდივიდებისთვის მწვანე შუქი საკუთარი ინდივიდუალურობის და ყოფიერების თავადვე სწარმოებლად. დაყოფა დისციპლინარულ საზოგადოებაში აშკარად არ ექვემდებარება გამოთვლას. იბადება შეკითხვა: ძალაუფლება, რომელის კოორდინატების დადგენა მიახლოებითაც კი შეუძლებელია, ძალაუფლება, რომლის გაზომვის ინდიკატორი არ არსებობს – მყოფობს თუ არა სინამდვილეში?

თოჯინა – მარიონეტს გააჩნია (მსახიობის) თითების საკმარი თასმები. „საზოგადოება – მარიონეტი“ იმდენად დეტალი-

ზირებულია ფუკოსეულ პოსტ-მონარქისტულ სახელმწიფოში, რომ მისი პოლიტიკური მართვისათვის დაქვემდებარების საშუალებები შეუძლებელია გააჩნდეს მხოლოდ პოლიტიკური სისტემის, როგორც თოჯინა – მარიონეტს, რომელზეც მიერთებულია უამრავი თასმა, სცენაზე ვერ ათამაშებს მსახიობი, ასევე მსგავსი საზოგადოების პოლიტიკურ ცხოვრებას და მის სათანადო ფუნქციონირებას ვერ წარუძღვბა პოლიტიკური სისტემა. მოცემულ საზოგადოებაში მოქმედი ძალაუფლება გასცდება პოლიტიკური სისტემის საზღვრებს და მოიცავს მთელ დანარჩენ სოციალურ სივრცეს. ფაქტიურად ეს არის პოლიტიკური ძალაუფლების სიკვდილი, დაისი.

ქვეთავის დასაწყისშივე მივუთითეთ ცოდნის, რომეც გახლავთ ძალა, მორალიზებული გონიერებით კონტროლის აუცილებლობა (მაგ: სახარებისეული იგავი გველსა და მტრედზე), ჩვენს მიერ განხილული პოსტ-მონარქიული წყობა ვერ ჰგუობს პოლიტიკაში მორალის მყოფობას. დისციპლინარულ საზოგადოებაში ერთმანეთისგან გაუმიჯნავია მეცნიერული ცოდნა, რელიგია, პოლიტიკა და ეკონომიკა. იბადება ეჭვი, რომ მსგავსი სინთეზი ხელოვნურადაა მხარდაჭერილი ძალაუფლების მფლობელთა მიერ, რათა მთელი საზოგადოებრივი სივრცე წარჩუნდებოდეს მკაცრ კონტროლში, თუ შუა საუკუნეებში საზოგადოებრივი პირამიდის ცენტრში იმყოფებოდა რელიგია, ე.წ. დისციპლინარულ წესწყობაში მას ჩაანაცვლებს პოლიტიკა. იგი საკუთარი ძალაუფლების მასშტაბების გასაზრდელად რელიგიასთან კი იყენებს, რისი დასტურიცაა მონასტრული სქემის საერო ცხოვრების მოწყობა. მონასტრული ცხოვრება მუდამ სათნო და წმინდა იყო ადამიანთა სულებისათვის, მაგრამ მონასტრული წესების ერში დანერგვამ, თანაც გაყალბებით და არცთუ ჰუმანური პოლიტიკური მიზნებით პოსტ-მონარქულ პერიოდში მიიღო უკუხემოქმედება – შეზღუდა ინდივიდთა თავისუფლების ხარისხი.

როგორც პლატონმა აღნიშნა, ყოველი პოლიტიკური სისტემა თავის თავში ატარებს საკუთარი აღსასრულის მიზეზს. ასევეა დისციპლინარული ძალაუფლების შემთხვევაშიც, მონარქია დაღუპა ძალაუფლების ერთპიროვნულობამ. აქ კი ძალაუფლება და საზოგადოება უკიდევანო დანანილების მსხვერ-

პლი ხდება. ჩვენმა მსჯელობამ გვიჩვენა, რომ საზოგადოების ნონასწორობა აუცილებლობით მოითხოვს არა მხოლოდ ძალაუფლების პროპორციულ დანაწილებას, არამედ საზოგადოებრივი სეგმენტებისაც. იგი არ უნდა იყოს ერთგანზომილებიანი. „სოციალური ველი“, თუ გამოვიყენებთ პიერ ბურდიეს ტერმინს, გულისხმობს პოლიტიკის, ეკონომიკისა და რელიგიის დამოუკიდებელ სივრცეთა სახეთა არსებობას. პოლიტიკა და რელიგია მკვეთრად განსხვავებული სფეროებია, მაგრამ ამ შემთხვევაში შეგვიძლია დავესესხოთ სახარებისეულ სიბრძნეს. ითქვა, რომ „ახალი ღვინო ახალ ჭურჭელში უნდა ჩაესხას“. პოსტ-მონარქიაში განხორციელდა ძალაუფლების დიფერენციაცია საკანონმდებლო, სასამართლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებად, მაგრამ ვერ ჩამოყალიბდა მრავალგანზომილებიანი სოციალური ველი, რამაც ხელი შეუწყო პოლიტიკისათვის მეცნიერების, რელიგიის, კულტურისა და დანარჩენი საზოგადოებრივი სექტორების დაქვემდებარებას. შედეგად მივიღეთ ციხის მოდელით სტრუქტურირებული საზოგადოება, რომელშიც თავისუფალი პიროვნებისათვის არ დარჩა ადგილი. სწორედ ახალმა ღვინომ (დიფერენცირებულმა ძალაუფლებამ) ძველ ჭურჭელში (არადიფერენცირებულ, ანუ ერთ განზომილებიან სოციალურ ველში) განაპირობა დაისი დისციპლინარული საზოგადოებისა და პოსტ-მონარქიულ ხანაში.

2.4. პოლიტიკური პარტიები, გენეზისი და სტრუქტურა მორის დიუვერჟეს მიხედვით

პოლიტიკური პარტია პოლიტიკური სისტემის ერთ-ერთი ძირითადი სტრუქტურული ელემენტია. გარდამავალი პერიოდის საზოგადოებაში პოლიტიკური პარტიების როლი და მნიშვნელობა იმდენად ნათელია, რომ განსაკუთრებულ დასაბუთებას არ საჭიროებს. ჩვენი საზოგადოება გამოირჩევა პოლიტიკურ პარტიათა მრავალფეროვნებით და მათი მკვეთრი დაპირისპირებით. ეს დღის წესრიგში აყენებს პარტიათა კლასიფიკაციის აუცილებლობის საკითხს, იმის გააზრების საჭიროებას,

თუ რა კრიტერიუმებია არსებითი პარტიებისათვის პოლიტიკური სტატუსის დასამკვიდრებლად.

პოლიტიკური პარტიების გაგება ანტიკურობიდან მომდინარეობს, თუმცა პარტია, როგორც პოლიტიკური ორგანიზი, მკვიდრდება მე-17 საუკუნის დასასრულს, მე-18 საუკუნის მიჯნაზე. მისი წარმოშობა და გააქტიურება უკავშირდება აბსოლუტურ მონარქიასთან ბრძოლას. პირველ პარტიების სცენაზე გამოვიდა ინგლისსა და საფრანგეთის დიდი რევულუციების ფონზე. მე-19 საუკუნიდან, მას შემდეგ, რაც გახმოვანდა საყოველთაო საარჩევნებო სამართალი, პოლიტიკური პარტია მკვიდრდება როგორც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური ორგანიზმი, რომლის ფუნქციას წარმოადგენს საზოგადოებაში დემოკრატიული საფუძვლების შენარჩუნებაში. პოლიტიკურ სისტემაში მას განეკუთვნება მაორგანიზირებელი შუამავლის როლი. პოლიტიკური პარტიები ახორციელებს აუცილებელ კავშირს ხალხისა და მმართველობის წარმომადგენლობით მექანიზმებს შორის. პარტია ახდენს ცალკეული მოქალაქის, დაინტერესებულ ჯგუფთა და სოციალურ ფენათა მრავალი კერძო ინტერესის არტიკულაციას და მათ ერთობლივ პოლიტიკურ ინტერესებად აგრეგაციას ამ ინტერესების ერთიან მნიშვნელზე დაყვანის გზით. პარტიები აკონტროლებს ხელისუფლებას და ხელმძღვანელობს ძალაუფლებისათვის ბრძოლას; ასრულებენ კადრების მძლავრი მიმწოდებლის როლს, უზრუნველყოფს ხელისუფლების მშვიდობიანი შეცვლის შესაძლებლობას, აკავშირებს რა სამოქალაქო საზოგადოებას სახელმწიფოსთან, ხელს უწყობს მათ შორის არსებული ურთიერთობისათვის იმანანტურად მახასიათებელი კონფლიქტების გადალახვასან შერბილებას. ძლიერი პარტიები აძლიერებს სახელმწიფოს, რამეთუ განამტკიცებს ამ უკანასკნელის საზოგადოებასთან უკუკავშირის არხებსა და პოლიტიკურ პროცესებზე მის კონტროლს.

პარტიის, როგორც პოლიტიკური ორგანიზმის გააზრებას, მის კლასიფიკაციას, ინტერპრეტაციას ახდენენ ხვადასხვა საზოგადოებრივ მეცნიერებათა წარმომადგენლები: ფილოსოფოსები, სოციოლოგები, პოლიტოლოგები, ფსიქოლოგები. პარტი-

ის კლასიკური განმარტება მოცემული გვაქვს მაქს ვებერთან. ამ თემატიკას ეხებოდა თავისნაშრომში დ. იუმი, ასევე შარანი, შვანცერბერგი, გეტელი, ნოიმანი, ფრიდრიხი, ფაინერი, მიხელსი, ოსტროგორსკი, ფრანკი და ა.შ

პარტიათა კლასიფიკაციისას, როგორც წესი, ესათუის თეორეტიკოსები ამოდის შემდეგი კრიტერიუმებიდან:

1. ორგანიზაციური სტრუქტურა;

2. მმართველ პოლიტიკურ რეჟიმთან დამოკიდებულების ხასიათი;

3. იდეოლოგიურ პოზიციებთან მიმართება.

მორის დიუვერჟე, ცნობილი ფრანგი სოციოლოგი, სპეციალისტი პოლიტიკის სოციოლოგიის დარგში, თავის ფუნდამენტურ ნაშრომში, რომელმაც მას მოუპოვა საქვეყნო აღიარება, „პოლიტიკური პარტიები“ (გამოიცა 1951 წ), პარტიათა კლასიფიკაციას ახდენს სწორედ ორგანიზაციული სტრუქტურის თავისებურებების გასხვავებით. დიუვერჟე პარტიებს შეისწავლის ჩასახვის მომენტიდანვე და ნათლად აჩვენებს თუ რა გავლენას ახდენს პარტიის გენეზისი მის შემდგომ სტრუქტურულ სახეზე და საბოლოოდ კი იდეოლოგიური გემოვნების ჩამოყალიბებაზე.

დიუვერჟესეული კლასიფიკაციის უპირატესობა სხვა ავტორებთან შედარებით იმაშია, რომ ის თავს არიდებს იდეოლოგიური საკითხების ჩხრეკას. პარტიის შენობას შეისწავლის საძირკვლიდან. თავისი კვლევის საგანს მიუდგება როგორც მექანიკურ ორგანიზმს და მის ნაწილებს შორის არსებული კავშირების დანვრილებითი შესწავლის შედეგად ადგენს ამათუიმ პარტიის, როგორც სოციალური ორგანიზმისათვის, მახასიათებელ არსებით ნიშნებს, საიდანაც შესაძლოა გაკეთდეს შემდგომი სასარგებლო დასკვნები.

ჩვენს პოსტსაბჭოურ რეალობაში, სადაც 70 წლის მანძილზე ბატონობდა მკაცრი პოლიტიკური რეჟიმი უცვლელი ერთპარტიული სისტემით, მოხვდა ერთი უკიდურესობიდან მეორეზე გადასვლა – ჩაკეტილი ერთპარტიული სისტემიდან პარტიათა ქაოსურ მრავალფეროვნებამდე. ამის მიზეზი შესაძლოა

იყოს პარტიის, როგორც ასეთის, არასწორი გააზრება, როდესაც აქცენტი პარტიათა კლასიფიკაციისას კეთდება გაზვიადებით იდეოლოგიურ კრიტერიუმზე. იდეოლოგია, ეს არის პარტიული შენობის სახურავი, ხოლო მთავარ როლს კი მაინც პარტიის ფუნქციონირებისას ასრულებს მისი სტრუქტურული – ორგანიზაციული მოწყობის სტილი.

პარტია პოლიტიკურ მოვლენათა პროდუქტია, სოციალური ორგანიზმია, რომელსაც ნებისმიერი სოციალური ორგანიზმის დარად, გააჩნია ფუნქციები და სპეციალური ორგანოები ამ განსაზღვრულ ფუნქციათა აღმასრულებლად. ჩვენს რეალობაში აქცენტი კეთდება მიზნებზე, რაც თავისთავად ბუნებრივი მოვლენაა, მაგრამ როდესაც ფუნქციათა აღმასრულებელი სპეციალური ორგანოები არარსებობს, ანუ პარტია არაა სტრუქტურულად ჩამოყალიბებული, შეუძლებელია მან ითამაშოს რაიმე პოზიტიური როლი პოლიტიკურ სივრცეში, რაც თავისთავად რიკოშეტით იწვევს პოლიტიკური სისტემის დისფუნქციონირებით სახელმწიფოს დასუსტებას.

აქედან გამომდინარე, მორის დიუვერჟესეული გაგება პარტიისა, როგორც სოციალური ორგანიზმისაა, არის არა მხოლოდ ანალიტიკური, არამედ პრაქტიკული მნიშვნელობის მქონეც. დიუვერჟესათვის არაერთხელ მიუმართავთ თხოვნით სხვადასხვა ქვეყნის მთავრობებს – გაენია კონსულტაციები საკონსტიტუციო და საარჩევნო პრობლემებთან დაკავშირებით. იგი დაჯილდოვებული იყო საფრანგეთის, მექსიკისა და საფერძნეთის ორდენებით. გარდა „პოლიტიკური პარტიებისა“, დიუვერჟეს ცნობილი ნაშრომებია: „პოლიტიკის იდეა; ძალაუფლების გამოყენება საზოგადოებაში“ (1966), „იანუსი – დასავლეთის ორი სახე“ (1972), „პოლიტიკის სოციოლოგია; პოლიტიკური მეცნიერების ელემენტები“ (1973).

განვიხილოთ მორის დიუვერჟესეული პოლიტიკური პარტიების ტიპოლოგიზაცია. დიუვერჟე იწვევს ფაქტის კონსტატაციით, რომ პარტია ესაა პირთა ერთობა, რომლებიც საჯაროდ აღიარებენ ერთსა და იმავე პოლიტიკურ დოქტრინას. თავდა-

პირველად წარმოიშობა საპარლამენტო გაერთიანებანი, შემდეგ აღმოცენდება საარჩევნო კომიტეტები; საბოლოოდ კი დგინდება მყარი კავშირი ამ ორ წარმონაქმნს შორის. ასეთი მარტივია გენეზისას ზოგადი მექანიზმი.

მორის დიუვერჟე პოლიტიკურ პარტიათა კლასიფიკაციას ახდენს მათი (პარტიების) წარმოშობის ხასიათის გათვალისწინებით. იგი გამოყოფს საპარლამენტო და „გარე პარტიებს“. „გარე პარტიები“ ფორმირდება შემდეგი ბაზებიდან: ფილოსოფიური საზოგადოებებიდან, სახალხო კლუბებიდან, პროფკავშირებიდან, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებიდან, სტუდენტური და საუნივერსიტეტო გაერთიანებებიდან, ვეტერანთა ასოციაციებიდან და ა.შ.

თავდაპირველად განვიხილოთ „საპარლამენტო“ პარტიები. მათი წარმოშობისათვის საკმარისი იყო მუდმივი კოორდინაცია და რეგულარული კავშირები საპარლამენტო გაერთიანებებსა და საარჩევნო კომიტეტებს შორის. დეპუტატთა მოქმედებებს, როგორც ვიცით, წარმართავს საპარლამენტო გაერთიანებები, მაგრამ ნებისმიერი მათგანი მანდატის განახლების მიზნით იძულებულია იქონიოს მუდმივი კონტაქტი საარჩევნო კომიტეტთან. საპარლამენტო გაერთიანებების ჩარჩოებში საკუთარ რჩეულებთან თანამშრომლობის მეშვეობით მოცემული კომიტეტები აღმოჩნდება ერთმანეთთან არაპირდაპირ კავშირში. როდესაც ეს კავშირები პირადიდან გადაიზრდება (გარდაისახება) ინსტიტუციონალურში, პარტიის დაბადების ფაქტი შესაძლოა ოფიციალურად ვალიდროთ. ახლად აღმოცენებული პარტიის პირველი საზრუნავი არის საარჩევნო კომიტეტების შექმნა იმ უბნებში, სადაც სრულად არ გააჩნია. ამ შემთხვევაში კომიტეტები ფორმულირდება ცენტრიდან წამოსული იმპულსის გავლენით. მეორე ეტაპზე იქმნება პარტიის შტაბები, კომიტეტები ყალიბდება პარლამენტში ჯერაც წარმოუდგენელ ოლქებში.

როგორიც არ უნდა იყოს გარეგანი პარტიის წარმოშობის წყაროები, ისინი ფლობს ნიშანთა მთელ კომპლექსს, რომელიც მათ საკმაოდ მკვეთრად განასხვავებს იმ პარტიებისაგან, რომლებიც ჩამოყალიბდნენ ელექტორალურ და საპარლამენტო პროცესში. უპირველესად მათ ახასიათებთ მძლავრი ცენტრა-

ლიზაცია. ზოგს კომიტეტები და ადგილობრივი სექციები უყალიბდებოდათ ცენტრის ინიციატივით, რომელიც წარმოიშვა უფრო ადრე და ამიტომაც ცდილობს მათ მოქმედებებში შეზღუდოს თავისუფლება. ხოლო მეორეთათვის პირიქითაა, უკვე ჩამოყალიბებული ადგილობრივი ორგანიზაციები ქმნის ცენტრალურ ორგანოს საკუთარ მოქმედებათა კოორდინაციის მიზნით. აქედან გამომდინარე რათა შეინარჩუნონ საკუთარი ავტონომიის მაქსიმუმი, შეზღუდავენ ცენტრის უფლებამოსილებებს. პარტიები გარეგანი წარმოშობისა ჩვეულებრივ დიდი სიმჭიდროვითა და დისციპლინიზებულობით გამოირჩევა, ვიდრე მათი თანამოძმენი – ელექტორალური წარმოშობისა. საპარლამენტო პარტიებში დეპუტატები თამაშობენ პირველ ვიოლინოს.

ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ ელექტორალური და საპარლამენტო გზა (პარტიების ჩამოყალიბებისა) შეესაბამება ტრადიციულს, ხოლო „გარეგანი“ წარმოშობა – მოდერნულ ტიპს. 1900 წლამდე პოლიტიკური პარტიების დიდი ნაწილი ჩაისახა პირველი გზით, თუ არ ჩავთვლით ეკლესიის გავლენას ზოგიერთ კათოლიკურ პარტიაზე (განსაკუთრებით ბელგიის კონსერვატორულზე), საფინანსო-სამრეწველო წარმონაქმნთა გავლენას მემარჯვენეთა პარტიებზე და ინტელექტუალთა წრეებისა და ფრანკმასონებისა – ლიბერალთა რიგებზე.

მორის დიუვერჟე ყურადღებას ამახვილებს პარტიათა და ლიგათა შორის არსებულ მსგავსება – განსხვავებაზე. პარტიები მოქმედებს ელექტორალურ და საპარლამენტო ველში, თუ მუდამ არა, უმეტესწილად მაინც. ლიგები კი არ წამოაყენებს კანდიდატებს არჩევნებში და არ მიისწრაფვის დეპუტატთა გაერთიანებისაკენ. ესაა მხოლოდ მანქანები აგიტაციისა და პროპაგანდისათვის, – აღნიშნავს დიუვერჟე. პარტიის ჩამოყალიბებაში ლიგათა როლი საშუალებას გვაძლევს შევადაროთ ისინი საიდუმლო საზოგადოებებს და იატაკქვეშა ჯგუფებს. ორივე შემთხვევაში საუბარია ორგანიზაციებზე, რომლებიც პოლიტიკური მიზნებით შეიქმნა, მაგრამ მოქმედებს ელექტორალურ და პარლამენტურ ველს მიღმა; პირველნი – იმიტომ, რომ არ უნდათ, მეორე – რადგან არ შეუძლიათ იყვნენ მუდმივი მუქარის ქვეშ გარედან.

წარმოშობის ხასიათის გათვალისწინების შემდგომ დიუ-

ვერჟე პარტიებს განასხვავებს სტრუქტურის საფუძველზე. როგორც ვიცით, პარტიის სტრუქტურა მრავალფეროვნებით ხასიათდება. ერთი და იგივე ცნების უკან დგას სამი, ოთხი სოციოლოგიური ტიპი, რომლებიც განსხვავდებიან ბაზრობრივი ელემენტებით, განსაზღვრულ მთელად ინტეგრირების სხვადასხვა წესით, შინაგანი მიმართულებით და ხელმძღვანელი ინსტიტუტებით. დიუვერჟე გამოყოფს სამ ძირითად სტრუქტურულ ტიპს პოლიტიკური პარტიებისა, ესენია: ეგრეთ წოდებული „ბურჟუაზიული“ პარტიები, სოციალისტური პარტიები, რაც ძირითადად კონტინენტალური ევროპისთვისაა მახასიათებელი და კომუნისტურ-ფაშისტური პარტიები.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი: „ბურჟუაზიული“ პარტიები ეფუძნება მცირე ზომის კომიტეტებს, რომლებიც ერთმანეთისაგან საკმაოდ დამოუკიდებელნი და ჩვეულებრივზე დეცენტრალიზებულია. ისინი არ მიისწრაფვის საკუთარ წევრთა გაფართოებისაკენ, არც ფართე სახალხო მასების ჩათრევისაკენ, ისინი ორიენტირებულია პიროვნებათა გაერთიანებაზე. ბურჟუაზიული პარტიების მოღვაწეობა მთლიანად მიმართულია არჩევნებზე და საპარლამენტო კომბინაციებზე და ამ აზრით ინარჩუნებს ნახევრად სეზონურ ხასიათს; მათი ადმინისტრაციული ინფრასტრუქტურა იმყოფება ჩანასახობრივ მდგომარეობაში; ხელმძღვანელობა აქ თითქოსდა გაფანტულია დეპუტატთა შორის და ატარებს მკვეთრად გამოხატულ ხასიათს. რეალური ძალაუფლება ეკუთვნის ხან ერთ, ხან მეორე კლანს, რომლებიც საპარლამენტო ლიდერის ირგვლივ ყალიბდებიან. პარტიის სიცოცხლე სწორედ ამ დაჯგუფებათა შეჯიბრში გამოიხატება. პარტია დაკავებულია უკიდურესად პოლიტიკური პრობლემებით. დოქტრინა და იდეოლოგიური საკითხები თამაშობს მოკრძალებულ როლს. პარტიისადმი მიკუთვნებულობა ხშირად ეფუძნება კერძო ინტერესებსა და ტრადიციებს.

სრულად სხვაგვარადაა აგებული სოციალისტური პარტიები. ისინი ორიენტირებულია მაქსიმალურად ბევრი ადამიანის მოზიდვაზე პარტიის რიგებში. აქ სახეზეა განევრიანების ნათლად ჩამოყალიბებული სისტემა, რასაც ემატება ინდივიდუალური საწევრო შენატანების მკაცრი მექანიზმი, რაც უზრუნველყოფს პარტიათა ფინანსურ ბაზას. ხოლო ეგრეთწოდებული

ბურჟუაზიული პარტიების წყარო კი გახლავთ შემოწირულობები და სუფსიდიები კერძო კრედიტორების, კომერსანტების, მენარმეების, ბანკების და სხვადასხვა ფინანსური სტრუქტურებიდან. სოციალისტური პარტიების შემთხვევაში კომიტეტები ადგილს უთმობს სექციებს, უფრო ფართე და ღია მუშა ერთეულებს, რომელთა უმთავრესი ფუნქციაც არის წმინდა ელექტორალური მოღვაწეობის მიღმა წევრთა პოლიტიკური აღზრდა. პარტიაში მუდამ სახეზეა ეგრეთწოდებული მუდმივები, ფუნქციონერები, რომლებიც მიისწრაფვიან ჩამოყალიბდნენ თავისებური სახის კლასად, ცდილობენ მოპოვებული ძალაუფლების შენარჩუნებასა და გაფართოებას, ასე ყალიბდება ბიუროკრატიის ჩანასახი. ხელმძღვანელობის პირადული ხასიათი შემსუბუქებულია კოლექტიურ ინსტიტუტთა მთელი სისტემით (ყრილობები, ნაციონალური კომიტეტები, საბჭოები, ბიუროები), რაც უზრუნველყოფს ძალაუფლების დანაწილებას. პრინციპში არჩევითობა ყველა დონეზე მეფობს, მაგრამ პრაქტიკაში მძლავრი ოლიგარქიული ტენდენციები იჩენს თავს. გაცილებით მნიშვნელოვან როლს თამაშობს პარტიის შინაგანი დოქტრინა, რამეთუ პირადი ქიშპობა იდეოლოგიური მიმდინარეობისათვის ბრძოლის ფორმას მიიღებს. ამას გარდა პარტია სცილდება კერძოდ პოლიტიკურ სფეროს, მოიცავს ეკონომიკურ, სოციალურ, ოჯახურსა და სხვა სფეროებს.

მესამე სტრუქტურული ტიპი, რომელსაც დიუვერჟე გამოყოფს, არის კომუნისტურ-ფაშისტური პარტიები. მისთვის მახასიათებელია: განვითარებული ცენტრალიზაცია, ავტოკრატიზმი, უმკაცრესი დისციპლინა. ამ ტიპის პარტიები საარჩევნებო ბრძოლას მიაკუთვნება მეორეხარისხოვან როლს. მათი მოღვაწეობა ვითარდება უწყვეტი პროპაგანდისა და აგიტაციის საფუძველზე. ისინი მიმართავენ რადიკალურსა და ხშირად ძალადობრივ მეთოდებს: გაფიცვებს, აჯანყებებს, პუტჩებს... ცდილობენ მოერგონ პირობებს როგორც ლეგალურ, ისე ილტაკქვეშა ბრძოლისა, თუკი სახელმწიფო მათ წინააღმდეგ მიმართავს აკრძალვასა და დევნას. კომუნისტურ-ფაშისტური პარტიები ფუძნდება მკაცრ ტოტალიტარულ დოქტრინებზე, რომლებიც ითხოვს პარტიის წევრთაგან არა მხოლოდ პოლიტიკურ მხარდაჭერას, არამედ სრულიად, მთელი არსებით დაქვემ-

დებარებას. ისინი არ უშვებენ საჯარო და კერძო ცხოვრების გამიჯვნას, ორივეზე პრეტენზიას აცხადებს. აქ ხდება ეკლესიური რწმენისა და სამხედრო დისციპლინის გაერთიანება, პარტიის წევრებში გაღვივებული განუსჯელი ერთგულების გრძნობა აღრეულია მითებსა და რელიგიური ხასიათის ქადაგებებში.

მორის დიუვერჟე კომუნისტურსა და ფაშისტურ პარტიებს მიაკუთვნებს ერთ სტრუქტურულ ტიპს, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ამით იგი ცდილობს მათ იდენტიფიცირებას. უპირველეს ყოვლისა, მოცემული პარტიები განსხვავდება ბაზობრივი ელემენტების განლაგებით: კომუნისტური პარტიები ეყრდნობა საწარმოო ბირთვების სისტემას, ფაშისტურნი – თავისებურ მილიციას, სხვადასხვა სახის არასახელმწიფოებრივ გამსახედროებულ რიგებს. შემდგომი განმასხვავებელი ნიშანია სოციალური შემადგენლობა: პირველნი საკუთარ თავს წარმოადგენს როგორც მუშათა პოლიტიკურ კლასს პროლეტარიატის მონიანე რიგებიდან, მეორედოლთ თავისუფლებისათვის; მეორენი ცდილობს წინ აღუდგეს მუშათა კლასის მიერ პოლიტიკური ძალაუფლების მოპოვებას და კომპლექტდება ბურჟუაზებისაგან. კომუნიზმს სწამს მასების, ფაშიზმს – ელიტების; პირველი ქადაგებს ეგელიტარიზმს, მეორე – არისტოკრატიზმს. კომუნიზმი ამოდის ოპტიმისტური ფილოსოფიიდან, პროგრესისადმი რწმენიდან, მას სჯერა ტექნიკის ცივილიზირებული ისტორიისა, ის უარყოფს სციენტიზმს, უარყოფს რაციონალიზმს, ეყრდნობა ტრადიციულ ღირებულებებსა და პირველწარმონაქმნებს – რასის ერთობას, საფუძვლის ერთობას...

მორის დიუვერჟე შენიშნავს, რომ პარტია, ეს უბრალო ერთობა კი არაა, არამედ ერთობლიობათა ერთობაა, ქვეყანაში გაფანტულ მცირე გაერთიანებათა სიმრავლე, რომელთაც აკავშირებთ საკოორდინაციო ინსტიტუტები. ტერმინით „ბაზობრივი ელემენტები“ დიუვერჟე აღნიშნავს პარტიის ორგანიზმის შემადგენელ ძირითად უჯრედებს, ესენია: სექციები, კომიტეტები, ე.წ. საწარმოო ბირთვები, მილიცია. ჩამოთვლილ ელემენტთა კომბინაციის ხასიათი განსაზღვრავს პარტიის სახეს. დიუვერჟე ახდენს თითოეულის (ბაზობრივი ელემენტის) ინტერპრეტირებას.

კომიტეტი, უპირველეს ყოვლისა, გამოირჩევა თავისი ჩაკტილი ხასიათით. ის რიცხოვნობად არაა დიდი და არც ცდილობს გაფართოებას. მასში არ შეუძლია განვევრიანება ნებისმიერს, ვინც მოისურვებს. კომიტეტს, მიუხედავად მიდი ფარული ხასიათისა, გააჩნია დიდი ძალაუფლება. მისი ძალანევრთა რაოდენობაში კი არაა, მათ ხარისხშია. იგი ნოტბალთა გაერთიანებაა; კომიტეტი ფუნქციონირებს საკმაოდ დიდ ტერიტორიაზე, რომელიც ჩვეულებრივ ეთანადება საარჩევნო ოლქს, უბანს; კომიტეტის აქტიურობას აქვს ციკლური ხასიათი: ის აღწევს მაქსიმუმს არჩევნების პერიოდში და ნიშანდობლივად მცირდება მათ შორის შუალედებში. შეიძლება გამოვყოთ კომიტეტის ორი ტიპი: „პირდაპირი“ და „არაპირდაპირი“. ფრანგ რადიოკალისტ – სოციალისტთა კომიტეტები კარგი მაგალითია პირველისა. ისინი აერთიანებენ ნოტბალებს, რომელნიც მათი ინდივიდუალური უნარების ძალით არის არჩეული, რალაც ორეოლის გათვალისწინებით, რომლითაც გარემოცულია მათი პიროვნება. ესენია გავლენიანი კომერსანტები, სოფლის საშუალო მესაკუთრეები, ნოტარიუსები ან ექიმები, ჩინოვნიკები, პროფესორები და მასწავლებლები, ადვოკატები და ასე შემდეგ. არც ერთი მათგანი არ წარმოადგენს ფორმალურად რომელიმე კლასს, სოციალურ ჯგუფს ან ორგანიზაციას; ისინი არავის არ წამოუყენებია, მაგრამ ისინი არიან პიროვნებანი... ლეიბორისტული პარტია შეიქმნა წევრებისაგან, რომლებიც შესაბამისად არჩეულნი არიან ადგილობრივი ანყოფილებების მიერ პროფესიული კავშირებისა, პროფესიული საბჭოებისა, სოციალისტური საზოგადოებებისა, კოოპერატიული ორგანიზაციებისა და ა.შ. ყოველი წევრი ლეიბორისტული პარტიისა ატარებს ნოტბალის ხასიათს, მაგრამ არა საკუთარი გამორჩეული პირადი თვისებების წყალობით, არამედ მისი განსაზღვრული დელეგირებული უფლებამოსილების ძალით.

სექცია არის ბაზობრივი ელემენტი, ნაკლებად დეცენტრალიზირებული, ვიდრე კომიტეტი. სექციის მახასიათებელი თვისებაა მოცულობის სიფართოვე, ის ცდილობს მოიზიდოს ფართო მასები, ამისთვის აქტიურად გამოიყენებს აგიტაცია – პროპაგანდას. სექცია არ უგულებელყოფს ხარისხს, მაგრამ მას უპირველეს ყოვლისა, აინტერესებს რაოდენობა. სექციის აქტი-

ვობა განსაკუთრებით მაღალია არჩევნების პერიოდში, და რჩება მნიშვნელოვნად და რეგულარულად მის ინტერვალებს შორის. თავად მისი შეკრებები ატარებენ განსხვავებულ ხასიათს, ვიდრე კომიტეტებისა: საუბარია არა მარტო საარჩევნებო ტაქტიკაზე, არამედ პოლიტიკურ აღზრდაზეც. აქ პრაქტიკული ორატორები სექციის წევრებთან სრულიად განსხვავებული პრობლემების განსახილველად მოდიან; მოხსენებას მუდამ მოსდევს დისკუსია. ცხადია, როგორც აჩვენებს გამოცდილება, ამ დისკურსებს გააჩნიათ ჩვეულება გადაიხაროს უმნიშვნელო ადგილობრივ და საარჩევნო საკითხებზე... რამდენადაც სექცია არის უფრო მრავალრიცხოვანი ჯგუფი, ვიდრე კომიტეტი, ის ფლობს უფრო სრულყოფილ შინაგან ორგანიზაციას. კომიტეტში იერარქია სრულიად ელემენტარულია. ჩვეულებრივ იქ აღინიშნება მეთაურის პირადი როლი და მხოლოდ ა.შ.შ-ში კომიტეტი უმეტესად მხოლოდ ბოსის გარემოცვაა. ზოგჯერ არის ფუნქციები და ოფიციალური ტიტულები: თავმჯდომარე, ვიცე-თავმჯდომარე, ხაზინდარი, მდივანი, არქივისტი. მაგრამ საუბარი სულაც არაა მოვალეობათა მკაცრ დანაქილებაზე; ეს უფრო განსხვავების საპატიო ნიშნებია. თავმჯდომარის ტიტული მოქმედებს განსაკუთრებული პრესტიჟით. სექციაში კი იერარქია უფრო განსაზღვრულია და მოვალეობათა დანაწილება უფრო მკვეთრია. არის ბიურო, ორგანიზებული წევრთა გაერთიანების სახელმძღვანელოდ; ამის ქვეშ, როგორც მინიმუმი, იგულისხმება მდივანი, რომელიც უზრუნველყოფს გამოძახებას და დღის წესრიგის განსაზღვრას და ხაზინდარი, რომელიც სანევრო შენატანების შეკრებას ხელმძღვანელობს. ბიურო რეგულარულად განახლდება არჩევნების შემდეგობით. სექცია, ფაქტობრივად ეს სოციალისტების გამოგონებაა.

რაც შეეხება ბირთვს, ესაა სანარმოო ბირთვი, რომელიც პარტიის წევრებს აერთიანებს სამუშაო ადგილის მიხედვით; უჯრედის რაოდენობა არასოდეს არ უნდა აღწევდეს ასს; ბუნება და ზომა უჯრედისა უზრუნველყოფს გაცილებით მეტ ძალაუფლებას მის წევრებზე, სექციასთან შედარებით; ბირთვი იდეალურად ეთანადება იატაკქვეშა მოღვაწეობას. იატაკქვეშა მოღვაწეობისადმი ეს შეგუებადობა არის სრულიად ცხადი, რამეთუ ბირთვი სწორედ ასეთი საქმიანობისათვის შეიქმნა. მაგა-

ლითად, ისინი არსებობდა 1917 წელს რუსეთის ქარხნებში პატარა წრეებად, რომლებსაც პოლიცია სდევნიდა. ისინი დიდი რისკის ფასად აწარმოებდა რევოლუციურ პროპაგანდას. ინტელექტუალთა საიმლო წრეებთან ერთად სწორედ მათ შეადგინეს რუსული სოციალურ-დემოკრატიული პარტიის ფუნდამენტი. როცა ბოლშევიკები მოვიდნენ ძალაუფლებაში, ის გადაკეთდა კომუნისტურ პარტიად. ამასთან მან შეინარჩუნა საწარმოო ბირთვი, რომელიც წარმოადგენდა პროლეტარიატის აღზრდისა და ორგანიზებისათვის შესანიშნავ ბაზას.

რაც შეეხება მილიციას, იგი შინაგანი არმიის სახეობაა, რომლის წევრებიც სამხედროთა მსგავსად არიან ორგანიზებულინი, ექვემდებარებიან იგივე დისციპლინას და მიიღებენ ისეთივე მომზადებას, რასაც ჯარისკაცები. ჩაცმულნი არიან უნიფორმაში განსხვავების ნიშნებით, მარშირებენ მუსიკის ქვეშ დროშებით და ა.შ. შეუძლიათ მონინააღმდეგის დაცემა იარაღითაც და ფსიქოლოგიური გავლენის მეშვეობით. მაგრამ, ყველაფერთან ერთად ამ განაყოფთა წევრები რჩებიან სამოქალაქო პირებად. ბაზობრივ ელემენტთა შორის მილიციის დომინირება ჩვეულია ფაშისტური პარტიებისათვის. მილიცია და საწარმოო ბირთვი ძალიან შორს არის ელექტორალური და საპარლამენტო მეთოდებისაგან.

ბაზობრივ ელემენტთა შორის არსებობს გარკვეული მიმართებები. სწორედ ამ მიმართებათა ხასიათი განსაზღვრავს პარტიის იერსახეს. ესე იგი საუბარია სივრცეში ელემენტთა განლაგების წესზე: ვერტიკალურზე და ჰორიზონტალურზე. ყველაზე ზოგადი აზრით ვერტიკალურს ეძახიან კავშირს, რომელიც აერთიანებს ორგანიზაციებს, ერთმანეთთან დაქვემდებარებულთ და, პირიქით: ორგანიზაციათა შორის კავშირი, მდგარი „თანაბარ ფეხზე“, განიხილება, როგორც ჰორიზონტალური. ძალიან ხშირად ვერტიკალური კავშირები იგივედება ცენტრალიზაციასთან, ხოლო ჰორიზონტალური – დეცენტრალიზაციასთან. თუმცა ეს ცნებები ბევრგან გადაკვეთენ ერთმანეთს, მაინც იქონიებენ განსხვავების შინაშენს. არსებობს დეცენტრალიზაციის ოთხი ფორმა: ლოკალური, იდეოლოგიური, სოციალური და ფედერაციული. ხოლო ცენტრალიზაციისა ორი: ავტოკრატიული და დემოკრატიული. აქედან გამომდინა-

რე ორივე შემთხვევაში შესაძლოა იყოს თანხვედრა მხოლოდ ერთ კონკრეტულ გამოვლინებასთან და არა მთლიანად ცნებასთან.

ამგვარად, მ. დიუვერჟე პარტიათა კლასიფიკაციას ახდენს წარმოშობის, სტრუქტურის, ბაზობრივ ელემენტთა ურთიერთგანლაგების წესის გათვალისწინებით. წარმოშობის მიხედვით გამოყოფს პარტიათა ორ ტიპს: საპარლამენტო და ე.წ. „გარე“ პარტიებს; სტრუქტურის მიხედვით: „ბურჟუაზიულს“, სოციალისტურს და კომუნისტურ – ფაშისტურს. ჩამოთვლის ოთხ ძირითად ელემენტს: კომიტეტს, სექციას, ბირთვს და მილიციას და მათი ურთიერთგანლაგების წესის გათვალისწინებით ლაპარაკობს პარტიის ინფრასტრუქტურაზე, რომელიც შესაძლოა იყოს: ვერტიკალური და ჰორიზონტალური და ცენტრალიზებული ან დეცენტრალიზებული.

მოცემულ ნაშრომში განხილული საკვანძო საკითხებია : ძალაუფლება (გაგებული კომუნიკაციის საშუალებად); პოლიტიკური სისტემა; რეალობაში არსებული პოლიტიკური სისტემის სხვადასხვა ფორმები, კერძოდ ღია და დახურული პოლ. სისტემები; სახელმწიფო, კონკრეტულად დისციპლინარული სახელმწიფო და სხვადასხვა ძალაუფლებრივ რეჟიმთა შესატყვისი აზროვნების ტიპები. ამ ნარმონაქმნებს შორის არსებობს მჭიდრო ურთიერთკავშირი, რომლის ცხადყოფაც შეუძლებელია საზოგადოების ზოგადი თეორიიდან ამოსვლის გარეშე. ძალაუფლება, პოლიტიკური სისტემა, სახლმწიფო – ეს სოციალური რეალობის ფრაგმენტებია, ეომელიც ერთმანეთთან და საზოგადოებასთან ფუნქციონალურ ურთიერთდამოკიდებულებაში იმყოფებიან. საზოგადოება გვევლინება სოციალური რეალობის ჩარჩოდ. მათ შორის კავშირი აუცილებლობითაა განპირობებული, აუცილებლობით, რომელიც თავად მათი არსიდან გამომდინარეობს.

ნაშრომის პირველ ნაწილში განხილულია საზოგადოების ლუმანისეული აუტოპოეტური თეორია, ასევე ფერნან ბროდელისა და ჟან ბოდრიარის ონტერპრეტაციები მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით, საზოგადოების თეორიაზე აქცენტირება აუცილებელი იყო საკითხის გასაშლელად და ძალაუფლების, როგორც კომუნიკაციის საშუალების უფრო ნათელსაყოფად. ძალაუფლება მოცემულ შრომაში არ განიხილება, როგორც ძალადობის განსახორციელებელი ეფექტური საშუალება, ანუ როგორც უნარი ბატონობისა, ძალაუფლება, როგორც იტყოდა ფუკო, ესაა „მოქმედება მოქმედებაზე“. მისი ფუნქცია მდგომარეობს არა დაპირისპირებაში, არამედ „ორმაგი კონტიგენციის სხვადასხვა პოლუსებს შორის ხიდების გადებაში“, ძალაუფლება არაა უპასუხო მეტყველება, არც ურთიერთქმედება ორ, სამ ან აქტორთა რაიმე განსაზღვრულ რიცხვს შორის, ესაა კომუნიკაციური ჯაჭვი, რომელიც აერთიანებს და მოძრაობაში მოიყვანს მთელ საზოგადოებას. ძალაუფლება პოლიტიკური სისტემიდან ნაწარმოები ელემენტია, მაგრამ მიუხედავად ამისა იგი არ იზღუდება პოლიტიკური სისტემის საზღვრებით. ძალაუფლების ბრუნვის ველი მოიცავს მთლ სოციალურ რეალობას

და ეს ფაქტი არანაირ პათოლოგიაზე არ მიანიშნებს. პათოლოგია გვექნება სახეზე, თუკი პოლიტიკურ სისტემასთან გაიგივებული ძალაუფლება „დაფარავს“ მთელ საზოგადოებას, მაგრამ სახელმწიფო, რომლის ფუნქციაც მდგომარეობს პოლიტიკურ სისტემასა და ძალაუფლებას შორის მიჯნების გავლებაში, ამ საშიშროებას ანიიტრალებს, თავად სახელმწიფოს მოღვაწეობის საზღვრების გაფართოება პოლიტიკური სისტემის საზღვრებამდე ასევე სავალალოა, აქ ხელისშემშლელი ფაქტორის როლს შესრულებს სახელმწიფო ძალაუფლების დანაწილება (საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო სტრუქტურებს შორის), ასევე პოლიტიკური სისტემის დანარჩენი ელემენტების მხრიდან, იქნება ეს პოლიტიკური პარტიები, არასამთავრობო ორგანიზაციები და ა. შ. ინტენსიური კონტროლი.

ნაშრომის მეორე ნაწილში მოცემულია კონკრეტულად პოლიტიკური ქვესისტემის ანალიზი „საზოგადოებასთან“ (როგორც გარე სოციალურ გარემოსთან) მიმართების ჭრილში, განიხილება პოლიტიკური სისტემის ფუნქციონირების მექანიზმი, ეფექტურობის ხარისხი, რომელიც განპირობებულია გარემოსთან მაკავშირებელი ეგრეთ წოდებული „შემავალი“ და „გამომავალი“ არხების გამტარობით. საუბარია თანამედროვე ეპოქაში პოლიტიკური სისტემისათვის მოქმედების სტრატეგიის შეცვლის აუცილებლობაზე. ანუ რას ვგულისხმობთ, თუ ადრე პოლიტიკური სისტემა ხელმძღვანელობდა მხოლოდ მიზნობრივი პროგრამით, რაც იყო პირობა სახელმწიფოს მნიშვნელობის ზედმეტად გადაფასებისა, ამჟერად აუცილებელი გახდა ორიენტაცია კონდიციონალურ პროგრამაზე, თუმცა არა პირველის უკუგდებით.

აქვე განიხილება სხვადასხვა პოლიტიკური სისტემებისათვის მახასიათებელი აზროვნების ტიპები, კერძოდ ფორმები დოგმატური და კრიტიკული აზროვნებისა. საკითხის გაშლისას ვხელმძღვანელობთ პოპერის, მანჰაიმის, მარკუზეს, იასპერსის და სოროსის თეორიებით.

ნაშრომში დოგმატური აზროვნების არსის და მისი შედეგების თვალსაჩინოდ წარმოსაჩენად გვაქვს მოცემული დისციპლინარული საზოგადოების (შესაბამისად დისციპლინარული

ძალაუფლებისა და სახელმწიფოს) რაობა და მისი ფუნქციონირების მექანიზმები.

დისციპლინარული საზოგადოების ფუკოსეული მიმოხილვა არ გახლავთ ძალაუფლების ევოლუციის მხოლოდ ისტორიული ექსკურსი თუ დისციპლინარული სახელმწიფოს ფუკოსეულ ანალიზს ლოგიკურად დავეუკავშირებთ ჟნ ბოდრიარისეულ „საგანთა სისტემაში“ აღწერილი თანამედროვე საზოგადოების პრობლემებს, რაზეც სხვა ფორმით, მაგრამ ასევე საუბარი გვქონდა „პოლიტიკური სისტემათა შასატყვისი აზროვნების ტიპებში“ (ქვეთავი 2.2.) – მივიღებთ ერთიან სურათს, დახურული საზოგადოების პრობლემა ნებისმიერი ეპოქის წინაშე დგას და რაც უფრო ვითარდება საზოგადოება მენტალურად (ყოველ შემთხვევაში ტექნიკისა და მეცნიერული პოტენციალის ზრდის თვალსაზრისით), მით უფრო ძნელია ემპირიულ ინდიკატორებში მსგავსი დახურულობის ნიშნების მოხელთება. გამომდინარე აქედან რთულდება სოციალური ინჟინერიის მექანიზმების ამოქმედება და შესაბამისად ამა თუ იმ საზოგადოების გამოყვანა ეგზისტენციალური ვაკუუმიდან, რაც საბოლოო ჯამში ცივილიზაციის აღმომფხვრელ პრედიკატებადაც კი შეიძლება გარდაისახოს. ბროდელი, ბოდრიარი, ფუკო – ნაშრომში არაერთხელ ნახსენები ფრანგი მოაზროვნეები ირჩევენ სოციალური რეალობის შემეცნების არატრადიციულ ხერხებს და აიოლებენ საზოგადოებაში „ნორმისა“ და „პათოლოგიის“ არსებული შემთხვევების გამოვლენას, რაც ტრადიციული სოციოლოგიური მიდგომისათვის მიუღწეველი აღმოჩნდა. სწორედ ამასია მათი უპირატესობა და პრიორიტეტული მნიშვნელობა თანამედროვე სოციოლოგიური ანალიზისათვის.

საერთოდ უნდა აღვნიშნოთ, რომ მთელ ნაშრომს ზოლად გასდევს „გლობალიზირების“ ტენდენცია, ანუ რა გვაქვს მხედველობაში: თითოეული კომპონენტი განიხილება ერთმანეთთან და საზოგადოებასთან ფუნქციონალურ მიმართებაში. განხილული კომპონენტები ქმნიან ერთიან ჯაჭვს: პოლიტიკურ სისტემაში პოლიტიკურ პარტიებს ეკისრებათ მედიუმის როლი გარემოსთან მიმართებაში. სწორედ პოლიტიკური პარტიები გადაამუშავებენ გარემოდან მომდინარე მოთხოვნებს იმ ფორმით, რომ მათზე რეაგირება იყოს შესაძლებელი პოლიტიკური სის-

ტემის მხრიდან, ანუ ახდენენ ინტერესთა აგრეგაციას. პოლიტიკური პარტიები პოლიტიკური სისტემის ის ელემენტებია, რომელთაც სხვა პოლიტიკურ ორგანიზაციებთან და დაჯგუფებებთან ერთად ევალუბათ იმთავითვე სახელმწიფოს საზღვრების პოლიტიკურ სისტემამდე, ანუ მთლიანად საზოგადოების სისტემამდე გაფართოების ტენდენციების შეზღუდვა. სახელმწიფო თავის მხრივ უზრუნველყოფს პოლიტიკური სისტემის ავტონომიას საზოგადოების სხვა ქვესისტემებისა და თავად „ძალაუფლებისაგან“, ძალაუფლება, რომელიც წარმოიშობა პოლიტიკური სისტემიდან, განმსჭვალავს მთელს საზოგადოებას და არის გარანტი მასში უწყვეტი კომუნიკაციებისა. კომუნიკაციათა სხვადასხვა ფორმები კონსოლიდაციისა და დიფერენციაციის გზით უზრუნველყოფენ საზოგადოების სტრუქტურირებას, რომელიც არის თვითკმარი, თვითრეფერენცირებადი აუტოპოეტური სისტემა. საზოგადოებასაც თავის მხრივ, ასევე გააჩნია გარემო, გარემო, საიდანაც აწარმოებს დაკვირვებას (საზოგადოების აღწერას) თეორეტიკოსი, – ინდივიდი, რომელიც ასევე გარემოცულია საზოგადოებით, ანუ დასასრულისაკენ ვასკვნით: საზოგადოება ესაა ერთდროულად ნახატიცა და ჩარჩოც, საზოგადოება იმყოფება საზოგადოებაში, საზოგადოება წარმოგვიდგება ყოვლისმომცველი რეალობის სახით. სწორედ ამ ლოგიკის მიდევნებით განვიხილეთ მოცემული ნაშრომის პრობლემატიკა (ძალაუფლება, როგორც კომუნიკაციური ელემენტი და პოლიტიკური სისტემა) საზოგადოების ზოგადი თეორიის ჭრილში.

ლიტერატურის ნუსხა

1. ბერძენიშვილი ამირანი „პოლიტიკური სოციოლოგია“, 2000. თბ.
2. დიურკჰეიმი ემილ. „სოციოლოგიის მეთოდის წესები“. თბ. 2002. „ღია საზოგადოება საქართველო“.
3. თანამედროვე პოლიტიკური ფილოსოფიის ანთოლოგია“. თბ. 1997. „ცის ნამი“.
4. ერქომაიშვილი ვახტანგი, „ადამიანი, თავისუფლება, იდეოლოგია“. თბ. 2000. თბ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
5. ვიტგენშტაინი ლუდვიგ, „ფილოსოფიური გამოკვლევები“ თბ. 2003 „ლოგოსი“.
6. თევზაძე გურამი. „შუა საუკუნეების ფილოსოფიის ისტორია“ თბ. 1996 თბ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
7. თევზაძე გურამი. „XX საუკუნის ფილოსოფიის ისტორია“. თბ. 2002. თბ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
8. კოდუა ედუარდი, „სოციოლოგია“, I-II ნაკვეთი, 1998, თბილისი. თბ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
9. კოდუა ედუარდი, „სოციოლოგიის ისტორია“, I-II ნაკვეთი, 1996, თბილისი. თბ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
10. კოდუა ედუარდი, „კულტურის სოციოლოგია“, 2001 „ნეკერი“.
11. კოლა დომენიკ, „პოლიტიკური სოციოლოგია“ 1999. თბ. „სმარტი“.
12. მონტესკიე შარლ-ლუი, „კანონთა გონი“. თბ. 1994 „CIPDD“.
13. პოპერი კარლ. „რჩეული ნარკვევები“. თბ. 2000. „დიოგენე“.
14. „რელიგია“, № 10-11-12, სტატია „პოსტმონარქია და კელიურ მონასტრული სქემის დიფერენცირებული საზოგადოება“. /ავტ: კორტავა შორენა/. თბ. 2005. „სამშობლო“
15. „საზოგადოება და პოლიტიკა“, სტატია „იდეოლოგია: ეროვნული და სხვა“. /ავტ: ნოდია გია/ თბ. 2000 „CIPDD“.
16. „შუა საუკუნეების სამართალი“, II ტ. თბ. 1962. საქ. მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.
17. „ფილოსოფიური ბიძგები“ IX ტ. სტატია „პოლიტიკური პარტიები: გენეზისი და სტრუქტურა“ /ავტ.: კორტავა შორენა/ თბ. 2005. „ლევა“.
18. ფუკუიამა ფრენსის „ისტორიის დასასრული და უკანასკნელი ადამიანი“. თბ. 1999. „CIPDD“.

19. ჰაველი ვლადლავ „ძალა უძალოთა“. თბ. 1995. „ლიცეუმი“
20. Бергер Л. Питер./ Бергер Бريدжит, «Социология», М. «Академический проект», 2004.
21. Бергер Л. Питер, «Приглашение в социологию», М. «Гуманистическая перспектива», 1998.
22. Блок Марк, «Апология истории», М. «Наука», 1973.
23. Бергер Л. Питер, «Приглашение в социологию», М. «Гуманистическая перспектива», 1998.
24. Бодрияр Жан, «Система вещей», М. «Рудомино», 2001.
25. Бодрияр Жан, «Забить Фуко», М. «Владимир Даль», 2002.
26. Бодрияр Жан, «Соблазн», М. «ad marginem», 2000.
27. Бродель Фернан, «Возможно и невозможное», М. «Прогресс», 1986.
28. Бродель Фернан, «Игры обмена», М. «Прогресс», 1988.
29. Бродель Фернан, «Время мира», М. «Прогресс».1992.
30. Бурдые Пьер, «Социология политики», М. 1993. "SOCIOLOGOS", 1993.
31. Гелбрейт Джон, «Жизнь в наше время», М. «Прогресс», 1986.
32. Гиденс Ентони, «Социология», М. «Эдиториал УТСС», 1999.
33. Гиденс Ентони, «Устроение общество», М. «Академический проект», 2003.
34. Горелов А.А. «Основы социологии и политологии» М. «Флинта», 2003.
35. Дюверже Морис, «Политические партии», М. «Академический проект», 2000.
36. Клод Леви-Строс, «Структурная антропология», М. «Эксмо-пресс», 2001.
37. Бодрияр Жан, «Система вещей», М. «Рудомино», 2001|Луман Никлас, «Власть», М. «Праксис», 2001.
38. Мамардашвили Мераб, «Сознание и цивилизация» М. «Логос», 2004.
39. Маркузе Герберт, «Одномерный человек», М. «REFL-BOOK», 1994.
40. Ницше Фридрих, «Так говорил Заратустра», Минск, «Харвест», 2001.
41. Ницше Фридрих, «Воля к власти», М. «АСТ», 2001.
42. Ортега-Гассет Хосе, «Восстание масс», М. «АСТ», 2001.
43. Парсонс Талькот, «Система современных обществ», М. «Аспект пресс», 1998.

44. «Политология», М. «Гардарики». 2000.
45. Поперр Карл, «Открытое общество и его враги» -I-II Т. М. «Феникс», 1992.
46. «Проблемы государства и демократии», М. «Наука», 1982.
47. «Психология власти», I-II Т. Самара, «Бахрар», 1999.
48. «Современная западная социология», Ростов-на-Дону. «Феникс», 2002.
49. Поперр Карл, «Открытое общество и его враги» -I-II Т. М. «Феникс», 1992.
50. Сорос Джордж, «Открытое общество реформируя глобальный капитализм», М. «Пушкинская библиотека», 2001.
51. Сапранов П.А. «Власть как метафизическая и историческая реальность», Санкт-Петербург, Из.: «Церковь и культура», 2001.
52. Тоннби ДЖ. А.. «Цивилизация перед судом истории», М. "Прогресс», 1996.
53. Токвиль Алексис, «Демократия в Америке», М. «Весь мир», 2000.
54. Тоффлер Элвин, «Метаморфозы власти», М. «АСТ», 2001.
55. «Утопия и утопическое мышление», М. "Прогресс», 1991.
56. Уебстер Френк, «Теории информационного общества», М. «Аспект-пресс», 2004.
57. Фуко Мишель, «надзирать и наказывать», М. «ad marginem», 1999.
58. Фуко Мишель, «История безумия в классическую эпоху», СПб. Университетская книга, 1997.
59. Фуко Мишель, «Интеллектуалы и власть», М. «АСТ», 2002.
60. Фукуяма Френсис, «Великий разрыв», М. «АСТ», 2003.
61. Ферреоль Жиль, «Социология», М. «Питер», 2003.
62. Фром Эрих, «Бегство от свободы», М. «Попурри», 1998.
63. Фром Эрих, «Человек для себя», М. «Попурри», 1998
64. Хантингтон Самуэль, «Столкновение цивилизации», М. «АСТ», 2003.
65. Халипов В.Ф. «Кратология – наука о власти», М. «Экономика», 2002.
66. Чилькот Рональд, «Теории сравнительной политологии», М. «Вес мир», 2001.
67. Щоренгауер Артур, «Мир как воля и представление», М. «Попурри», 1998.

68. Ясперс Карл, «Смысл и назначение истории», М. «Республика», 1994.
69. Abromeit Heidrun, "Staat und Wirtschaft", Frankfurt, "Campus verlag", 1981.
70. Beck Ulrich, 'Die Entdeckung des Politischen zu einer Theorie reflexiver Modernisierung', Suhrkamp. F.a.m., 1994.
71. Druwe Ulrich, 'Politische Theorie', Neudied: Ars una, 1995.
72. Luhmann Niklas, "Die Gesellschaft der Gesellschaft", Suhrkamp, F.a.m., 1997.
73. Luhmann Niklas, "Soziologische aufklärung; Beiträge zur Funktionalen Differenzierung der Gesellschaft", Westdeutschen Verlag, 1982.
74. Luhmann Niklas, "Die Wirtschaft der Gesellschaft", Suhrkamp. F.a.m., 1990.
75. Luhmann Niklas, 'Das Recht der Gesellschaft', Suhrkamp taschenbuch, F.a.m. Wissenschaft, 1995.
76. Munch Richard, 'Die Struktur der Moderne', Suhrkamp, F.a.m., 1991

სარჩევი

საკითხის დასმა	3
ნაწილი I. ძალაუფლება, როგორც კომუნიკაციის	
საშუალება	8
1.1. საზოგადოება – კომუნიკაციათა	
ერთობლიობა	8
1.2. საზოგადოება და საზოგადოებრივი	
ქვესისტემები	35
1.3. ძალაუფლება – ორმაგი კოდირებით მართული	
კომუნიკაცია.....	41
1.4. ძალაუფლების მიჯნებით იერარქიზირებული	
საზოგადოება	55
1.5. ჰიპერრეალური ძალაუფლება	67
ნაწილი II. პოლიტიკური სისტემა და მისი შემადგენელი	
კომპონენტები	81
2.1. პოლიტიკური სისტემის რაობა; მისი შემადგე-	
ნელი კომპონენტები და ფუნქციონირების	
მექანიზმი	81
2.2. სხვადასხვა პოლიტიკურ სისტემათა შესა-	
ტყვისი აზროვნების ფორმები	93
2.3. სახელმწიფო – პოლიტიკური სისტემის ძირი-	
თადი ელემენტი; სახელმწიფოს ჩარჩოებში	
ცოდნისა და ძალაუფლების მიმართება.....	104
2.4. პოლიტიკური პარტიები, გენეზისი და	
სტრუქტურა	121
დასკვნა	134